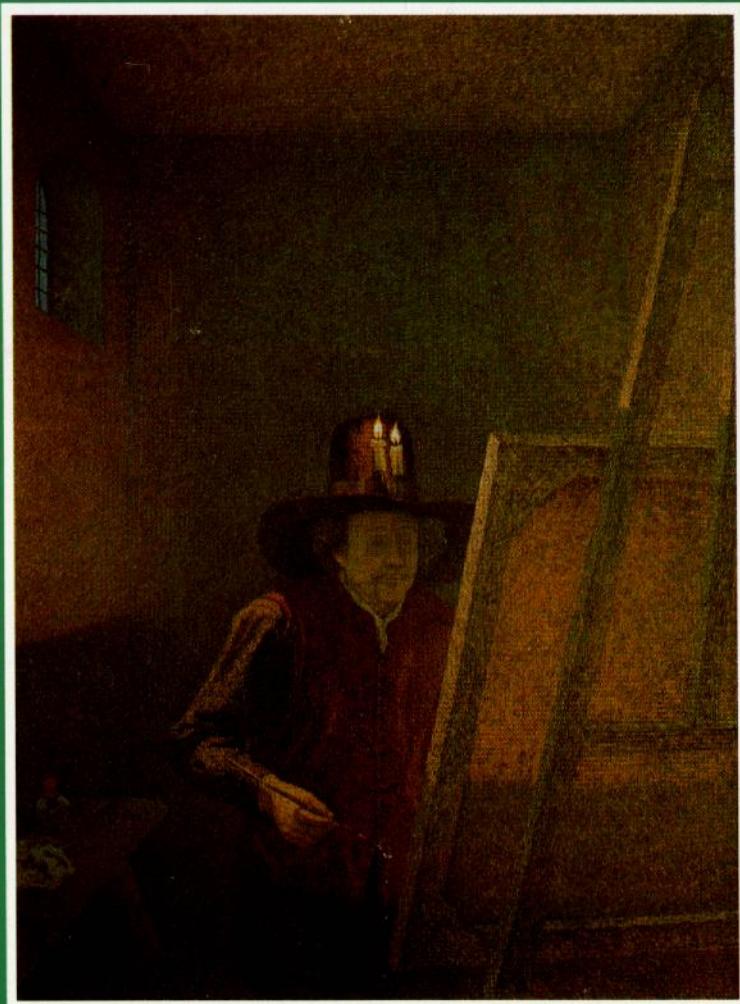

ДУКЛЯ

№ 4

1999

літературно-мистецький та публіцистичний журнал. Видає Спілка українських письменників Словаччини, Пряшів.

DUKLA – literárno-umelecký a publicistický časopis. Vydáva Spolok ukrajinských spisovateľov na Slovensku, Prešov.

Financované Ministerstvom kultúry SR

РЕДКОЛЕГІЯ:

ІВАН ЯЦКАНИН, головний редактор,

СТЕПАН ГОСТИНЯК, ЯРОСЛАВ ДЖОГАНИК, ПРОКІП КОЛІСНИК ГАННА КОЦУР, СЕРГІЙ МАКАРА.

Графічне оформлення Ладислава Цупера

Виходить раз на два місяці. Передплатна ціна на рік – 60 крон.

Адреса редакції:
080 01 Prešov, ul. Požiamická 17

Комп'ютерний набір
EXCO s.r.o., Prešov,
телефон, факс: 091/725 061

Rozšíruje PNS, objednávky na predplatné prijíma každá pošta, doručovateľ, predajňa PNS a stredisko PNS. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS a.s., ES-vývoz tlače, Košická 1, 813 81 Bratislava.

ЗМІСТ

Ілля Галайдя	
Ми – овечки у кошарі	2
Як часто в нас кипла червя кров	2
Груні, груні, груні.....	3
У людей бува душа камінна	3
Старість	3
Мілас Бобак	
Заклик	4
Дилем	4
А що далі?	4
Дар	4
Чекання – більш підківтом	4
Вересень	4
Входження у заповіт	4
Картинки літа	4
Свято. А ми зовсім неготові	5
Надія Вархол	
Я, Клавдія.....	6
Прокіп Колісник	
ма... ПАННА (з горностасом...дonna) з КОНВАЛІЄЮ.....	13
Іван Яцканін	
Прощавай, Америко!	16
Петро Осадчук	
Самовирізження з потужним запахом	21
Микола Зимомрк	
...Пісень гарячих рій	25
Василь Хома	
Особливі прикмети поетичної творчості Василя Кочемби.....	28
Микола Мушицька	
Інтерв'ю з депутатом Верховної Ради України	
Дмитром Павличком	33
Дмитро Паляничко	
Амазонки	36
Калина	37
Не для вас	37
То внутрішня справа Росії	37
Яношік	38
Скажіть моїй матері	39
Олена Рудютчак	
Про автора і його розвідку	40
Святослав Науменко	
З життя українських студентів в Братиславі під час	
першої ЧСР /1920-1939/	44
о.А.Пекар, ЧСВВ	
Згадаймо ієромонаха Арсевія О.Кодака.....	47
В'єра Жемброва	
Значення і вислі	50
Микола Дуйчак	
Село з назвою Мизівці біля Стропкова	54
Анатолій Качак	
Біля тихого Дунаю	57
Розливався Дунай	57
Шісі степу	58
Подарунок для короля	58
Ігор Трач	
Рішую вічну я дилему	59
О, мій величарійний Світе	60
Квіти іншими не дарують	60
Тепер вже – тисячі причин	60
Площина паперу – чистий сніг	61
Тебе вібрають всю мої долоні	61
Шіє осінь бентежиться нам душу бентежить	61
Чому наскільки така знекіра	61
Незаже любов буває пізня	62
А все-таки життя – прекрасне	62
Тетяна Андрющенко	
Образотворча Шевченкіана музею Тараса Шевченка	63
Іван Яцканін	
До Києва далеко...	70
Микола Мушицька	
Про образотворче мистецтво української діаспори	73
Микола Мушицька	
Монографія про лемківське село	74
Україна видас	76

ПОЕЗІЯ

Ілля Галайда

МИ – ОВЕЧКИ У КОШАРИ

Зійшлися чорні хмари,
немов овечки до отари
та й затіяли гарячі свари...
Чи то причулося мені?
Це – ніби ми, загнані в кошару,
б'ємося: лоби з лобами,
а виходу не знаєм.

А вівчарі: – Помалу, барани,
помалу, овечки, помалу
не горі, не долов долинами.
Спочатку видоїмо вас чимало
і догола пострижемо податками біди,
заженемо у глушину законів
і там залишимо в полоні
без хліба і води
з відкритими устами.
А потім вас візьмем під ніж заклання
для себелюбства, для самовихваляння.

Помалу, барани,
помалу, овечки, стукайтесь лобами,
лише не з нами!

Гудуть в кошарі чорні чвари
і тари-бари, тари-бари.

* * *

Як часто в нас кипіла чорна кров
у чорний день розплати?
На що вона була ще здібна
і гідна?
Лише на збій опришка Федора Главати,
що плаєм помети сміливо пішов,
а потім запряглась тягти ярмо покори
із роду в рід по горах
без провидіння до останнього суда?

Це наша, фатумом підкинута біда.
Ми по-евангельски навчилися лише
благословляти і молитися за тих,
хто кривду чинить нам по ярах затишних
– Так вам, блаженним, треба, – каже фарисей.

* * *

Груні, груні, груні...
Десь там у глибині,
немов в утробах жон вагітних,
плекають зародок
неезгасних мрій блакитних.

Груні, груні, груні...
Збиває з них осінню позолоту
спіtnілих хмар розгнуздана кіннота.
Десь з глибини, немов із давнини,
свідомість наша проситься на світ, мій Боже,
і стогне, ніби жінка у пологах,
що розродитися ніяк не може,
що тяжко народжує дітей.

* * *

У людей бува душа камінна
і не рідко серце каменем стає...
Кажуть, це істина незмінна,
бережись, скам'яніє і твоє.

Не дозволю! Я велике щастя мав,
не раз свідком був я самісінький сам,
як заплаканий камінь м'якшав,
молитовно плів у царстві душ камінних
і родоплемінних,
підставляючи обличчя сірим небесам.

СТАРІСТЬ

Не встанеш засвітла,
не поспішиш
назустріч німбам зорянинць,
не заіскриш в твоїх очах
алмазами роса,
не припадеш до зілля-травки ниць,
у батьківських лугах
не засвистить коса
в твоїх натруджених руках.

У інших розмірах болить
тепер душа твоя.
Їй не відомо з яких висот
летять зірниці і куди
без щастя, без суму, без нудьги.
Їй не алічти скільки зла й турбот
в житті здолати довелось.

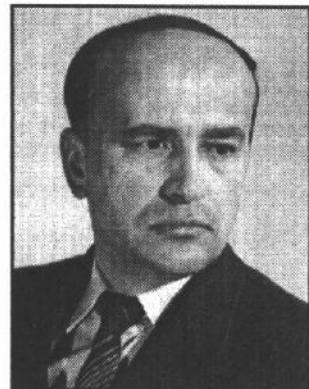
І ти, незламний оптиміст,
немов на гілці вітром позабутий
осиковий пожовкливий лист,
тремтиш... тремтиш.

МІЛАН БОБАК

ЗАКЛИК

Силою моєї віри
обертається Земля.

Кличу всіх
у сповідники
Сонця!

ДИЛЕМА

I

Обличчя часу,
набрякле від знемоги,—
котрого класу
знамення перемоги?

II

Обличчя класу,
набрякле від знемоги,—
котрого часу
знамення перемоги?

Все, як на початку.

Провидіння
кличе нас
набиратися відваги
жити.

* * *

Чекання — більш ніж втома.
Чекання — невідступний біль,
пронизлива судома,
що перетворить цвіт у цвіль.

А ЩО ДАЛІ?

Ми досі спромоглися
на виглядання долі.
Цікаві з-поміж нас
питають: «А що далі?»

На видноколі,
як на долоні,
танок шаманів.

ВЕРЕСЕНЬ

На срібній павутинці
бабиного літа
усілися росинки.
І не страшне їм сонце...

ВХОДЖЕННЯ У ЗАПОВІТ

Як настане осінь —
вчитимуся забувати
про майбутнє.

Розділюся
на «був» і «є».

Потім всім на добру згадку
залишу свою загадку.

ДАР

З точністю своєї вдачі
час доплив
до хвилини нашого мовчання.

В книзі одного життя
він поставив крапку.

КАРТИНКИ ЛІТА

1

Яблука
сонце п'ють.
Ім так хочеться
визначитися!

2

На плечах женців –
пісня жайворонка.

3

З лісу
віє таємницями.
Грибники
зберігають
мовчазливість.

4

Як тільки дощ,
то й повінь грізна.
Душа від неї слізна.

5

У пору гарячу
я вітру вдачний
за чуйність
до мене.

* * *

Свято. А ми зовсім неготові.
Тонемо у буднях гіркоти.
Кланяємось знов святій корові,
що затемнює шлях до мети.

ПРОЗА

Надія Вархол

Я, КЛАВДІЯ

Звати мене Клавдія, подібно, як і славетну Клавдію Кардинале. Паралелі між моєю персоною та Клавдією Кардинале існують хіба в імені та дні народження, інакше не скидаюся на італійську кіносірку, не беручи в увагу звичайнісінський факт, що я також шатенка. Дебютувала я на сцені життя епізодними ролями, які формували служителі Муз моого оточення, палкі любителі краси. Клавдія!... Клавдія!... лунало і звідтіль, і звідсіль. Оте спізвузвання суфіксів настільки вплинуло на мою дитячу логіку, що й своїх рідних я перетворила в дубль, називаючи їх в тому ж самому спізвузванні: татко був не татко, а татія, мамця – мамія, бабця – бабія.

Б а б ц я

Вихованка дівочої церковної школи Пресвятої Богородиці, працю якої (державний службовець ц.к. Австро-Угорської монархії) в роговому банковому будинку перетнула Перша світова війна. Фронт, пересуваючись містом Гомона тудою і назад, лишає за собою саранову спустошість. Найогиднішими, брудно-зашлющаними, були румунські вояки, воші по яких так лізли, аж іхнє волосся рухалося. Відступаюча руська армія спохвату збувалася награбованих речей, кидаючи їх в рови. І рів зразу заряснів срібними свічниками, турецькими килимами, лисячими хутрами... та капелюшками ушкоджених осіб, які відшуковували крадені речі. Бабці-дівулі поталанило віднайти свій голубий песьє і, дякуючи Всевишньому, в щасливому головокрученні скопила ще й філігранну коробку і далі ласо тягнулася за квітчастою канапкою, яку, мов кліщ, тримав пишний бородань. В метушні зачепила вона кришку Пандориної коробки, і знялася хмара лайок та штурканців ногами, відлуння яких вітер задув аж в столичні вулиці. І бородатий чоловічина поставив питання руба: розрізати пополам канапку, щоб розйтися врозріз, або панночка вийде за нього заміж і канапка залишиться цілою. І панночка хітне-хіть дала згоду звінчатися, запідпадьомкавши перепілкою.

Витирало подружжя канапчасті квітки вже на новому місці проживання. Коли розчистувала чоловікові бороду, увірвалась в нього аорта, з рота зацебеніла кров. Бабця-молодиця злякано відчинила вікно, кличуки порятунку. На дворі ні духа живого, лем з недалекого «шлюбрика», бойні, витікала кров у Торису.

Крім серцевого захворювання у моого дідуся була ще одна тяжка недуга – невміння навчитися читати. Через те дідусь не зміг відвідувати ніяку школу, а про приватне навчання – про це й мови не було. Загадку про те, як йому вдалося влаштуватись на посаду начальника старостства, дідусь узяв зі собою на той світ. Відомо лиш те, що афіші, на яких не було жодної картинки, вішав дотори ногами.

Зате з іхнього синочка, моого татка, викачався вигончастий музикант, який одружився із соліварською співачкою. Почин моого татка бабця прикрасила висловом:

— По серцю мені соліварське мереживо, не до серця мені соліварська співачка, — причому дивилась на співачку в кокетливій лебеденьці так, що молоко кисло. Та після моєї появи для бабці, яка мене чукикала, була я чи не дорожчою за усі мережані брюссельські дива.

У своєму житті бабці два рази та гаразд прийшлося воювати на повоєнному фронті, на якому панувала чорна торгівля та спекуляція, коли девальвована коруна справді рівнялася нулю. Цей відрізок часу нагадував епоху, доколи фінікіїці не вигадали монету, з тією різницею, що платіжним засобом були не молоски чи інші м'якуші, як у стародавніх народів, але набагато прозаїчніші речі денного вжитку. За пару шкіряних чобіт можна було отримати кілограм сала. Курка мала вартість одного пальта, чорного оберкота. І знов з біди виручав дідусь, небіжчик. Між плесканням злобних язиців моталася бабця по базарію. Оберігаючись простуди, сиділи «кофи», базарні баби, на грубій дощечці, покладеній на бляшаному відрі з жевріючим дерев'яним вугіллям. Звичайно бабця, посварившись з «кофою», проклинала її:

- Бодай тобі вугілля загаснуло і хева замерзла!
- Бодай тобі пипеть на язик! — звучало слідом за бабкою, яка вже побожно хрестила:

— Господи, прости тяжкі гріхи, бо дрібних довго рахувати...

О, бабця була екземпляр! Крім харчів постачала всіх нас ще й соковитою мовою. Коли до нас заходили гості, бабця ввічливо їх вітала:

— Вітайте... Цілу ручки... — і поступово її мова набирала жаргону базарних баб, — ... Шядьте сой на фалди, кішасонки, похлипайте кавей... ічте, живайте, лем до кишені не халайте... Гей, ти ненажеро, не павузі до себе усі фучки, охаб і франціміркам, — накинулася бабця на мого татка, вихопивши йому з рук надкуснуте тістечко на дріжджах. І татко руками робив заключний жест, немов диригент.

Татко

Піаніст місцевого театру. Нігіліст, який ходив з напівоголеною головою. На спектаклях появлявся в смокінгу, однак без сорочки, що до певної міри була вольниця його волохатим грудям. На горло надівав вишневого метелика на гумці, якого перед виступом фешенебельно натягував. Коли клаві руки на клавіатуру, із смокінгового рукава гротескно виглядали голі волосаті кінцівки, які маєстично прикрашували на зап'ястях білі манжети. Білі прaporci на хвому флагштоку. За те татка й прозвали флагшток.

Та не зважаючи на візаж та майстерність мого татка, оплачували його в театрі мізерно, тому татко був змушений у вільний час бити по клавішах на розстроєному роялі в борделі на Флоріанській вулиці. Бабця проводила його в «пансьон без іноземних мов» застережливими словами:

- Не топтай курви, бо їмиш франціша!
- Краще мені їмити француженцьку, аніж франціша, — сміявся татко.

Бордель — мама, задиста мадярка Розіка, зодягнена аж по щиколотки в контрастні рожево-чорні волани й обвішана дешевими котячими намистинами, моргала на граючого татка приклеснimi вузенькими смужечками, вирізаними з повсті — замінниками брів. Ноги літніх бордель-дам у крикливих панчохах «флорках», немов тичинки чахлих квітів в буйно-червоних сукнях форми дзвона — чаші-келишках, не натхнули татка настільки, як поява детектива-нишпорки Маточки. У жіночі дні Маточка стежив за ходою окремих феміністок, намагаючись встановити, котра з них натирає міжніжжя живим сріблом, лікувальним засобом від сифілісу. В чоловічі дні Маточка ловив шпигунів. Якось у ясний понеділок, татко, як і в інші дні, тронно сидів за роялем і після одного сильного удару на клавіш, почав залюбки натягувати «гасентраглі» на штанях. І навіженому Маточці здавалося, що татко приховує в «гасентраглях» збрюю та й всім вуха протрубив сповіщенням, що татко ворожкосмертельноНЕБЕЗЛЕЧНИЙ шпигун, який його хоче вбити. У неділю, жіночий день, татко заманив Маточку в Калманову загороду і під звук духового

оркестру, посадовив його на карусель. Опісля карусельного сидіння Маточка замість одного вбивці – татка, бачив аж десятох. І з відчаю вив на місяць.

В моого татка була фіксна ідея, що його донечку Клавдію чекає шлях художника. Який саме, покаже час.

І час показав. Шафа із свічадом в передпокії сусідки Жені стала свідком моого довбання ножем в груду турецького меду, отої липучої осолоди дитячих очей. І коли тьотя Женя привела мене до татка, захлинаючись у розповіді про мої злодійські наміри, татко запально виголосив, що нарешті виявилася сила мого уявлення, бо в груді турецького меду я вбачаю травертин, і натхненно мене поволік до скульптора Васька де Гуми, щоб на всю ширину й глибину розгорнув мій талант.

Васько де Гума

Богемський скульптор, половину ательє якого зайняли клітки із синьо-зелено-рожево-пілово-жовтими папугами. Сумбурні кольори та сумбурний пташиний пискіт постачали Васька де Гуму творчою енергією. Ще Васько де Гума розводив перлові курки та білі пави. Та темно-бурі, зі світлими плямами курки, як і всі інші курочки, віддавали перевагу гною перед небом. Непорочними здавалися тільки білі пави, хвости яких граціозно звисали із штучного мигдальника, неначе невинний шлаер молодої. І отої білий шлаер я забризкала чорнильними плямами, оскільки мені не дозволили грatisя павиними перами.

– Моя Клавдія не живе у злагоді з павами, бо в них немузикальні голови, – пояснив татко.

– Навряд чи зможу взяти твою Клавдію під своє крило, – зауважив Васько де Гума.

– Візьми, візьми, ти умієш розправлюти крила, – упрощував татко.

– Крило – це ключ до польоту, до злету фантазії, ширяння геніальних думок, – посміхався Васько де Гума, милуючись збільшеним гіпсовим крилом папуги Луйзи. – Дивлячись на політ птахів, відчуваю тягар земного ув'язнення. Тільки коли свої папуги закрию в клітку, тоді я вільна людина, тоді розправляю свої крила, а не пташині...

– Пташина вільна... пташина вільна... пташина вільна..., – крикливо повторював барвистоперий папуга.

– А це що таке? – цікавився татко гіпсовою абстракцією, взявши її в руки.

– Це – стилізована мандорла.

– Ніколи б не здогадався. Для мене, видно, треба писати пояснення на витвори, як це робили мистці на самому початку мистецтва, коли воно було ще в палюшках – от папуга; от коза; от мандорла...

– Точніше – свята мандорла...

– Ну й гарна цікавинка... та якщо подивитися на неї з іншої точки зору, то це скоріш велетенський мигдаль... точніше – жіноче лоно... ще точніше – лоно соліварської співачки... О, боже!....

– Ти дійсно не розумієш мистецтва, флагштоку! – відрубав таткові Васько де Гума.

І татко більше не водив мене в ательє Васька де Гуми, хоч обидва просиділи аж до глупої ночі біля спотикача, придзикуючи, як старий Дзея, що арізував жида Шая, про роль мистецтва у трудящій сім'ї. Та їхнє придзикання патякання було переливанням з пустого в порожнє, або як бабця казала – котові Ціцеру під хвіст.

Наперекір всяким труднощам татко не зрікався високого устримління виховати з мене мисткиню. За його рішенням краще мені займатися музикою, ніж скульптурою. Я – майбутня скрипачка, бо одного піаніста в сім'ї вистачить.

І татко купив мені бляшану скрипку. Коли я з нею з'явилася в народній музичній школі, вчитель Смичок почав рвати з голови і так вже рідіюче во-

лосся, не беручи в увагу жодних таткових аргументів, що на справжню скрипку поки що грошей не хватас.

Натрапивши на непорозуміння, я завзято цигикала на балконі, повернуто-му у двір. Поступово всі навстіж розчахнути вікна квартирантів закривалися, і я усамітнилась. Бляшана скрипка витинала собачі ноти, а кіт Ціцеро мадам Євочки фон Брігге злісно нявкав.

Мадам Євочка фон Брігге

Бувша петроградська графиня, яка на відміну від інших графинь, не впадала в екстаз, а навпаки, уникала зустрічей із страховидом Распутіном, від якого осоружно тхнуло. Та незадовго прийшлося втікати від більшого страхіття, ніж Распутін – від революції. Суспільно-політичні обставини в подальших роках змусили мадам покинути й одеський порт й податися вглиб західної країни, за кордон. Опинившись на чужині, мадам Євочка фон Брігге працювала, як і інші жителі нашого міста, бо без праці нема калачів, як сповіщали незабаром вуличні гасла. Отож колишня графиня,крім уроків французької та німецької мов, вчила дітей грati на арфі. Тому з біди мене мала виручити якраз Євочка фон Брігге.

– Шановна мадам, ви певно знаєте мою талантовиту донечку Клавдію, в ній виявився хист до музики, зате немузичальні пави близкає чернилом. Для освоєння гри на скрипці потрібна ваша допомога.

– Я не скрипачка, я арфістка, пане флагшток!

– Само собою, що арфістка. До того ж – геніальна арфістка! І як така, ви б мали підтримати розвиток дальншого генія струнного інструменту, який першу скрипку грatisme. Ану, Клавдіє, заграй!

Я зацикликала на бляшаній скрипці. В ту мить кіт Ціцеро злісно занявкав, скидаючи лимонно-жовтий абажур з лампи. Мадам Євочка фон Брігге затремтіла, як розстроена струна.

– ...Що це означає, пане флагшток?... Та це ж скрипка-іграшка!

– Само собою, що це іграшка. Також Клавдія ще дитя, та не до страдіварок братися... Можна купити справжню скрипку, куди кращу, та навчання на отакусінській скрипочці дешевше, ніж, скажімо, на страдіварках...

– ...пане флагшток..., – мадам Євочки мало не замілла.

– Слухаю вас, мадам, і поважаю, бо ви на власні очі бачили Распутіна...

– ...я...я... страждаю не так від ваших блюзінських слів, як від вашого голосу.... я... я... запалена Рільке та його віршами...

– О, Райнер-Марія Рільке!... Містик-символіст, що писав сонети до Орфея, яких Орфей ніколи не читав...

– Мовчіть!... Я до всього терпляча, але вразлива до пронизливого тонкого голосу, як і Рільке... від неприємного фальцету відчуваю фізичний біль, так само, як і поет... у вас фальцетний голос... То мовчіть... цітьте!

– Ціть, ціть, кожен своєї біди сит...

Відтоді татко в присутності мадам Євочки фон Брігге набирає у рот води. Зате я, позбуввшись клятої скрипки, зблизилась з мадам Євочкою фон Брігге настільки, що вона мені підставляла постарілу щічку для поцілунку, а кіт Ціцеро солодко муркотів.

Тільки разинку застигла я мадам Євочку фон Брігге нааколішках, як сердешна мачала в чайнику батистову носову хустинку й витирала нею підлогу. Бідолашна мадам була за мілю віддалена хатньому господарству. Належала до тої групи емігрантів дворянського походження, яких принизливо загнали до козячого рогу. Боротьба за існування, отой важливий чинник у житті, вряди-годи любить пожартувати. І так з бувшого капітана судна став владика; який легенько зумів поєднати попередню професію із тогочасною посадою. Горілочку зберігав у макеті Ноєвого ковчега. Аktor дядя Ваня з актристою тътьюю Женею, крім слів, жонглювали ще й гандлярством.

Тъотя Женя

— Євочка, Євочка, вторая жена моего четвертого мужа подарила мне шубу! — повідомляла тъотя Женя мадам Євочку фон Брігге, причому радісно за-миготіли несправжні брильянти на чорній оксамитовій діадемі. Всі інші клей-ноти Тъотя Жені, разом з grimom, попали в грабіжницькі руки граничних пе-ревізників. І так прийшлося тъотя Жені чорнити брови та вії сажею з гасової лампи, за що мадам Євочку фон Брігге чорнила тъотя Женю по сусідах.

Подружжя-актори тъотя Женя та дядя Ваня, не володівши українською мо-вою, п'есу освоювали механічно, абсолютно не розбираючись в тексті. До того ж дядя Ваня любив перехиляти чарчини. Вважав себе оригінальним митцем, бо з перепою бачив не білих мишей, але білих павуків, кількість яких перед прем'єрою збільшувалася. Коли надійшла довгоочікувана прем'є-ра, дядя Ваня, під доброю мухою, вийшов у шароварах на сцену. Коливаль-ним кроком необачно ступив у колодязь — паперову кулісу, яку волочив, як дитячий грузовик, за собою. Тъотя Женя, в ролі чорнобривої коханки, марно гонила його з коромислом по сцені. Забувши, як мовиться по-українськи «шлюб», гукнула на нього, чи візьме з нею «брак», на що підхмелений кохан-чик відповів, що ніку дівчину-брак брати не буде. Чорнобривка не витримала і разом з публікою витирала від сміху сльозові очі, і білий носовик став чорним, а чорні, від гасової сажі, очі чорнобривки враз побіліли.

Тъотю Женю я любила із-за чаю з варенням, яким мене пригощала, не зважаючи на те, що Ромик, їхній синок, іноді харкнув у мій чай з варенням.

Ромик

Калпізне дитя. Мій ровесник. Мій перший любовний кір, тобто, дитячий спалах кохання. Хопив мене за рученьку і всупереч наказам та заборонам дорослих, ми рушили обое світ за очі, поки на третій вулиці не упала на нас мамчина тінь.

— Ви куди, шибеники?
— У світ, — каже рішуче Ромик.
— У звіт, — намагаюся повторити Ромикові слова.
— Та у якій же звіт, про виконання чи невиконання плану? — насмішкувато запитала мамця, виліпивши обом вишуканого ляпаса.

Видумник Ромик був мое нещастя. Вигадав, що в моїх золотих сережках прихована Длюмовочка. Вистачить лише вийняти біле очко, і звідти виско-чить манюсінська дівчинка. Ми її покладемо в горіхову шкаралупинку, і вона плаватиме у тарілечці від одного краю до іншого. Ромик зняв з моїх вушенят золоті сережки, і ми вдвох давай розбивати їх каменем, шукаючи казкової Длюмовочки, якої ми й так не знайшли, зате нас віднайшла бабця. І збулося диво! Зразу переді мною стояла стара, потворна, грізна жаба, а з мене ста-ла схарапуджена Длюмовочка. От і сила казки!

З Ромиком, моєю тінню, ходили разом в один клас. Уроки української мо-ви вчитель Тимофій Омелянович проводив з нами переважно на цвінтари, вважаючи її мертвою мовою. Проте навчив нас море українських пісень. На-віть культурну програму ми підготували з нагоди Н-ої річниці визволення на-шого міста Червоною Армією від фашистських загарбників. Святково вдягне-ні в білі сорочки (я в спідничці із складками та заплетеними в косах пантли-ками особливого узору «тече вода, тече») стояли на сцені «Чорного орла» (яка честь!) й сквильовано спостерігали завісу, яка помалу перед нами, юни-ми митцями, розсувалася, щоб під диригуванням Тимофея Омеляновича на весь голос заспівали:

Ой, у полі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна захурилася...

Після другої пісні, в якій ми віддано йшли сповнити наказ
За Україну, за її волю,
За честь, і славу, і народ,

зал зашумів, а з третьої пісні встигли заспівати лиш початок

Ще не вмерла Україна...,

як з публіки вискочив якийсь панок й, обурено розмахуючи руками, заревів:

- Досить бандерівських пісень! Засуньте завісу!

І сцена «Чорного орла» не виходила з подиву над швидкістю засування за-
віси, бо ще не встигла добре розглянути переповнений зал для глядачів.
Крейдяно-блідий Тимофій Омелянович даремно намагався пояснити, що піс-
ні знайшов в пісеннику, не знаючи, що розходиться про оунівські співанки...

І мамця, який зразу не забракло часу для мене, злісно зірвала з моїх кіс
пантлики особливого узору «тече вода, тече», і, потоптавши їх ногами, узяла
в руки ножиці. В ролі новітньої Далії зрізала коси донечці Клавдії, позба-
вивши їх загрози ворога народу. Сама вже давно ходила з модною зачіскою
«всталі і йшла», що означало: дрібнесенькі кучерики зайво розчісувати. Ос-
кільки мистецтво батьків повинно проявлятися так само у фрізуру іхнього на-
щадка, завивала мамця перед сном мое стрижене волосся у білі папільйот-
ки, що стирчали з моєї голівоньки, мов біле осеття. Рано-вранці, увійшовши
в порожній клас, мамця знімала з моєї голівоньки шовкову хустину і зручно
звільняла з волосинок біле осеття, розчісуючи крихітні кучерики-завивки «на
півника». При одній такій процедурі застав нас Ромик, і я зашарілася по самі
вуха. Як вітер розносить полум'я, так пішла по школі поголоска про мої нічні
папільйотки. Та доганяв жук барні, а обидва чорні. Виявилося, що тьотя Же-
ня завиває перед сном Ромикову чуприну на мішалку. І Ромиків парадно ви-
чесаний «півень» з-під мішалки укукурікав клини з моїх папільйоток.

В перехідному віці, під впливом пригодницької літератури, передусім кни-
жок-майовок, носив Ромик, як справжній осінчак-стрижча, на шій ведмежі
кігті, куплені від номадських циган, хоч в дійсності це були соколині пазури.
Під час канікул надівав на себе ведмежу шкіру, за його словами, неуразли-
ву. І як хоробрі римські бійці, одягнені у ведмежу шкіру, гонили ворогів імпе-
рії та варварів, так Ромик-ведмідь гонив у Татрах туристів перед фотооб'ек-
тив. Та неуразлива шкіра не врятувала його перед хижаком-конкурентом,
його лице пошрамували пазури амбітного, ненаситного противника. Та коли
Ромик в одній з майовок вичитав, що шрами на обличчі, заподіяні ведме-
дем, ознака мужності, примчав до своєї подруги Клавдії й кокошився:

- Глянь-бо на мое мужнє лице!

- Господи, хто ж тебе так?

- ???? Який ведмідь?... Таж ти сам ведмідь...

- Я подолав іншого ведмедя. І от, нині я справжній юнак з ознаками
мужньої сили... Ох, і цілюватимусь мене дівчата, коли вже став таким змужні-
лим!... А ти чого вагаєшся?

- Бо ведмеди безхвості, - відсікла я Ромиковому зазнайству.

І в Ромика дихання сперло. Відійшов, як немітий з лазні, щоб знов появиви-
тися не в пору, коли я обжерлася чорниць і з нудоти вичавлювала своє вуг-
рувате лице. Та все це було замало, з якоїсь дівочої примхи нарізала з біло-
го паперу папільйотки і давай завивати масні волосинки.

Напаханий лоскітливим парфумом Ромик, з вусами засіяними під носом та
з букетом квітів (три дні тому здала матуру) з подиву роззявив рота. Здало-
ся, що його струнга, щербина між верхніми передніми зубами, збільшилася.
Приказувала бабця, що струнга у парубка означає великого фраїрюша.

- Чи не завити твого чуба на мішалку, щоб змагались в бою наші «півни-
ки»? - запитала я приголомшеного Ромика, дурнувато усміхнувшись зубами,
брудними від чорниць. І Ромик помчав від мене, як від зачумленої.

Після зникнення Ромика з моого обрію мені приснився сон в руку - знес-
лавленого, обпліваного Ромика, голублю, годуючи його свіжими чорниця-
ми. Життєва путь насправді нас з'єднала. Не встигла я розібратись у своїх
почуттях, і Ромик став претендентом на мою руку. Наші серця були розпале-
ні, наче залізо в кузні. Коли Клавдія Кардинале вперше прибула на фільмо-
вий фестиваль в Карлові Вари і в сміливому декольте усміхалася на перших

журнальних сторінках в кіосках, тоді ми звінчалися. Перший раз у своєму житті побачила татка в сорочці. Просивши елеган, по боку якого рожевіла, з кокетливою усмішкою, моя мамця. Вічна оптимістка тьотя Женя, яка з дядьком Ваньом давно розлучилася, принесла весільний подарунок – невеличкий, на дві персони, столик, на який поклала дерев'яну тацю з турецьким медом.

– Щоб завжди ви так до себе липнули, як той мід липне на руки, – багатозначно підморгнула тьотя Женя, в якої вже був шостий чоловік по черзі. Бабці між нами вже не було. Її постільна сентенція «То буде фігель вмерти» стала дійсністю в день гарний, як Великдень.

Через кілька літ, після спекоті серпневої окупації, Ромик, узяв мене за руку, і, як в дитинстві, повів у світ разом з нашою трирічною Сільвією. На цей раз ми дійсно помандрували.

– Нам припав виграшний квиток, в чужині чекає нас щастя та добробут, – стверджував Ромик, ні словечком не згадавши батьків-емігрантів.

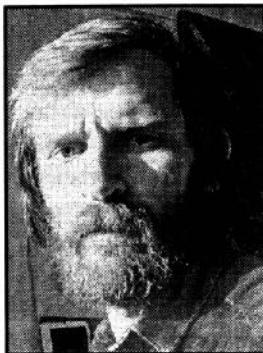
Чухо й страшно звучить слово еміграція. Хоч в дитинстві я заходила в стосунки із сусідами-емігрантами, зараз, на власній шкірі мала змогу відчути осогу емігрантського повітря. В перші дні та місяці я вдавалася, на відміну від Ромика, в сильну тугу за домівкою. Та біда не приходить одна – між нами вкоренилося звадливе зілля. Я казала так, Ромик казав інак. Не раз була беззахисною, як мала Сільвійка, підуналу духом, мене заїдала емігрантська самота, не зважаючи на те, що біля моєї сукні пленталася донечка. І не раз пригадувалась картина мадам Євочки фон Брігге, якраз тоді, коли опинялась в тій же безпорадній ситуації, коли сама ледь навколошки не мачала в чайник носову хустинку, щоб витерти нею підлогу.

Ромик, на мій превеликий подив, швидко пристосувався до нового середовища. Позбувшись синдрому емігранта (чи взагалі в нього був якийсь синдром?), покинув напризволяще донечку та й мене з чайником в руках. На прощання подарував мені грампластиинку з гітом «Клавдія» Іржі Корна, популярного в Чехословаччині, та мені невідомого, співака. Та й пісенька не бере мене за серце. Одне знаю – грампластиинку Ромик роздобув у пані Іржіні, яка недавно прибула з Брна, і якій тепер Ромик баламутить голову філігранними вимислами про виграшний квиток щастя й добробуту. А може він невинний, і все це наслідок його струнги?

Та даремно я б вішала на дверні завіси вінчальну сорочку Ромика, добиваючись таким чином його повернення – скільки разів відкрию двері, стільки разів його шпигонить у серці – Ромик остаточно відійшов, свистатиме на мене та доцю.

Кінчився відтинок моого життя з Ромиком. Час незворотний, як незворотна і дорога на батьківщину. Не зрадила я таткові ідеали. Моє близьке відношення до мистецтва допомагає мені збагачувати доленосні дні поезією квітів. Аранжувати в різні способи квіти вимагає багацько естетичного чуття. А мистецтво – це передусім чуття. Кожна моя композиція квітів – це художній твір, в якому вселяються мої емоції та любов, і не лише материнська. Я впевнена в тому, що ті люди, які сприймають мої квіткові декори, все це в них знаходять. А між них належить і моя Сільвія.

То лише Ромик мовив, що з моєї художньої наснаги мухи роблять відхоже місце. Ну, й кретин... Та геть, звісно, із щемливими спогадами та прагненнями, нема в них ніякого сенсу. Я маю тяжіння до ікебани. Вивчаю мистецтво японського аранжування квітів, яке містить у собі ідею неба, ідею землі, ідею буття, і це все в нерівномірному трикутнику. Якби десь вивчали ще й поєдання членів сім'ї без подружнього трикутника, негайно туди б вислала Сільвію. Побоююся за дочку, яка успадкувала по батькові струнгу – печать зрадливої любові.

ма... ПАННА
(з горностаєм ... донна)
З КОНВАЛІЄЮ

... покажи мені своє тіло
— хочу бачити янгола небесного
бо ж не з'являється нашим очам
(бо ж як інакше являється нашому зору?)
...покажи мені свою душу
— хочу бачити царство небесне
бо ж недосяжне
(бо ж як інакше відчути його?)

Падають слізози на квіти, і ми майже не чуємо вибухів. Малесенькі дзвіночки дзвонянять на сполох, а ми майже не чуємо дзвону.

...давно хотів тобі сказати, (бодай написати, але ж як? — навіть не знаю твоєї нової адреси, прізвища... ти перевтілилась для другого, і не знаю, чи є ще «я», чи є ще «ти», чи лише образ мрій над задумливим ставком) ... але нашдо?

— «ти не любила «його».

Падають бомби, поряд, на карті сан-ти-м-мммммммммммммммммм- - - - - м-ммммммм, в краях полуденних, на людей ...

— чи? — на разі, про «ма...донну, мо...панну». П'ятсот (з гаком) — не можу зрозуміти,... чому він такий стривожений? — спокоханий. Невже відчуває гул? Кажуть, вони зараз невидимі, нечу-уууу-у-увані (**бом-бом-бо-вови**). Та і фугаси вже не такі, а з крилами і падають лише на «некоханих».

«Прогрес(!)?» — ?

Ніколи не був у Krakovi.

А панночка? — невже можна приручити шельму... з роду пазурастих, та так, щоб аж притулити до душі? Якийсь сюр-абсурд в епоху відродження розуму.

Не вірю.

Hi, ты не любила «його». Кохання боялась, а любові не знала.

Без росинки, ... два тисячоліття ... в новій іпостасі (**живемо**), а жити не вміємо.

... не любила «його», ... не любила «мене», також, ... не любила — сумний день

...змії не сичать
не каркають ворони
не виють вовки...
купуюеш пуп'янок у магазині «квіти»
з надією, а
вона не розцвітає

Не встиг оправитись, — («встиг», «не встиг» не зовсім вдало сказано, та і неточно, неадекватно... Юнг сказав би: «---») щойно вийшов з WC, після вернісажного вина начасі була така потреба — вона запропонувала на «ти». Дещо раптово, а втім. Фройд сказав би: «---».

А Ви? Коли «Ви», ...ти-ю, вірніше, чи тепер, власне, (це слово, промайнуло йому в голові, чомусь останнім часом використовую надто часто, за-на-дт-оооооооо...о) — «ти» коли збираєшся до Krakova? ...ну і-iii-ri-iii, a bruderschaft? Адже, аякже, авжеж ...! Година була пізня, пити не хотілося, але від «зближення» вони не відмовилися. Не заради символу, пошлунка ради. Однак, він завис лише на рівні побратання, навіть дещо з християнським відтінком, майже ритуально, (щоправда не церемоніально) — дивне відчуття.

Ще ватру розклади, ягня (жертвовне) ще не зарівали ... а дивне відчуття.
... знаю, ти певне думаєш інакше, тепер. Не хочеться, неприємно признатися, ...але це так.

Насторожує мене, останнім часом, фіолетовий колір. А було — майже, що не маєв з ним das Brot+. Але теплого, весняного вечора, після дощу — я не боюсь вибухів бузку. Нехай вибухають на землі тільки кущі квітів. Квіти — то люди, свічки, що полум'яніють фіолетовим полум'ям.

Ніколи не був у Krakovi, я не був в Сараєво, Новому Саді ..., на Джомонгемі, в Новому Єрусалимі ..., — колипадають бомби на християн — я християнин, колипадають бомби на мусульман — я мусульманин, колипадають бомби ...

В житті нас просто супроводжують образи (образи й образи), не тільки візуальні: образи явищ, предметів, людей, яких ми колись бачили (не тільки ми, але й наші предки), але і образи запахів, які в той чи інший момент нашого пізнання сильно на нас подіяли. Так і зі смаком, вірніше, присмаком, (він також переслідує нас все життя), від незвичної страви, як то: гадюки, жабужи, слімаки ... і т.п., ще довго пе-ре— сліду-є ... відчуття смаку сирої риби і «прочей морської потвору» ... «спрутов -chobotnіс» в орієнタルному ресторані — р-и-б-а і широко розкриті уста стажерки, південно-заходно-европейки...

Ніколи не єв ягня, печене.

Жертвовні ягнятка конзумують лише «виокремлені»? Або це дозволено всім? Всім доступно бути жертвою? — ягням? Х-м, мадонна з горностаем? Чому не з ягням?

Не єв, а в роті вже чомусь було млюсно ...

.... jaká ruža taká terň...ta-da-ta...jake žicie taka smerť...ta-da-t...”.

... давно хотів бобі сказать ..., але тепер?...

... все життя пам'ятаю твою красиву голову в себе на колінах, ми зупинилися, щоб трохи відпочити — а навколо конівіалії. Їх запах мене переслідує все життя. Шкода, що я не вмію малювати, так, щоб відтворити запах конвалії.

Скільки тисячоліть дубасилися, а зрозуміли? Богу не треба жертв. Замінили людину ягням. Скільки ще тисячоліть треба, щов зрозуміти: ганьбу людського безглузддя не змиває і кров жертвового ягняти.

... давно хотів тобі сказати, ..., але тепер?

Добре, що ми витали н-а-д конваліями. ...Ми зустрічалися ввечері, (під яблунею...), добре, що ми не безтілесні ... які в тебе уста, моя мила, які очі ... (цвіт яблуні також має фіолетовий відтінок) ... не змогли, в духмяний океан пірнути.

Напровесні ми любимо більше інстинктивно, душою; весною шукаємо островів кохання; влітку кохаемо більше тілом, восени ... збираємо плоди незгод, не помітивши, коли пробіг (між нами) горностай, зламки весни. Коли ж час гармонії?

... можемо зустрітися вдосвіта, принагідно, на Великдень, біля церкви, але запалити свічку життя в Храмі, разом ...?

ворони не піють
вовки не грають
змії не танцюють
ідеш до лікаря
— не сповідає
ідеш до попа
— не лікує
розмовляєш з пустою людиною
-гидкий день

фальшивий день, день без любові.

А якщо (i) є перевтілення (реінкарнація), то як ти думаєш, коли ми зустрінемся знову? — і скільки вже разів наші життя розвіювалися *vankom* над Гангом.

За гріх — «проказа». А гріх за що? Падають бомби (вони постійнопадають в різних кінцях світу). Невже немає місця для любові?

Прощавай, Америко?

Село його виплюнуло, як кістку черешні. І таким воно вміє бути. Справедливо? Несправедливо? Ні, воно й після помилки нікому виправдовуватись не буде. А не слід було цього робити, бо все могло скластися інакше, бо й у нього і з ним було все інакше, ніж здавалося селу. Нічого не вдіш, буває, що село гірше за мачуху. Погані

мачухи у казках, а село, про яке такого ніхто не скаже, стойть собі, живе собі своїм богом і забуває, що зробило вчора, бо на вустах вже інша історія. На вустах? В зубах. І меле ними, розмелює, мов журнами.

Було це тоді, коли на горбах лежала торішня суха трава. Вона ще не встигла опам'ятатись від навали снігу. Зараз лежала причесана отим давнім білим гребенем, який зник, залишивши її на поталу. Через неї ще не встигла пробитись молода травичка, лише підбліл витягнув на білий світ свої жовтуваті голівки. Але весна поспішала, як газдиня вранці, бо що не встигне зробити дообіду, того підвечір вже годі сподіватись.

Ніхто вже не хоче пригадувати, що відбулося перед тим, коли його ще не було на світі. Здавалось, що долю своїх рідних, яких ніколи не бачив, нечув, привабив до себе, вона просто прилипала до нього. Він, не знаючи цього, і не дуже відганяв її. В житті різне успадкуєш – і маєток, і вдачу, але найгірше, коли долю. Про маєток знову точно, що йому не повезло, а щодо вдачі й долі, то ніколи не задумувався над цим. Не бувало ж такого, щоб сидіти й думати, який я є, а про долю, ха-ха, а що ж воно таке? В руки її не вловиш, то й не випадало над нею задумуватись. Був далеко від цього. Михолка, всі його тут так звали й знали, а йому байдуже, бо ж, врешті-решт, всі знали, чий він. Правда, на чолі не написано, але подивившись на нього, всі вигикують: «Ага, син Каті!» Та і її ім'я таке рідкісне в наших краях, але, здається, все тут якесь незвичне, овіянє давньою історією, яка лягала на плечі всіх, навіть і тих, які знали її тільки з переказів.

Очі у нього було мамині, а батько його був приземкуватий, то й всі дивувались, на кого з іхнього роду такий високий вдався. Його прадід, якого не пам'ятає, був дрібний, та завзятість його ще більше до землі гнула. Але якби не був завзятим, то навряд би щось зібрав докупи. А у нього і хата, і така ж сама низенька жіночка, і поле своє. Хата стояла на рівнині, далі вже тяглися сільські городи. Сусід за його хатою посадив дерево, вона губилась то у його цвіті, то у зелені розложистих крон, то у смутку осінньої сірості. Як там воно виглядає, де ніби спільна земля, сусід не дуже дбав. Але йому не було байдуже, бо ж там, де кінчалися іхні подвір'я і вела спільна дорога, якою добиралась до сільського шляху, був клаптик землі, який не належав нікому. Цей клаптик дуже швидко зрозумів, що ніхто про нього не подбає, то й вів себе зовсім вільно. Що все тут не росло. І розложистий кущ ліщини, і шипшина, яка тягнулась по стовбуру дички, і ожина, яка також огортала дичку, ніби заздрила шипшині.

У прадіда Василя були дві доньки. Аня була старша. Була це дуже рішуча жінка і такою була усе життя. Коли вийшла заміж за Ваня Луцика, її батько виділив місце, де можна було збудувати хату. Збудували її близько церкви. Правда, хоч і живеш близько церкви, святим ще не будеш. Молодша донька довго дівчилася. Батьки її доглядали мов якийсь скарб. Вона

справді була вродливою, навіть була свідома собі того, бо з хлопцями крутила, як їй заманулося. Дівчина довго, перебирала, а батьки старіли, та вона не прислуховувалась до їхніх докорів і зітхань. Нарешті прислухалась і вийшла заміж усім на злість за Андрія Фелімака, столяра, який у цей час і не виходив з майстерні, бо люди у селі саме почали нові хати будувати – одному двері треба, іншій вікно замовив. Ціле село було на ногах, ніби якась епідемія запанувала. Андрій майстрував, самому не було й коли у вікно глянути. Якби був подивився, то не ходив би наче пав, що у нього така красуня, бо ж таких у селах, що за кількома горбами, повно, але Андрій із-за чужих дверей та вікон світу не бачив. Олена, так звали його дружину, спершу захоплювалась його умілими руками, та була свідома того, що муж три кути держить, а жінка один. На людях вела себе досить стримано, не так, як її старша сестра, яка перед чужими чоловіками за любки вертіла усім тілом. Селу очі не затулиши. А її чоловік, як боже дитя, нічого сінько не розумів. Чоловік старшої доньки походив з Лукавого бережка. Іх було шестero, і всі люди дивувались, як можна вижити з вузеньчиків клаптиків землі, як можуть жити у зіщулений хатинці, куди навіть сонце не заглядало. Ваньо виріс високий, ніби тягнувся до сонця, але лицце було у нього бліде-бліде, як погано спечений калач. Таким і залишився. Його саме оте лицце сподобалось. Едивлялась в нього і думала: «Таке лицце поганого й подумати не може». І пішла за нього. Весілля обійшлося без гучної музики і танців. Зійшлася рідня, поспівали, випили, і знову всіх у поле потягло – було ж треба жити косити. Всі своє косили, а у нього не було, то косив на полі її батька, правда, не для себе, бо її батько ще був при силі, і хоч це був мирливий чоловічок, та вмів за своє постояти. Тоді й він зрозумів, що треба ставати на власні ноги, хоч старший брат йому й дорікав, що з нього такий газда, як з клоччя батіг. До свого останку кидав у вічі його бідноту. Із-за бідності село по-різному буде до тебе ставитись, а ще гірше, коли й жінка почне свої витівки показувати, свою правду довоодити. Бідноту село всіляко розглядає. Ну, раз може й поспівчувати, але пізніше може на неї дивитись як на брак заваятості, найгірше, якщо почне шуміти про твою лінкуватість. Тоді ти пропав. У такому випадку людина здебільша покидає село, щоб за кілька років повернувшись назад паном, у якого в кишенях вже не свистить вітер.

Ваньо з Лукавого бережка давав собі ради. І хату збудував, поле оброблене як слід, міцна коняка у стайні стоїть, худоба не реве, кістками не клацає. Заможні газди вертіли головами і казали: «Ти бачиш, худорляве, бліде, але тягнеться...» Казали, але до себе не допускали. Ваньо аж пізніше зрозумів, що від своєї тіні не втече. Одне йому було дозволено – жив біля церкви, то, коли над селом, над полями нависала гроза, чорні хмари навіювали страх, тоді дозволяли йому дзвонити з дзвіниці, щоб гомін дзвону розігнав лихо. Але у неділю, щоб людей у церкву скликати, за дзвони вже поважний селянин брався. Тоді й до нього дійшло, що з ким лише кути вимітають. Більше до дзвонів і не підходив. Ніхто це не зрозумів як протест, бо ж від нього протесту ніхто ніколи й не сподівався. Худорлявий, блідий та ще й мовчазний.

І його старший син Микола в нього вдався. Таке ж худорляве ще змалку було, що всі якось обережно до нього підходили, щоб у руках не розсипався. Ще змалку, як пустий вітер, селом блукав, у всі закутки заглядав, на віть там, де було заборонено. Блукав селом, як блудна вівця, нишпорив по під сільськими сипанцями. Тонесеньке було як соломинка, то й усюди просковзнуло. Витягував звідти старі заіржалі патрони, що лишились після війни. Розпухлі кишені штанів були повні патронів. Потім виходив на поляну, далеко за село, розкладав вогонь, кидав туди залину смерть, ховаючись за високу межу, прибившись до землі і слухав, як десь далеко її рве, як жмутами відлітає спалена глина, як свистять над головою кулі, зника-

ючи у недалеких кущах. Скільки йому не дорікали, але він і так не попрощався з цією забавкою. Батько йому золоті гори обіцяв, але не допомагало.

— Чекай, чекай, нещастя глядаш, чекай, воно тя і само найде, чекай! — кричала на нього стара Сомчиха і вслід за ним кивала кістлявою рукою, на якій тряслася звисаюча шкіра.

А воно й знайшло, дарма давав ногам знати, наздогнало його. Не встиг сковатись за високою межею. Після його смерті мати дивилась на світ крізь сльози, і світ здавався їй таким розмитим, заплаканим, сумним, як день в часі осінньої сльоти. Вона ходила як без душі. Ніяк не могла зосередитись, взятися за роботу. Вже й не плакала, безцільно вибиралася у поле. Бачили її біля Жарнивця і аж на Липовому Долі. Потім поверталася додому, ніхто не цікавився тим, де блукає, бо всі вже здогадались, що їй тільки одне лишилось — блукати по божому світу. Але і цього було замало. Поки вона бродила полями, щоб розкидати свій жаль, її чоловік на очах халів, здавалось, вже більше у себе увійти не може, вже більшої стіни між собою і навколоїнім світом збудувати не можна. Для багатьох він вже раніше зник, хоч і тинявся серед них. Знайшли його, як сидить перед хатніми дверима, спину спершило на них. Отак і віддав Богу душу. Але тим, хто ще живий залишився, треба у хату зайти. У хату саме хотів зайти його молодий син Василь, який на свого діда вдався. Низький, широкоплечий, а в очах злість. Кажуть, де пняк, там дрова, де хлоп, там сила, Низенький, але міцний, хоч силу ніколи два раза не показував. Очам було страшно, а руки все зробили. Був міцний, але сильнішим за нього було життя, та з цим нічого не міг зробити. Будучи хлопцем, пам'ятає ще свого діда, на якого був такий схожий. Дід йому колись розказував одну історію про своє подорожування за роботою в Америку. Дідові тоді було шістнадцять, коли разом з двоюрідним братом, батьком якого рапо померли, але зараз вони жили разом, коли надумали вибратись у далеку дорогу. Там, у Вільс Беррі, вже іх чекали, виглядали, бо їхній дядько десь років шість тому туди помандрував. Теслярів і там було треба, то і тинявся цим ділом. Настільки захопився ним, що й сам тут збудував хату і залишився тут жити, хоч додому його тягло, зокрема, коли пускав з рук сокиру і приходив спочинок. В голові все знову і знову перемелювалось, поверталися подробиці.

Сьогодні така гожа днина. Сонце пече, ніби тільки й зупинилось на їхній вулиці. Цядько знову на кроквах. Там, де починається вулиця, у гарячому повітрі миготять, колишутися дві маленькі постстаті. Він ще їх не бачить, бо ж заглиблений у роботу та й у голові аж круиться від запаху живиці. Спекотливе сонце та запах живиці на мить змушують його зупинитись, рукою витерти чоло. Тоді їх побачив. Два хлопчаки ідуть вулицею. Ні, не йдуть, тягнуть за собою натомлені ноги, аж у пилюці залишаються за ними вузенькі колії. Є у людини передчуття, є таке, що навіть у голову не вкладається. Таке у цю хвилину і з ним було. Впізнав їх, тонко відчував, що це вони. Він зрозумів, що не може помилитись, хоч не бачив таблиці на грудях хлопчаків, за які вони й не соромились, бо ж вони в Америці... Спustився на спідні щаблі ще не готового даху, не чув, як з кишені падають цвяхи, як хтось лас його за це.

— Гей, хвопці... бойсі...-вигукує і не бачить, що все навколо нього зупинилось.

А клопці йдуть, наближаються до розбудованої хати, чують крик, який губиться у запаморочливому запаху живиці. Ім здається, що вони йдуть сосновим лісом з Орбанівки у Шотівку.

Цядько вже на землі, дивиться на стріху, де заворожені його щастям залишились помічники.

— Гей, Джон, Джек! Мої хвопці, розумієте... бойс.

Хлопці вже підбігли до нього і ховаються під його пазухи, ніби боялись великого птаха, який щойно алетить зі стріхи.

— Так, так, всі блукаємо по божому світу, — належало це не хлопцям, але сказав це для самого себе. Побачивши їх, знову засумував за рідним краєм.

Василеві у ці дні все частіше пригадувалась ця історія, адже його Катя поїхала до своїх родичів в Америку. Не так побачитись, як заробити якийсь гріш. Він з дітьми залишився сам. Листи не приходять, ніякої відповіді, а село вже робить своє — бере його в зуби і меле, розмелює. Василь ходить як міхом вдарений, місця собі не знаходить. В голову таке лізло, що аж сам лякається, але йому вдалось відійти від гріха, бо ж кому від цього легше становитися. Однак, щось огидне таки втірлося в його душу.

— Бедай ю грім побив, — вилаявся, але якийсь дивний сумнів так і залишився, ніби залишилось щось недосказане, у повітрі почало літати озлоблення, яке доторкалося не тільки його, але почало заважати і тим, які ще залишилися біля нього.

Тоді зробив таке, що село аж упало з ніг — вигнав дітей з хати. Всі знали, що все те проходить не так просто, зрозуміли — щось у ньомуувірвалось. Гм, селу дай зачіпку, то воно тобі покаже! Ніхто нічого розглядати не буде, лиш би в зубах поносити. Твої проблеми воно близько до серця не бере, а якщо й бере, то на одну мить. Так, так, щось у ньомуувірвалось, щось заговорило не таким голосом. Він відчував, ніби за ним вже прірва, але така ж сама прірва й перед ним, та ще глибша, стрімкіша. А вибір? Скочити туди?! Чи, може, перескочити, якщо вдастся? Тоді й зробив такий вибір — своїх дітей з хати вигнав. Це був той стрібок, коли ще жевріє остання надія, ще можна за щось вцепитись. Його стрібок нагадував скоріш стрібок або крок альпініста, який в останні хвилини свого «польоту» зі скелі вниз вірить, що у скелі залишилась ще одна скоба, і ця не вирветься, видержить його падіння.

І врятувався — дітей з хати вигнав... Велика там перемога! Раз вона їх не хоче, це означає — вони не його. До такого додумався, отаке виправдання знайшов. Дурень, нічого не навчився, бо ж стільки того вже у селі чув, стільки всіляких історій послухався, стільки тут всякого перемололося, що можна було й інакше вчинити. Чужу біду під свою підкладати? Дехто думав, що ще більше їх приголубить, лише одні діти цього не сподівались. Так і не приголубив, вигнав, як виганяють чужих щенят з власного подвір'я. Можливо, так і краще було, що зникли з його очей. Вони його боялися, він же не розмовляв з ними; ходив як примара. Очі у землю уткнув, ніби саме там порятунок шукав. Живи з таким під одною стріхою!

Малій Ліді повезло. Коли село загуло, взяла її до себе тітка з маминого боку — Марія, хоч у селі її так ніхто не називав. Лише на пошті, де кожного місяця приходила за пенсією. Інакше всі її «Шандаріовою» називали, бо її покійний чоловік поліцейським був. Чи добрий, чи поганий, над цим у селі ніхто не задумувався. Чи допоміг комусь, чи залишив його так, заплюшивши очі, над цим ніхто не зупинявся. Залишився тільки страх. Його боялися, як селюк лякається похоронного дзвону. З Марією також рідко хто розмовляв. Із-за нього і її обминали, бувало, і словечком не перекинулись. А тут — таке щастя... Заликане дівчисько і мовчазна жінка в одній хаті... Малій Ліді повезло...

Миколка роздумував зовсім інакше. Знайде ще він шлях до своєї мами, ще зустріне її, все розкаже, і вона одна його зрозуміє, не дозволить, щоб її багнюкою обкідали. Хоч уже був майже дорослим, ще постійно вірив, що це лише коротке непорозуміння. До нього ще не дійшло, в якій ситуації знаходитьться. Пізніше і сліпому було ясно, що хлопець пропадає. Все почалося тоді, коли вигадував, які листи йому мати пише, ніби незадовго і його в Америку візьме. Розказував це своїм ровесникам і ставав таким лагідним, уся озлобленість зникала. Згадавши матір, Америку, Миколка танув, як віск.

— Бог мені свідок, — говорив, побачивши, що не всі й не все йому вірять, не розуміючи, що своїм недовір'ям ще більше йому ятять рану і можуть навіть до гріха довести. Деякі у той час замість того, щоб втихомирити його, почали до живого допікати, мовляв, усе зовсім інакше виглядає, усе не так. Після цього його охоплювала ще більша лютъ. Коли насправді опри-томнів і розібрався, в якій обстановці знаходиться, то й жити не хотілось, просто, хоч живцем у землю лізти. Цинізм у селі має своє місце. Він, до ре-чі, дуже своєрідний — і не намагається бодай трішечки приховувати свої на-мири. Навпаки, він гострий, прямий, без будь-яких викрутасів.

Прийде час, коли буде треба зійти з хмар на землю. Тоді буде себе почува-ти як звір загнаний у пастку. Якийсь важкий камінь почне давити душу, бо справді щастя десь забарилось, заблукало. Миколка почне у голові переби-рати всіх своїх друзів, ровесників, до кого звернувшись, у кого в цю пізню го-дину знайти порятунок, знайти місце, де схилити голову, переночувати. Підсумовує, а підсумки невеселі. Друзі розійшлися по своїх домівках, в Йо-му прийдеться тайком на чужому гориці переночувати. У селі ще багато старих хат, на горищі яких вийдеї так, що й господар не буде знати. Кіль-ка разів намагався знайти з батьком *modus vivendi*, але той лише мончав, вступивши очі у землю. До ніякої угоди не дійшло.

Знову прийшлося гортати у пам'яті горища старих сільських хат. Здава-лось, що він їх вибирає за тим, який саме у нього настрій. Його лежбища були — то біля димаря, який дихав теплом і атмосферою домашнього вогни-ща, то під дахом на старому сіні, яке хоч і не пахло, однак, нагадувало ча-рівну пору сінокосу.

Було в нього ще одне горище. На горбастих луках далеко від села стояла стара стодола. Не була з тих розложистих, де весь урожай можна скласти. Ця була про всяк випадок, бо господареві задалеко було кожного разу вози-ти сіно, конюшину. Як було треба худобу нагодувати, а запаси були менші й менші, тоді вибирається туди з драбиняком, наклав верхувато, наклав стельки, що сам на великий гарбі меншав, запавузив і спускався у село.

Коли розпочався сінокіс і навколо запахло висушене зілля, Миколку ма-нило у цю стодолу, запах трав дурманив. Він цього й хотів, ще хотілось, аби близько не було чужого ока, яке б придивлялось, як із-за купців до сто-доли закрадається кульгавого Фецька Оленка. Дівчина тоненька, як лозина, а лицо — хоч за раму клади. Він бачить її, як вправно відкладає спорожнілу дошку, щоб влізти у стодолу. Миколка зовсім притих, лише пташки, які прилетіли сюди заночувати, знову зняли галас, пурхають у щілини, щоб не заважати. Миколка мовчить на горищі, де повно торішньої конюшини, а кров грає... Сонце кинуло останнє малинове проміння, яке просковизнуло через шпари і зупинилося на цій парі беззахисних пташенят...

Був у селі і зник, мовби його вода змила. Старші думали, що справді взяв гріх на душу і пропав. З його ровесників одні чули, що з якоюсь будівель-ною фірмою у місті на заробітки пішов. Злорадні, насміхаючись, казали, що напевно у Чікаго до жіночих спідниць прилип.

Все було інакше. Знайшли його у той час, коли осінь вже зовсім наблизи-лася до зими, і хоч снігу ще не було, вдарили перші морози, які почали стя-гувати землю, яка ще не підкорялась, ще протестувала, але новий панцир уже був неминучий.

Миколку знайшли у районному місті під мостом, над яким гриміли, поспішаючи, поїзди, електрички. Лежав на примералих до землі картонах, а біля його брудні шприци. Ніхто не зізнав його останнього слу, його ос-тannього марення. Можливо, пригадалася мати у далекій Америці, можли-во, у снax вже й сам до неї поспішав... У той час над ним прогриміли ран-кові поїзди, які поспішали у близький обласний центр. До Америки було далеко...

ПУБЛІЦИСТИКА

САМОВИРАЖЕННЯ З ПОТУЖНИМ ЗАПАХОМ

Ні разу не бачив таким збудженим і роздратованим свого давнього знайомого, професора, історика літератури, якого зустрів наприкінці літнього спекотного дня в тінистому парку напроти Національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Завжди стриманий, делікатний у висловлюваннях, толерантний у спілкуванні, як з однодумцями, так з опонентами, він буквально клекотів гнівом і ледь не лаявся, як то водиться в деяких низових прошарках суспільства. «Що з Вами? Я Вас не впізнаю», — кажу після привітання. «Прочитайте це паскудство — і все зрозумієте», — відповідає професор, виймаючи з портфеля три ксерокопії. Виявляється, то публікації газети «Киевские ведомости» в суботніх номерах за 12, 19 і 26 червня 1999 р. Перші дві під назвою «Вурдалак Тарас Шевченко», третя, заключна, озаглавлена «Тарас Шевченко из любви к другу шпионил за его женой».

Професор зі словами «пан Ніхто замахнуся на вічність» передав мені ксерокопії для прочитання вдома. І ми розійшлися, домовившись, що вкінці наступного дня о такій-то годині зустрінемось в том самому місці, і не тільки обміняємося думками з приводу, як він висловився, мерзопакостних публікацій, а й поміркуємо разом, як на них публічно відреагувати. Перед тим, як ми розвіталися, глянувши на заголовки публікацій, я проронив на зрівноваження настрою давнього знайомого:

*Пігмеї пнутуться в корифеї
І приміряють португей...*

Увечері о пізній порі я читав «триптихи», інакше не скажеш, осатанілого автора, хапався за голову і очам своїм не вірив. «Ведь это просто бред не вполне нормального человека, помешанного на сценах жестокости. Материал для психоаналитика — не более того», — чорним по білому написано про геніального поета, а я не вірю — думаю, що автор пише про самого себе. Виходить, у віршах поет — «настоящий уголовник», більше того — «порывшись в «Кобзаре», можно найти материал для любой идеологии». Препаратор вириває кілька поетичних рядків з контексту і розпятяє: «Такое впечатление, что этот тип просто спорит сам с собой, как это свойственно сумасшедшему, путаясь в мыслях, спотыкаясь на каждом шагу и кривляясь перед зеркалом». Й-богу, ця писанина ажніяк не проектується на великого Тараса, якого високо оцінили й любили ще за життя його сучасники, вона скоріше за все є мимовільною самохарактеристикою, самовираженням невдатного журналіста, його фрейдистськими етюдами до власного автопортрета.

Перекручання і підтасовка фактів, кривотлумачення життя і творчості класика української літератури дають сумнівну можливість автору вихвалюти сатрапа Миколу І-го як хороброго і справедливого монарха («царь был даже большим гуманистом, чем поэт»), а Т.Г. Шевченку цинічно дорікати, що він на засланні має можливість вислужитися принаймні в унтер-офіцери, а залишившись рядовим солдатом. Вершиною зневаги і злобних звинувачень на адресу засланця й мученика постають у «триптиху» притягнуті за

вуха відомі факти з біографій знаменитих російських письменників М.Ю. Лермонтова, Л.М. Толстого та інших, що на противагу Т.Г. Шевченку являли приклади громадянської і творчої доблесті, як переконує препаратор у тому, в чому переконувати немає потреби. Перший, мовляв, ровесник українського поета, загинув у двадцять сім років, маючи великі здобутки, тоді як «Шевченко едва успішно вийшов з «Кобзаря». Другий брав участь у Кримській війні, «кождий день рискує отримати шальную французьку пуль в гениальну голову», а Шевченко, бачите, відсиджувався на той час у глибокому тилу. Штучні, зумисні зіставлення, мета яких одна – принизити українського генія. За такою ж «логікою» можна було б звинувачувати упослідженіх людей, що мучилися й гинули в сталінських концтаборах, коли їхні ровесники були в боях з гітлерівцями.

Після прочитаного я довго не міг заснути, зрозумів, чому мій знайомий професор, історик літератури, лютував, передаючи мені ксерокопії. Згадалася його фраза: «– Переслідує відчуття, нібі мені плюнули в душу». Подібний стан перейняв і мене самого. Так виникло ширше визначення: «– Негідник плюнув у душу всій Україні, тому що Т.Г. Шевченко – душа України».

А тут ще й ідіотський сон, що давав мене вночі, через те застерігаю: – Не читайте проти ночі газету «Киевские ведомости», яку бізнесмен-нардеп Суркіс перекупив у бізнесмена-нардепа Бродського. Бо вночі таке присниться, що жити не захочеться. Ко-ошмар-р! – як полюбляла казати моя давня приятелька в Одесі, «красивая, белая» Софочка. Справді, у сні явився мені неймовірний Жах, поряд з яким лише ужас може бути страшнішим. Проходжу парком навпроти Національного університету ім. Т.Г. Шевченка, коли дивлюсь – на місці зна-

менитого пам'ятника... власне, місце залишилося і п'єдестал той самий... стоїть вилитий з бронзи, по-золочений в найбільш опуклих місцях... хто б ви думали?.. Точної Він... імператор «Всея Руси» вурдалак пан Ніхто у позі сатрапа Миколи I-го. А поряд, біля його ніг, лежить повержений пророк з живим-живісінським обличчям, з предковічною тугою в очах і закам'янілими словами на зциплених до болю вустах: «... раби, подножки, грязь Москви...»

Ага, думаю, ось чому так терезав уяву дрібного зазадрісника всесвітньо відомий пам'ятник – сам облюбовав собі той п'єдестал! «По вечерах я люблю виходити к памятнику Шевченко напротив Київского университета, носившего імя князя Владимира, – згадую в сні відбиті в ксерокопії, – Тяжелый, со склоненою по-бычы головой, с отвисшими усами Тарас напоминает идол языческого Перуна. Именно этого бога сверг в Днепр креститель Руси. «Ти диви, як однозначно! – ... сверг в Днепр». А я перед сном, читаючи газету, не дав значення цим словам у третій суботній статті пащекуватого псевдоісторика. Значить, «сверг» і сам захопив п'єдестал. Просто, як у вандалів. Мимоволі нашпітую з наростаючою силою голосу злободені рядки, написані в першій половині останнього десятиліття:

*Втрачає в ціні життя,
Побите Серпом і Молотом,
В час, коли всяке сміття
Себе уявляє золотом.*

На слові «сміття» голос набирає такого звучання, що виводить мене із страшного сновидіння. Четвертий рядок я вимовляю вже наяву, усвідомлено, пересвідчившись, що довкола все на місці, отже – і з пам'ятником навпроти університету все гарразд. Але, гадаю, не все гаразд у скандально відомій газеті, що нахабно й безсоромно обпліює українські національні святині. І вже не вперше. Цікаво, що трапилось би

з такою газеткою, якби вона, виходячи у Варшаві чи Тель-Авіві, безпardonно виступила проти Міцкевича, або Шолом-Алейхема?! Певно, був би їй гаплик. А у нас все можна. Ми добри.

Стиль, як відомо, – це людина (або нелюд). Стиль є зовнішньою конфігурацією лабіринту душі автора і мети написаного. Пая Ніхто, що облюбував собі місце для власного пам'ятника, безапеляційно розглагольствує: «Імени Владимира Університет лишили большевики. Они же установили культ Шевченко и этот перуноподобный истукан в сквере. Они же по-гайдамацки щедро оросили Україну кровью. Древний Перун словно воскрес в культе Шевченко». Тут зумисне змішано грішне з праведним не стільки від незнання, скільки від брутального нахабства і розрахунку на дурнів та недоброзичливців, таких, скажімо, які потайсвіту спалили кілька років тому родинну хату Тараса, що була обладнана під меморіальний музей.

Усім елементарно обізнаним відомо, що, наприклад, Іван Франко задовго до встановлення більшовицької диктатури з її кривавим терором сказав свої крилаті й неперевершенні в точності слова про Тараса Григоровича: «Він був сином мужика і став володарем у царстві духа. Він був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури... Десять літ він томився під вагою російської солдатської муштри, а для волі Росії зробив більше, ніж десять переможних армій...» І Микола Чернишевський напоумлював шовінію і україножерів ще в 1861 р., коли висловив думку в журналі «Современник» про те, що українська література з творчістю Шевченка стала в ряд великих, і жодні заходи реакції не спроможні приховати її здобутків. «Маючи такого поета, як Шевченко, – писав видатний російський письменник, – малоросійська література також не потребує нічиеї ласки». І великий грузин Акакій

Церетелі, на схилі свого життя, в статті «Зустріч з Т.Г. Шевченком» ще в 1911 р. із захопленням виголосив: «Я вперше зрозумів з його (Шевченкових) слів, як треба любити батьківщину і свій народ». Можна наводити сотні подібних оцінок і висловлювань. То при чому тут більшовики, вурдалаки пізнішої епохи, які за газетою «Киевские ведомости», нібито встановили культ Шевченка і по-гайдамацьки щедро зросили Україну кров'ю?! Останнє – не що інше, як перекладання з хворої голови на здорову, списання злочинів більшовизму на український народ, що найбільше постраждав якраз від більшовицьких душогубів. Це нині доказано історичною наукою, як доказано те, що вбивці Симона Петлюри, аби вигородити себе, приписали йому єврейські погроми, до яких він не мав жодного відношення.

У третій подачі наклепницького матеріалу на Т.Г. Шевченка газета мимовільно чи свідомо саморозкривається, дає зрозуміти «нетямущим» читачам, що мета її потрійного з отруйним зарядом, залипу, спрямованого на знищенні української святині, виходить за межі розправи над самим національним речником. Ось передостанній абзац мерзопакостної публікації: «Живой Тарас всегда притягивал к себе энергию окружающих. О нем заботились. Его вызволяли из армии. Сам он не мог ничего (підкреслення моє, – П.О.). Нет ничего удивительного, что Украина теперь повторяет его судьбу, жалуясь, плача, клянча кредиты и ожидая чуда. Ведь для нее он тоже стал языческим богом. Как сказочный вурдалак, он по-прежнему пьет из нас энергию, требуя поклонения.» Ви подумайте, який спритний шулерський хід фальсифікатора, що виражає інтереси тих, хто його найняв для брудної справи! Не олігархи, не безчесні бізнесмени й «тіньовики», не корупціонери в структурах влади, не «вічно вчораши», що кидають «гнаних і го-

лодних» під колеса історії, аби не допустити створення в Україні нормальної європейської держави, не вони, всі ці пешиголовці всіх мастей «п'ють из нас енергию», перекачують кров України – народні кошти за кордон, а робить це ... великий мученик і пророк нації. Яке нахабство і блюзнірство! Яке кощунство, міцно замішане на агресивній підлості і зневазі до українського народу! Приїхали туди, звідки вирушали до вистражданої свободи. Добре видно примітивний, але далекосяжний хід зімітованої думки озлобленого, заангажованого типа, який взявся «довести» те, про що постійно говорять і пишуть імпершовіністи: Україна, попри її великі духовні цінності й багатства, не здатна бути незалежною державою і нормально розвиватися без Росії. А може навпаки?! I саме тому вони, затяті ненависники української державності, так лютують і шаленіють, погрожують нам і оббріхують нас. Вони не зупиняються ні перед чим, не вибирають ні слів, ні засобів, все частіше вдаючись до улюбленого аморального принципу добре відомого в новітній історії душителя України Льва Троцького – мета виправдовує засоби.

Сам автор цих, я сказав би, принизливих для будь-якого порядного журналіста публікацій Олесь Бузина в газеті «День» (3 березня 1999 р.) безсороюмо признається: «... я не можу себе назвати людиною честі, тому що моїм ідеалом є відтворення Російської імперії, а я вимушений пристосовуватися до потворних умов «розбудов» «незалежної України». Зрозуміло, що люди без честі і сорому не будують, а руйнують нове життя, що прагне утвердитися на засадах свободи й демократії, вони усвідомлено шкодять нам, заважають розгрібати завали на руїнах «імперії зла», що сама завалилася через свою недієздатність і аморальність, лицемірство і насильницькі методи державного управління.

Нечебто все ясно. Не збагнути одного: – Чому теперішня влада в Україні дозволяє діяльність, що є грубим порушенням Конституції, зокрема статей 11-ої та 37-ої, покликаних забезпечити вільний розвиток української нації, захищати незалежність України, П конституційний лад, суверенітет і територіальну цілісність держави? Зрештою, наша Конституція забороняє пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі. Тим часом, куди не глянь, на українській землі кишить провокаторами й політичними бомжами. Всі безкарно паплюжать державу, все українське. Усяка наволоча відверто й нахабно наскудить в нашому Українському Домі, аби його зганьбити й знищити. I все безкарно, безкарно...

Як і домовились, в назначений день о такій-то годині я прийшов у парк навпроти Шевченкового університету, все ще Шевченкового, на зустріч з професором, щоб повернути ксерокопії. Минає п'ять хвилин, далі десять, п'ятнадцять хвилин, минає півгодини. Не знаю, чому, але історик літератури не прийшов, як обіцав. Чекаю. Чи насправді, чи мені здалося, від ксерокопії вдарив у ніzdri неприємний запах, який все згущувався і наростиав. Перше бажання – викинути джерело смороду в урну поряд з лавкою, де я сидів. I викинув. Коли відчуваю, що звідти, як дим з комина, стелиться потужний сморід. Падає на алею, шириться парком. Що робити? Тут же порядні люди ходять. Приймаю просте, екологічно доцільне рішення. Виймаю ксерокопії з урни і відношу їх до туалету, що знаходиться подалі від людей, в глухому кутку славетного парку. Гидоті місце лише там, де з нею торжествує спорідненість. Інакше задихнемося в цьому скособоченому світі.

Петро ОСАДЧУК
Київ, 8 липня 1999 р.

...Пісень гарячих рій

«несу пісень гарячих рій.
У них твій тихий сум ридає,
Твої у них і сльози, і кров,
у них моя душа співає,
у них горить моя любов»

Зореслав

Цитовані рядки поета і Всечесного Отця Зореслава (у миру Степана Сабо-ла, 1909) мимоволі спали на думку, коли до рук потрапила ошатна збірка поезій і пісень Юрія Шипа, що з'явилася щойно під несподіваною назвою «Журба над криницею» (Ужгород, 1997, 315 с.). Ось китиця поетичних творів, сутність яких промовисто висловлена у заспівних формулах: «Дякуймо Господу», «Тільки з Богом», «Йде Маруся до Ісуса», «Велет богопрослави», «Зглянься, Господи», «Дай нам, Боже», «Дорога до Бога», «Я – християнин», «Жертва Господня»... Як на перший погляд, то впадає в око настирливе звертання поета до вічного образу, сказати б, на колінах перед вівтарем. Боже провидіння у словах, і ділах, бо стверджував Святий Апостол Павло саме голосом душі: «Я готовий померти за ім'я Господа Ісуса...»; – і додав у листі до Коринтян: «до цього часу ми голодні і спраглі, і нагі, нас б'ють, ми скитаємося; ми трудимося, власними руками; нас ображають, і ми благословляємо; нас гонять, і ми терпимо, нас лають, і ми доброзичливи; ми стали сміттям світу, викидами всіх аж досі» (Кор., 4, 11-13). Звідси – висновок, якого доходить людина, коли надходить година розлягтися на отаманій почуті лагідне, ніби крізь вікно: «Вгору піднесім серця... Царю небесний, утішителю. Душе істини, що всюди єси і все наповняєш, скарбе добра й життя подателю, прийди і вселися в нас, і очисти нас від всякої скверни, і спаси, благий, душі наші». Одне слово, Юрій Шип упродовж осіанського десятиріччя сольно веде партію християнської моралі, заснованої на живих ідеалах людини, її прагненнях до високого у спантевичних щоденністю обставинах, щоб не потаємно, а гласно боротися га гідністю знедоленого, власне, близнього... Переконливе підтвердження – поетова книжка «Скибка духовного хліба» (Ужгород, 1994, 167 с.), на сторінках якої покривдений чує Христову молитву на Оливній горі – він бачить хліб на-сущний, як його уявляє собі св. Апостол Павло в дорозі, що вела до Остії. Так, поглумлений бачить, але рідко смакує, але ж поет близький до істини:

Виріс қукіль у пшениці.
Де був мир і благодать,
Ниці люди палляниці
з того засіву їдять...

Кажу близький, позаяк часто стається, що правдива істина поліпшилася на горі Тавор, де судилося Спасителю піznати довічну славу в час його перевображення. Либо ж, тому на кожному кроці відлунює, як колись у поганськім світі, брязкіт оков; поміж ними – наш гіркий сумнів перед вибором:

Будяк – калина,
Як хапча – сад.
Ковбан – не хлібина (розрядка – М.З.)
І голод – не брат.
А скеля – не брила,

Сорочка – не міх...
У Господі – сила,
У демоні – гріх...
Є земля і небо,
Є пекло і рай...
Є вибір для тебе:
Що хочеш, придбай.

Такий вибір нагадує приповідку: «Не ходіть узимку босі». Адже люди загнані, мов коні, хоч останні – ні в чому неповинні. Так підказав школярам Михайло Коцюбинський. «Можна, – писав свого часу Микола Добролюбов, – розтоштати людину, перетворити її у брудну ганчірку, але все-таки де-небудь, у найбрудніших складках тієї ганчірки збережеться і почуття, і думка – нехай вони й безгласні, непомітні, а проте це почуття й думка».¹ Отже, нема просвітку. Може, тому св. Петро – на рівні власного прохання розп'ятий 64-го року на хресті головою вниз... Однак, хто вміє покутувати, віднайти для себе «Павлову Антіохію», той завжди викує жаринку-іскорку, що замкніє – бодай потайки – надію, вірою, а ще – любов'ю, которая постає найпотужнішою лінією життя. У цьому за'язку слід підкреслити: Юрій Шип завжди прағне не тільки опоетизувати цю лінію, але й стати в оборону її конкретно-образного виявлення, зокрема, в таких творах, як, приміром, «Не лякайся», «Лист до брата», «Площа болю», «Чиایть добро», «Надія», «Чотири радості», «Усім людям» та ін. Звісна річ, він закроє релігійну тематику, примножуючи давні традиції українського красного письменства, в арсеналі якого маємо зразки з-під пера Г.Сковороди, П.Куліша, Ю.Федьковича, О.Духновича, О.Кониського, І.Франка, В.Лепкого, П.Карманського, А.Кримського, Є.Сверстюка, Л.Костенко, багатьох інших авторів²; вершинні його взірці належать неминущому апостолові українського народу – Т.Шевченку, творцеві геніальних переспівів «Давидових псалмів із (по-шекспірськи художньо довершеної) збірки «Три літа». Чільне місце посідає аналогічна тема у творчому доробку таких митців, які уславили Закарпаття словесними «посланнями» на богопрославу (О.Духнович, В.Гренджа-Донський, Зореслав, Марійка Підгірянка, Ф.Потушняк, Ю.Боршош-Кум'яtskyй, П.Скунць). У цьому контексті нема потреби робити певні типологічні зіставлення, аби розмежувати художні образи; натомість вагомішим видається факт виокремлення творчого досвіду щодо засвоєнняданої теми тим чи іншим автором. Як на мій погляд, Юрій Шип не демонструє своє ставлення до «світу божого», він радше прилучається до нього, шукаючи і знаходячи нерідко оригінальні коди, спрямовані на новаторське омислення загалом вразливої теми та її розмаїтих пластів. Яскрава ілюстрація – нова книжка Юрія Шипа «Спаси і помилуй нас, Боже», що містить, скажіть б, голос душі двох творців, а саме, з одного боку, поета, з іншого – композитора. Музику на слова Юрія Шипа охоча пишуть Микола Попенко, Петро Рак, Василь Гайдук, Михайло Керецман, Василь Кобель, Йожеф Івашкевич, Василь Панцо. Твори віднайшли свою принадність у виконанні Марії Зубанич, Петра Матія, а також Ужгородського кафедрального греко-католицького хору (диригент Михайло Орос) та народного ансамблю Ужгородського училища культури (диригент Наталія Петій). До слова, укладена збірка, що містить слова й мелодії, певним чином повертає із забуття тип своєрідного видання репертуару у сенсі «духовних віршів» та «духовних пісень». Подібні збірники мали значне поширення в Україні в XVI-XVIII ст. До них належить передусім «Богомандр» – збірка псалмів і канітів, що неодноразово видавалася й надихала носіїв духовних змагань за кращу будучість українського народу (у ХХ столітті естафету гідно понесли І.Франко,

Леся Українка, Олег Ольжич, Олена Теліга, І.Огієнко, В.Стус, Л.Костенко, А.Волошин).

Книжка «Спаси і помилуй нас, Боже», яку радимо прочитати читачеві – ні, не милосердному самарянину з відомої притчі, а здатному страждати і чужим болем, – приваблює рациональним змістом, життєвим матеріалом, що взятий письменником «на приціл» з метою присуду кривді. Адже, на жаль, остання передує правді, що змалював Юрій Шип у попередніх збірках («Бита карта», 1984; «Градусна хвороба», 1987; «Феркові фіглі», 1990; «Прогулянка по звіринцю», 1994; «Веснярики», 1994) ⁴ Хто знає, може, саме тому рекомендовану поетичну спробу він подає заключним гаслом – «Спаси і помилуй нас, Боже!» А воно, у свою чергу, увібрало наскрізну ідею книжки-потреби очищення нині, а не – завтра, бо ж сказано: «Не забрайте собі скарбів на землі, де міль і хробацтво нівечить, і де підкопують злодії і викрадають... Бо де твій скарб, там буде й твое серце» (Євангеліє від Матея, 6, 14-21).

Процитована квінтесенція бринить тривожно, бо в'яже наповнене порожнім. Тут не завадить вдале спостереження Петра Скунця: «А між землею і небом ми – люди, котрим тривожитися далі. Не тільки за себе. За все, ви-страждане до нас, за все, що буде після нас». Воно міститься у передмові «І колосом і голосом...» до збірки «За тебе в тривозі» (Ужгород, 1982) Антона Копинця (1931-1960), талановитого поета, якому судилися великі тривоги, і тому так рано митець пішов із життя...

Юрію Шипу пощастило зажити «пори білої радості», коли серце мимоволі співає про розмаїття фарби одного кольору:

Біле поле, білий сад,
Берест у діброві...
Білі гори вдалини
Білий ліс гойдають.
Біла радість у мені
В білій казці краю...

Побажаймо поетові життєвого й творчого щастя! А досвід щоразу несе зриму вимогливість до слова, яке поезією навертається читачеві на радість і вжиток...

Микола Зимомря

Примітки

- 1/ Див.: Добролюбов Н.А. Собр.Соч. – Т.3.-М., 1952. – С.494.
- 2/ Пор.: Українська духовна поезія XVII – XX ст. – Антологія. – К., 1996.
- 3/ Зимомря М. Світло молитви та її акорди //Боршош-Кум'ятський Ю. Молитви серця. – Ужгород, 1995. – С.30-32.
- 4/ Зимомря М. На вістрі сміху // Україна. – 1988. – № 11; Чари цілющого сміху // Дружно вперед. – 1998. – № 8.

Особливі прикмети поетичної творчості ВАСИЛЯ КОЧЕМБІ

Поетична творчість Василя Кочемби займає особливе місце в українській поезії Пряшівщини: передусім специфічним духовним розміром, який в ній домінує, як і тематикою, та й художньою обробкою тем. В його поезії відчувається свідоме продовження будітельських традицій. Це видно на підході В.Кочемби до людини взагалі, до її долі на нашій карпатській землі, що відчувається і в його любові до його рідного краю – Замагур'я, дух якого пронизує кожний вірш циклу «Мое Замагур'я». Ставлення поета до людини обумовлене тим, що він був духовною особою, священиком, яка повинна піклуватися про душевне здоров'я людини. Ця особливість не могла не відбитись на його творчості й саме вона поєднує її з будітельською традицією, починаючи О.Духновичем і кінчаючи, О.Павловичем.

Книжка поезій В.Кочемби («З неба і землі» СПВ ВУЛ 1992) складена з таких циклів: «Перші кроки», «З циклу Замагур'я мое» та «З неба і землі». Кожний цикл тематично заміряний інакше, але вся збірка з'єднана певним авторським настроєм, який об'єднує всі цикли в одне компактне ціле. Такою її робить авторський поетичний стиль. Наш сучасний поет внутрішній смисл будітельської ідеї передав словами: «то діточки, як малі пташенята // в школу злетілися знань набирати, // вчитися Віри, Любові й Надії...». Він висловив гордість за свій рід, за рідну пісню, яка «Пливе з рідних хат» /«Гордись собою!/. Усвідомлював собі, що він сам знаходиться «... на романтичній ниві, // котру кропили співом слов'ї», та над усе він оцінює труд людини.

У вірші «Спомин» поет з синівською любов'ю змалював привабливий образ народного учителя, котому він, його учень, віддає пошану і честь. Весь вірш проникнутий теплом людського серця і вдячністю поета, що йому назавжди прищепив до свідомості ко-

лишній його учитель. Те теж належить до продовження будітельської традиції, якою поет дорожить, як і усім в минулому, що в сучасності допомагає плакати любов до рідного краю й материнської мови. Тим поет Кочемба продовжив шлях, яким йшли його попередники – будителі. Він не копіював їх творчість, але пристосовував їх колишні досягнення до сучасних потреб. Це і є справжнє продовження будітельських традицій в нашій сучасності.

Цикл «Перші кроки» містить в собі початок свідомого життя ліричного суб'єкта, його знайомства з обставинами, в яких зростає людина, коли зустрічає її любов, яка викликає відгук в його серці. За поетом ліричний суб'єкт усвідомлює собі, що його особисте щастя обумовлене ширшими суспільними обставинами, навколою людністю, яка належить до великого Слов'янського моря. Він впевнений, що дух гранітний слов'янського роду «криницю гуманізму розкопав», яка «всеслюдську спрагу пога-

шає». З цієї криниці «струмінь згоди і братства б'є та ще й «всім життя бає». Такою є візіонерська уява поета про слов'янський світ і надія, що цей майже неоссяжний світ врешті-решт відродиться до нового життя, до якого прагне й гілка русько-українського населення під Карпатами з його рідним Замагур'ям.

З цією темою вузько пов'язана в Коchembi й тема СНП, на яке він дивиться як на історичний перелом в житті русько-українського населення, як на початок пробудження до свідомого життя, бо це населення брало свідомо участь в СНП. Це є не лише декларація поета, але поетичне відбиття активної участі майже всього нашого суспільства у визвольному процесі. Таке пізнання поет досяг у безпосередніх стосунках з людьми свого краю, де крім своїх громадських обов'язків він довгі роки свідомо виконував душпастирську діяльність. Мабуть, саме тому він добре відчував вагу й силу слова й не вживав його всує.

Людська доля, щастя людини були в центрі інтересів поета. Він вболівав за людину й сам відчував себе погано, коли бачив людину нещасною. Прийомом ємкої метафори він вмів відбити душевні тяготи. У вірші «Збирання слів» він змалював нещасну людину, яка не знаходить собі ніякої утихи в житті: «і такі є, // що душу і тіло // виплачуть цілком, // і не залишиться від них // нічого. // Хіба сльоза – // велика і солона». Поет бере на себе всі слізы нещасних людей, щоби хоча би так полегшили їх долю: «Я слізи ці збираю, // сам нещасний, // що стати не судилося // одною з них». Але деінде поет вміє саркастично висміяти тих, що дуже бажають слави, не дивлячись на те, що ця слава будеться на нещасті інших. В історії та й в сучасності він знаходить досить прикладів, в яких нерони всіх віковів свою славу ставили вище правди тих, що були їм підкорені.

Поет висміяв тих, хто прагне «пам'ятник собі створити // із комфортного свого корита ...», хто привик поважати як свою найсвятішу працю «слухатись ясного хлібодарця, // вибивати непокори дух ...» з тих, хто осмі-

люється мати своє \ власне розуміння громадських справ. Кочемба жив проблемами нашої сучасності й гостро реагував на існуючі відносини нашого суспільства. Він вмів бути не лише об'єктивно правдивим або саркастично гострим, але й ніжно-поетичним у своїй ліриці. Ліричні вірші він присвятив то жінці-дружині, то рідній матері або красуні-дівчині. Йому знайома міра ліричного почуття, тому він не переступає межу допустимого. Його лірика строго сумна, приваблює людською теплою. У вірші «Тобі, мамо» він створив образ матері, яка завжди була і є втіхою для своїх дітей, турбується про них вдень і вночі не тільки в час їх дитинства, але протягом всього життя. Про матір поет висловлює такі священні слова: «Ти в мені житиш до скону». Такого ж типу й вирш «Вам, дружині й матері». Це гімн матері-жінці, «бо у кожній жінці мати за основу, // саме життя її кориться слову». Які злигодні бі не гнітили жінку-матір, вона перемогає всяке лихо і продовжує рід людський. «За ласку та любов, недремні нощі, // за віру ширу та вологі очі // із наших душ встають квітки найкращі // для вас, дружини і матусі наші», – запевняє його ліричний суб'єкт.

Такими почуттями насычені й інші ліричні вірші цього циклу. Поет тлумачить в них конкретне людське розуміння любові між молодими людьми. Мотив любові в цих віршах завжди має свого адресата, обумовлений певною подією, від якої розвивається «сюжет любові» («Перша зустріч», «Відповідь на лист», «Дружині», вірш без назви «Ми йшли поруч...» й і.). Ліричний суб'єкт в них переповнений хвилюючими чуттями, які захоплюють всю його істоту й одночасно він тривожиться, щоби його почуття любові не загубилося.

З цими ліричними поезіями вузько поєднана пейзажна й патріотична лірика («Фестиваль», «Гордість собою» й і.). В них відбитий широкий діапазон людського буття, котре поет спостерігає, задумувався над ним і здобував з нього своє пізнання, яке вкладав у свої багатодумні вірші. Такими є вірші «З циклу Замагур'я моє». Кожний

вірш цього циклу проникнутий щирим почуттям любові до цього мальовничого кутка нашої землі. Ця любов поета не декларативна, вона побудована на конкретному пізнанні її особливостей, кожного куточка його Замагур'я, яке він вміє поетично змалювати. Його художні образи переконливі, чуттєвозмістовні, бо поет їх конструював на життєвому матеріалі цієї оригінальної місцевості. поет використовує такі побутові предмети, відносини між людьми, сімейні обставини й історичні дані, особи, легенди, які витворюють пластичну уяву про цей край. В його змалюванні ми знаходимо і нові пізнання з історією цього регіону, і живі образи людей, які населяли його й залишали нащадкам багато традицій («І знову рік стрічається із роком», «Весна», «Літо», «Осінь» і «Зима» та і.). В цих віршах міститься ще загальна інформація про працю трударів у кожну пору року та про те, що вони виробляють і що ім вродиться на пісні замагурській землиці. Свіжим художнім словом поет виявляє властивості хліборобської праці. Його метафора конкретно змістовна, відбиває працю плугатаря на весні й надії, що він жде від землі. Йдеться про певну пору кожного року, але метафорично й про пору людського віку, наповненого творчою силою фізичних і душевних можливостей людини.

В усіх порах року В. Кочемба підмічає характерні ознаки змін у природі цього регіону і тільки після загального знайомства з ним він переходить до конкретного змалювання конкретних проявів людини цього краю протягом цього її життя. Починає зображенням свого дитинства й сімейних обставин, в яких він чи його ліричний суб'єкт виростав. Вдалим порівнянням або метафорою приближує його дитячі роки, пору зростання аж до «орлиного лету». Поета цікавить і сучасність, і давня історія краю й народу «під татранськими схилами», бо корінь свого роду він шукає «далеко – в лісі віків, // де рід з родом серце братством гріли // і навпіл щастя і біду ділили...» Тема долі русина на підтатранських схилах поетично розпрацьована Кочембом в цілому ряді віршів цього циклу («Гей,

полечко, поле...», «Біда, як Верх високий...», «Легенда з-під Беланських Татер» та і.), тут автор зосередився на змалюванні окремих носіїв народних традицій, які характерні для цього краю.

Кочемба в цих поезіях творчо використав народну творчість, щоби підкреслити свою спорідненість з нею, бо в ній сконцентрована народна мудрість і художнє опрацювання. А вона сягає аж до монаха Ціпріяна в далекому минулому, зіллячко якого люди «денині варять і Ціпріяна дружно хвалить». Поет усвідомлює собі взаємодію різних культурних впливів в його краю, де сходяться етнічні кордони кількох культур: словацької, русинської, польської та ще й вкраплення етнічних елементів німецької, угорської та й ромської культур. В цій суміші не тільки не втратилася русько-українська культура зі своїми старовинними традиціями й прадідною вірою, але вистояла в кількавіковій конкуренції як достойний партнер інших культур. Про все це поет добре пам'ятає; вся рідна культура і традиції відчуваються в кожному вірші, творять його ґрунт, з котрого виростає його оригінальна поезія.

Почесне місце в творчості Кочемби займає «Легенда з-під Беланських Татер». Цю легенду розповідає ніби автор, але йдеться про розповідача, який говорить від свого «я» як особа, котра й сама брала участь в декотрих подіях, про які йде мова в легенді. Розповідач веде свою розповідь про «мале сільце, та славне // і плугами, і возами, // і легендами століть». Оце сільце, за розповідачем, «зливи й зорі, добре вілли //... Остурнею похрестили». Так поет уточнює місце дії легенди, в романтичних фарбах описує його пейзаж як і головну подію, яка сталася з корчмою в цьому сільці. На неї сам пророк Ілля чи Іона (за іншими «очевидцями») накликав гнів небес за кривди, які корчма спричиняла жінкам і дітворі села. Корчма «мов у пекло провалилась...// де вона стояла, плесо // розлилося вдаль і вшир // мертвим морем...»

Поет вміло використав народну легенду, щоби очарувати читача красою народної фантазії, в якій завжди доб-

ро перемагає над злом. У двобої зі злом на перше місце він ставить людяність. Легенда з присутнім у ній реалігійним елементом стала для поета вдячним поетичним прийомом для виявлення краси народно-поетичної творчості й змалювання чудових пейзажів регіону з-під Беланських Татер. Поет надав легенді майстерну композицію. В творі чергуються пряма мова розповідача з описами пейзажів та й діалогами чи й безпосередніми інформаціями про село Остурню. Для твору поет вжив хореїчний розмір з чергуванням чотирьохстопних рядків. Тільки у відступі – «почав старий лєгенду» весь текст відступу написаний у чотирьохстопному хореї, чим поет динамізує дію сюжету й відділив пряму мову персонажа від невласнопрямої мови розповідача, а деінде і невласно-прямої авторської мови.

Щодо римування, то автор у п'ятивіршових строфах чергує жіночі й чоловічі рими, причому четвертий вірш строфи взагалі не римується ні з дальшою строфою. Все це свідчить про велику увагу, яку автор приділяв обробці поетичного тексту, особливо римам, які в нього завжди змістовні, влучно вжиті для посилення смислу тексту. З'єднуючи в римах, деінде складних і неповних, слова з різних частин мови, семантично завантажених, поет викликає в читача нові асоціації, урізноманітнюю вірш естетично. Дуже рідко він вживає граматичні рими, що свідчить про його вимогливість і в області римування. Це торкається й інших поетичних засобів, якими поет динамізує художній текст і підвищує його естетичну вартість.

Третій цикл збірки «З неба і землі» заповнюють тематично найрізноманітніші вірші, спільно поєднані думкою боротьби за людину, за людяність відносин між людми, відданям пошани тим істотам, які жертвенно борються за спровадження добра до життя й усувають з нього зло. Епіграфом до віршів цього типу можна взяти вірш «Людина», де сконцентровані думки, розсіяні в різних відмінах майже у всіх віршах («Скажіть-но, Кларо...», «Ріка, що має серце», «Супротивне притягається, іскрить», «Він зведеться, йтиме»

й і.). Ці вірші наповнені любов'ю й повагою до людини, наснагою розуміти, чого вона бажає й допомогти їй спінати правду й чинити добро. Поет не мав ілюзій, що добро, правда, справедливість і мир запанують у світі самі собою, автоматично. Він добре розбирався в складності життєвих відносин. «Будуть надалі чвари, плутаниці, // доки не одвієм // кукіль від пшеници», запевняє поет. Він дорожить євангельськими принципами й не раз на них посилається. Цікаво, що у сфері духовності Кочемба посилається на «революцію духа» Маяковського, правда, розуміння «революції духа» в Кочембі спирається не на соціальну революцію, як у Маяковського. Кочемба пропонує третю «революцію духа» на християнських принципах. Її він вважав необхідною в сучасному бурхливому світі, коли цей світ хоче дійти до «Мису Доброї Надії».

Всі посилання на Святе письмо в Кочемби щирі й правдиві, тому євангельські моральні принципи творять ідейну основу всієї збірки. Це є в нього життєва даність, застосована в чуттєвій і розумовій сферах ліричного суб'єкта. Кочемба довів свою творчістю, що поезія проста, як сама правда, бо її метою є ідея добра і правди, як у вірші «Живі краплі». Стислий, та змістовний поетичний вислів у цьому вірші поетом досягається вжиттям називних форм іменника, речення з яких містить лише одне дієслово у завершуючому дворядку вірша. Пропуск сполучників у поетичному тексті звичайно динамізує дійовий процес, про який є мова у вірші. Такими прийомами поет досягає високого поетичного ефекту.

Поет не цурався і гострої сатири, яка прямо викриває носіїв зла («Оголошення»). Парадокси життя його іртували, бо в них він бачив фарисейські відносини між людми («Парадокси і не лише в амлаціях»). Він і в складних обставинах людей знаходив приклади, коли люди вміли відстояти своє людське право на життя, своє і своєї дитини («Скажіть – но, Кларо...»). Цей вірш відбиває долю одної людини, яка вижила із своєю дитиною в пеклі концтаборів. Тут ліричний суб'єкт сим-

волізув мільйони фашистами замучених євреїв та й людей інших національностей. Але також і тих, яких замордували новітні інквізори в сталінських гулагах лише за те, що в цих людей було інше світосприймання, як в іх катів. Поет йшов «аж до закутків душі людської», де він відкривав «ози...Божого добра // і справедливості» («А життя плине далі»). Вірші цього типу містять спостереження поетом колізій, драм і болів, радостей і надій людини повсяк день й життя. Це влучні узагальнення поета на підставі свого внутрішнього переконання у правді Христової Голготи. Тому він кожний крок життя людини бачить як сторінку, «котра кров'ю писана ізроду, // це Голгота, де вмирає Син людини знову, — // за шмат хліба й незалежність, волю та свободу».

Збірка поезій В. Кочемби свідчить про те, що її автор тверезо, відверто, але вдумливо розглядав людські долі, їх носіїв, та проникливо бачив різницю між добром і злом, правдою і кривдою. Його поетичне кредо, висловлене цікавими метафорами, дає уяву про громадські позиції автора: «ненавиджу второвані дороги, // ненавиджу буття бездумне // і хижаків з людським обличчям... // і марнослів'я, повне дурману, // багно і болото, каламутні води, // будяччя й бур'ян в полі...» Така позиція є основою його поетичної та напевно і всієї останньої діяльності в житті. Він, на жаль, не мав супутників-поетів, з якими би поділяв естетично-поетичні й ідейні позиції. Він мав сміливість стояти на своїх власних творчих позиціях і у часи минулого режиму, що вижадувало немалої відваги й сміlostі. Це йому вдавалося тому, що він був залюблений до життя, як він це декларує у вірші:

«Чим я живий на світі, що я люблю?
Метелика з мурашкою
і квітку,
а в ній бджолу.
Але тебе найдужче, брате мій,
коли дитині слізози утираєш,
коли врохай збираєш і в негоду,
коли зриваєш пута з рук своїх
та особливо — із душі своєї».

Не випадково Кочемба перекликається з такими поетами, як В. Хлебников («Труба Гуль-Мули») та й з Маяковським, про що мова була вище, або виходить із загадуваної будильської традиції (О. Духнович). Крім того Кочемба є й тонким ліриком, як це випливає з його декотрих ліричних мініатюр: «Жити сам не хочу», «Я знаю», «Коли помру», «Епітафія на власну могилу» й і. Останні роки він готовував до друку нову збірку віршів, як він про це написав у листі авторові цієї статті. В минулому році, недовго перед його смертю вийшла з друку книжка перекладів Кочембової поезії на словацьку мову. Крім віршів з попередньої збірки в ній поміщені й переклади творів, які не знаходяться в збірці «З неба і землі». Про його творчість в нашій пресі вже писалося, дещо з неї було теж надруковано в «Новому житті», «Дружно вперед», в календарях. Про творчість — в «Дуклі». Та того замало, на мою думку. Тим більше його творчості приділяє увагу місцева преса в районах Списка Стара Весь, Стара Любовня. Також часопис «Християнський голос» та «Благовісник» звернули увагу на поезію Кочемби. Все це свідчить, що поезія В. Кочемби знайшла свого читача. тим більше про неї треба щось знати. Вона цього заслуговує.

* * * * *

Статтю я написав ще за життя поета, але не встиг вчасно її надрукувати. В листі від нього в 1997 р. я одержав його біографічні дані та й дещо про його перші кроки в поезії. На жаль, різні причини не сприяли тому, щоби ми зустрілися й могли з ним обмінятися поглядами на зміст моєї статті про його творчість. Моя стаття буде повністю надрукована в моїй монографії «Українська поезія Східної Словаччини від кінця 20 до середини 90 років ХХ століття», яка вже здана до друку. Фактично стаття є вже некрологом, бо поет Василь Кочемба, який народився 23 вересня 1937 року, вмер 23 грудня 1998 року. Нехай йому буде легко рідна земля.

Василь Хома

Біографія поета — в його віршах

Дмитро Павличко (28 вересня 1929 року) в сучасності належить до найвизначніших українських поетів. На його рахунку понад 30 книжок, причому майже кожна з них становить вагомий внесок в українську культуру. Кілька років (1966-68 та 1986-90) він був секретарем правління Спілки письменників України та головним редактором ж. «Всесвіт» (1971-78). За видатні заслуги в розвитку української літератури його було нагороджено Державною премією України ім. Тараса Шевченка (1977).

Він є визначним політичним та громадським діячем. Як співзасновник Народного Руху України та Товариства Української мови ім. Т.Шевченка, він в немалій мірі заслужився на створенні самостійної Української держави. Був народним депутатом першого парламенту незалежної України (1990-94), в якому очолював Комісію в закордонних

справах. Д.Павличко — один з авторів Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року.

Його взаємини зі Словаччиною розпочалися ще в студентські роки, коли він почав інтенсивно вивчати словацьку мову та літературу. окрім книжками вийшли його переклади «Кривавих сонетів» Павла Орсага Гв'єздослава (1982) збірка віршів Лада Новомеського «Відчинені вікна» (1982), «Антологія словацької поезії ХХ століття» (1997) тощо. Першу з них Спілка словацьких письменників нагородила престижною Премією ім. Павла Орсага Гв'єздослава. В його передостанній поетичній збірці «Ностальгія» є цілий цикл віршів, присвячених Словаччині.

З листопада 1995 року Дмитро Павличко був Надзвичайним та Повноважним Послом України у Словаччині. За його ініціативою у Пряшеві було засновано Консульство та Торгове представництво України.

Надзвичайно тісні контакти в його були з українською літературою Пряшівщини, за якою він уважно стежив весь час. На сторінках пряшівської української преси він опублікував цілий ряд своїх творів, навіть таких, які в Україні були під суворою забороною, наприклад, вірш «Молитва». В 1991 р. він написав грунтовну вступну статтю до антології української літератури Східної Словаччини «Карпатська замана», в якій дано близький аналіз післявоєнного розвитку ношої літератури.

У березні 1998 року Дмитра Павличка знову було обрано народним депутатом Верховної Ради України, у зв'язку з чим йому довелось передчасно закінчити дипломатичну службу у Словаччині.

Зараз Дмитро Васильович Павличко працює Послом України в Польщі.

В одному з інтерв'ю Ти заявив, що в 1945 р. короткий час служив в Українській повстанській армії. Пізніше Ти став підкоронним комуністом. Чим це пояснити?

В Українській повстанській армії я був один місяць: з половиною квітня до половини травня 1945 р. Мені було 16 років. Курінний Спартан увесь рік Сорокатого (сотня Залізника, де разом зі мною були також підлітки, як и) демобілізував, простіше, награв додому, кажучи: «Йдіть вчитися і пам'ятайте про Україну».

Я повернувся додому, пішов до восьмого класу Яблунівської школи, але в жовтні 1945 р. мене заарештували органи НКВД і звинуватили в участі в молодіжній бандерівській організації, якої насправді не існувало. Щоб скерувати слідство по фальшивій дорозі, приховати мое справжнє перебування в УПА, я під тортурами зізнався в тому, чого не було. Зрозуміло,

брехня була викрита самими епікаведистами вищих органів. Мене звільнили, а моїх катів Карташцева, Діденка і Цухоркіна, яблунівських офіцерів НКВД, було заарештовано і кожен дістав 10 років тюрми. Це небувалий факт в історії НКВД-КГБ, але радянські влади хотілося показати, що вона справедлива, щоб завоювати довір'я народу, і вона пішла на покарання своїх посічних фактично за те, за що в усіх інших випадках відзначала їх орденами та гроши.

В 16 літ я був романтиком і мріїв, ставши воїном УПА, розшукати вбивцю моого брата Петра. Його розстріляло в Коломні гестапо як члена ОУН, але — о горе! — конкретний убивця його був буковинський українець з прізвищем Глібка, прислужник фашистів, сліди якого пізніше я все ж розшукав в США... Розстріл моого брата і клятва відомстити конкретному вбивці —

зіграли в моєму юнацькому віці велику роль. Мені важно навіть сьогодні зрозуміти тих українців, які не бачили в німецьких фашистах ворогів України і сподівалися за допомогою гітлерівців зробити якесь добро для свого народу. Історія Карпатської України і «Mein Kampf» мали б чомусь навчити. Ця наука прийшла аж восени 1942 р. коли була створена УПА як збройна відповідь коричневій чумі, що вже тоді, як сарана, обслівала Україну.

Був час, коли я справді повірив у комуністичні ідеали. Начитавшись Леніна і – що подієш – таки наших класиків, у творах яких не завжди друге місце займає соціальна, класова несправедливість, я пірейнявся думкою про те, що світ іде до соціальної революції, що Жовтнева революція і соціалістичні перетворення в Радянському Союзі – великий поступ до загальнолюдської свободи і справедливості. Але мої комуністичні переконання постійно натрапляли на практику життя, в ядрі якої була партія, що всіма засобами своєї державної диктатури проводила русифікацію України і зовсім не дбала про робітників та колгоспників. Я намагався за прикладом М.Рильського, А.Малишка, Олеся Гончара, з якими я дружив, чинити опір русифікації та викривати соціальну брехливу політику комуністів. Про це свідчить моя книжка «Правда кличе» (1957 р.), а також такі вірші, як «Камінний чоловік», «Молитва», написані в 60-х роках. Я хотів би, щоб утверджилася правдива історія українських комуністів, які завжди ділилися на тих, що служили безоглядно Москві, і тих, що чинили їй опір. З цих останніх вийшли всі найпомітніші теперешні політичні діячі самостійної України. Словникою прооротство Багріного, який казав, що «комуністи збудують незалежну Україну». В моїй душі завжди болісно відгукувались соціальна криєва. Це зближувало мене з християнською мораллю і вело в табір комуністів. Але в тому таборі я завжди почувався чужим, бо мое національне почуття не могло бути нічим заспокоєнє – тільки самостійна Україна могла задовільнити мене як мислителя і письменника. Тут же слід додати – самостійна Україна, де нема ні жебраків, ні паразитуючих на бідах нації мільйонерів. Це болить мене найбільше тепер, коли незалежність вже здобуто, але соціальна справедливість – я добре розумію, який до неї тяжкий шлях! – не осягнута.

Як відомо, символом УПА був червоно-чорний прапор, тому не дивно, що пісня на твої слова «Два кольори» стала неофіційним гімном членів УПА. Чи усвідомлюєвав Ти собі, політичну символіку свого вірша, складаючи його?

Ще в Коломийській гімназії, де я вчився 1941-43 рр., ми, студенти, співали пісню «Лісових чортів». Там є такі слова:

• Прапор червоно-чоркий – то наше все добро, червоне – то кохання, а чорне – пекла дно...». Є так само народна пісня «Ой у полі нивка» де говориться про те, що дівчина вишила козакові сорочки, «чорними нитками», щоби його пізнавали поміж козаками». Думаю, в моїй підвідомості завжди жили мотиви тих пісень. Але, пишучи «Два кольори», я думав про трагічність людського життя. Кожна людина прагне осягнути в житті набагато більше, ніж це вдається навіть геніям. Всі ми розчаровані тим, що від нас втікають наші задуми і бажання, що на кожну нашу радість наступає смуток, що людське життя сплетене з двох кольорів – з чорного і червоного – як українська вишівка. Я зрозумів, що мої «Два кольори» мають і політичний зміст вже тоді, коли написав той текст. Одразу зображені небезпеку, яка йшла тоді на мене через ту пісню. Працівники КГБ прийшли на вечір, який партійна школа в Києві влаштувала мені й авторові музики Олександрові Білашеві десь ще в 60-х роках. Вони сказали мені: «Не думай, що ми не знаємо про те, що ти написав гімн УПА. Але хай співають невігласи про сорочку». Це була пряма вказівка опам'ятатися, це було залякування, система в органах КГБ. Від репресій мене врятувала популярність «Двох кольорів», яка близька вично росла. Пісня була написана 1964 р., а в 1965 р. її вже співала Україна. Мені присміло тут згадати, що вона має світову поширеність. Кілька років тому я одержав з Японії книжку, де «Два кольори» надруковані чудовими ієрогліфами.

Хто з учителів або поетів зробив на Тебе найбільший вплив?

В різний час я захоплювався різними поетами. Я перекладав багатьох поетів світової Слави – Ботева, Марті, Некрасова, словацького Гв'єздослава. Зовсім недавно вийшли «Сонети Шекспіра» в моєму перекладі. Цілу антологію словацької поезії 20 століття видано в києві 97 р. Це моя праця. А «Світовий сонет» – також моя антологія цього жанру у світовому масштабі. На мене впливали всі, кого я перекладав. Та все ж найбільший вплив на мене зробила творчість Івана Франка, про якого я писав і яким захоплювався. Як відомо, Іван Франко замолоду був соціалістом, пропагував Маркса, але він же як великий провидець розкритикував у роботі «Що таке побут» «Марксову державу». Я не хотів би повторювати себе за Франком, але факт захоплення комуністичним ідеалом у молодості і відхід від нього в зрілом віці – це також схема моого творчого життя.

Коли Ти розчарувався в комуністичній ідеології і яким способом попрощався з партійним квитком?

Розчарування в комуністичній ідеології тривало в мене як процес, який можна б назвати збиранням фактів. Насамперед, це була русифікація Львова, де я вчилася. Русифікація львівських вищих закладів, проти чого я відверто протестував. Тоді я ще думав, що це робота услужливих українців, хахлів, а не послідовна політика Москви. Потім я переконався, що в СРСР нічого не робиться без волі Москви.

Великий вплив на мене мала Празька весна. Я місяць вчився у Празі (курси бо-гемістики при Карловому Університеті) і був добре обізнаний з творами Хуняди, Когута, Вацуліка і т.д. 1968 року, коли радянська армія окупувала Чехословаччину, я відмовився піти на мітинг Київської інтелігенції, де вихвалалялась інвазія. КГБ це запам'ятало...

Я вийшов з КПРС 9 березня 1990 р., саме на день народження Т.Шевченка. Написав заяву в партком. Тоді ж вийшов з партії І.Драч та В.Яворівський. Ми були засновниками Руху, тобто організації, яка виступала проти монополії комуністів на владу. Тоді я не думав, що імперія розвалиться. Йшов одверто й свідомо на конфлікт з наймогутнішою тиранією в світі. Далі терпіти гноблення не було змоги. А ще більше мучила невизначеність, двоякість поведінки. Я прошався з партійним квитком весело, демонструючись відлагу, яка накопичувалася в мені десятиліттями. Хотілось чесно вмерти.

Чи відчував Ти на собі втрату довір'я з боку органів влади?

Влада була розгублена. Але це мідна. Мені було наплювати на її довір'я. Я скав з їй в очі все, що думав довго і тяжко. Леонід Кравчук, тодішній працівник ЦК КПУ, зберігав спокій при зустрічі зі мною. Зрештою, я зважався сказати йому: «Покидайте партію, будьте з нами!». На що він відповідав із смутком: «Будьте обережні. Не ходіть на комісії в ЦК, якщо вас викликатимуть. Ви герой, але я з вами не піду». Прийшов час, і він не тільки пішов з нами, але й очолив Україну, як її перший президент.

Як Ти оцінюєш свою творчість «радянського періоду» з точки зору сучасності?

С мене політичні твори, які треба пояснити, але є і такі, що не варти нічого. Маю на увазі свою творчість радянських часів. Певна річ, вона потребує цідилла. Я сам повинен відібрати все гідне для видання тепер. Мій підхід, однаке, не може бути об'єктивним. Є такі вірші, які я «рятував» колись єдиним словом чи якоюсь фразою. Їх треба редактувати нині. Але назагал я

проти переписування грунтовного. Хай залишиться все, як є. Можливо те, що я сьогодні вважаю мотлохом, колись когось зацікавив.

Коли Ти вперше побував у Словаччині і з ким наїздав особисті контакти?

Вперше я побував у Словаччині 1959 р. З делегацією українських письменників. Власне, ми були тоді лише в Пряшеві та в Кошицях. Тоді я познайомився з Іваном Мацинським, Юрком Бороличем, Федором Лазориком, Михайлом Шмайдю. З Юрком Бачею був я знайомий з його аспірантських часів ще зі Львова 1956 р. Моїми приятелями з 1959 р. Були Павол Голова та Войтех Мігалік. Мігаліка я вважав і вважаю великим словацьким поетом. Мав я з ним багато зустрічей і жаль мені, що сьогодні на своїй батьківщині не має він достатньо пошани. Мав я дружні стосунки з Рудом Моріцом. Моїм перекладачем і – це робить мені честь – є Ян Замбор, один з найцікавіших сучасних поетів Словаччини. Улюбленим словацьким прозаїком моїм є Л.Баллек. Я багато читав словацькою мовою. «Антологія словацької поезії ХХ ст.», яку я видав, ясно показує, що від Гн'єздослава до Замбора я мусив пропустити багатьох бардів, щоб вибрати і перекласти найкращих.

Особисті контакти в мене були із Мирославом Валеком, про якого маю цікаві спомини.

Що Ти встиг і що не встиг зробити на посаді Надзвичайного й Повноважного Постола України у Словаччині?

Я не встиг побудувати (чи купити) будинок у Пряшеві для Українського Консульства. Я не встиг нав'язати нормальній систематичні контакти між Спілками письменників України й Словачької Республіки. Не встиг організувати гастролей ансамблю ім. Т.Шевченка з Братислави в Україні. Не встиг відкрити школу ім. Л.Штура в Києві (це діло ще відбудеться). Не встиг багато чого зробити, що планувалось.

Та найважливіше – встиг переконати деяких лідерів Словачької Республіки, що Україна – це не ворота до Росії, а велика земля, яка може найнайбільше з усіх словацьких сусідів посприяти економічному та політичному суверенітетові Словаччини. Я встиг пізнати словацький народ більше, ніж це було за тимчасових моїх візитів до Братислави, встиг написати декілька творів про мою дорогу Словаччину.

Інтер'ю взяв Микола Мушника

З нагоди визначного життєвого ювілею редакція журналу «Дуся» бажає Дмитру Васильовичу багато здоров'я, щастя і творчих успіхів.

АМАЗОНКИ

Ми підглядали з-за дубів корявих,
Ми крадки стежили за ними в травах,
Повали нечутно крізь густий хабаз,-
Вони ж вдавали, що не бачать нас.

Кортіло, мабуть, кожній амazonці
Спалити скіфа в тіла свого сонці,
Ото ж вони на березі ріки
Безвистидно поскідали сорочки.

Вони співали, гзились, реготались,
А ми, заховані за листя й галузь,
Боялися, що наша кінська хіть
Оберне нас на коней мимохіть.

Вони стрибали з пня в блакитну воду,
Показуючи голизну і вроду
Рожевіх персів, стегон і сідниць,-
А ми зривали зір, упавши ниць.

На хвилях розплівались їхні коси,
Світало в кучерях златоволосе
Блаженне місце поміж білих ніг,
Так, ніби хтось вогонь поклав на сніг.

Тремтіли ми з жаги під осокою,
Налиті вщерть спекотою гінкою,
Тугі, немов стручки, що іх торкни –
І зерно з себе викинуть вони.

Купались діви довго. Що ж то буде?
Втім, косами прикривали кульші й груди,
Вони раптово вийшли із води
І крикнули до нас: «А йдіть сюди!»

Ми ніби вмерли, ми отетеріли,-
І тут на нас посыпалися стріли,
Бо голі амazonки на пісках
Уже стояли з луками в руках.

Горіли очі в них –несамовиті;
Ніхто не втік. Були на місці вбиті
Ті, що хотіли потай відповзти,
Уникнувши засłużеної мсти.

А ми здалися дівкам на поглумління:
Ми кіньми стали з їхнього веління,
У кожну мить готові під сідло,
Хоч нас воно вже згризло і спекло.

КАЛИНА

Калино, де наше життя?
Сніги лежать, вітри гуляють,
І десь музики сумно грають
На наше спільне померття.

Та не журись, —як ми заснем,
Нас дзвони збудять великоміні,
І в небесах сліди Господні
Для нас позначаться вогнем.

НЕ ДЛЯ ВАС

Навіщо вам державні атрибути,
Тризуби й синьо-жовті прапори,
Як мови материнської не чути
У ваших душах: не «поглянь» — «смотри»!

Та їй душ нема —одні щурячі нори
Під шпихліром, де бережуть харчі.
Ви —виповзні із ящика Пандори,
Мої прокльони і мої плачі.

Ваш символ —ковбаса й велика ложка
На широчений, пажерливий рот,
Чиновники студені, як окрошка,
З помий московських вилізлий народ.

Ні, не народ, а племено безлобе,
Що прагне тільки істи й крекче: «Дай!!»
Вже їй український фермер з Манітої
Вас не навчить любити рідний край.

Так доїдайте пасочки й макуху,
Тримайтесь за керівні столи,
Бо не для вас брати з УПА і Руху
Державу Українську здобули!

ТО ВНУТРІШНЯ СПРАВА РОСІЇ

Не сплять президенти щасливих країн,
Ночами кричать, навіженці,
Їх мучить хандра, надокучливий сплін —
Під танками гинуть чеченці.
Засніть же, добродії! То не біда —
Склепляйте натруджені вії.
Стікає із гусениць кров молода? —
То внутрішня справа Росії.

Шиковані міністри заплачуть от-от,
В їх погляді повно печалі,
Бо десь там мордують чеченський народ,
А панство? -На карнавалі.
Не плачте! Не треба! Винця ще ковток!
Звивайтесь в танці, як змії.
Вбивають дітей і гвалтують жінок? -
То внутрішня справа Росії.

Свій лик до Чечні повертає Господь,
Де кров, ніби нафтова гуща,
Палає, і владу вже втратила плоть,
І сяє душа невмируща!
Але патріарх, вихователь орді,
Кремлівський намісник месії,
Наказує Богу: «Не дивися туди -
То внутрішня справа Росії.

Моліться, народи великі й малі,
Серця обертайте в гранати,
Уклінно просіть, щоб прийшли москалі,
Дали вам безсмертя спізнати.
Бо ваша свобода, Різдва сяячі,
І мова, й клейноди святії,
і право на подих, на мир і життя -
То внутрішня справа Росії.

ЯНОШІК

Зайшов до корчми Яношик.
Збліснуло око, мов ножик.
Шинкарка знак подала.
Надбігли жандарми з-за хати,
Почали в опришка стріляти,
Та Яношик стояв, як скала.

Він кулі ловив руками,
Він одбивався пляшками,
Пританьковуючи в бою.
А шинкарка, дівка зрадлива,
Піднесла йому кухоль пива, -
Що ти, шельмо, я в битві не п'ю!

Але ж випив ту гальбу потроху,
А курва сипнула гороху
Під ноги йому -впади!
І впав він посед зали,
І жандарми його зв'язали,
І забрали назавсігди.

На підлозі в брудній таверні,
Де сидять жебраки мізерні,
Я лежу, а стояв колись.
Проклинаю свою епоху,
Що під ноги мені гороху
Сипонула, в лиці сміючись!

СКАЖІТЬ МОЇЙ МАТЕРІ

Povedzte mojej materi...

Скажіть моїй матері,
Що я не повернусь ніколи,
А як матері вже немає,
То скажіть моєму батькові,
А як батька вже немає,
То скажіть моєму братові,
А як брата вже немає,
То скажіть моїй сестричці,
А як сестрички вже немає,
То скажіть червоній калині
біля напої запустілої хати,
Що я не повернусь ніколи,
Бо сиві голуби сидять на моїх скронях
І крилами затуляють мені очі.

Про автора і його розвідку

Розвідка Євгена Науменка «З життя українських студентів в Братиславі під час першої ЧСР», яка друкується нижче, була написана ще в половині 60-их років, однак вона не постаріла, залишилась свіжою та актуальною, оскільки тема її не вивчена. Зростає зараз інтерес до неї також дослідників-карпатознавців в Україні. В останньому номері ужгородського історико-краєзнавчого журналу «Карпатський край» друкується на подібну тему робота Михайла Делегана «Громадська діяльність підкарпатських студентів у вузах Чехословацької Республіки» (№ 1-3, 1999, с. 66-68). В ній автор, зосередивши увагу на вузі Чехії та Моравії, братиславської академічної молоді торкається лише побіжно, тому розвідка Є.Науменка може доповнити її.

Матеріали до своєї розвідки Є.Науменко збирал і вивчав довгі роки, використав в ній також власний досвід, так що обрана ним тема розкрита в значній повноті.

Оскільки постать цього автора маловідома, доцільно буде торкнутись його біографії, сказати децо також про долю його розвідки.

Інженер Євген Науменко був український емігрант, якого доля занесла в ЧСР у 20-их роках і який у 30 – 60-их роках був відомий в Словаччині як спеціаліст-інженер шляхів, що прокладав дороги, будував мости, тунелі, вiadуки по всій її території. Вже як пенсіонер, підсумовуючи свої послуги Словаччині, згадував:

Не змарнував життя – тобі віддав всі сили:
Проектував і будував сполучення шляхи,
Які століттями служитимуть людині
І поведуть її у ліпші, кращі дні.

В широкій низині блакитного Дунаю,
В вузьких долинах Вагу та Орави,
На берегах гірських шумливого Полраду,
В розлогих займищах Ондави –

Усюди я лишив частинку своєї праці,
Усюди я змагався поліпшити людську долю,
Промандрував тебе, Словаччино,
Через поля, ліси і гори...

(Вірш «Життя»,
Братислава, грудень 1965 р.)

Принагідно працював Науменко також на тодішній Підкарпатській Русі, де знали його як спеціаліста, але як стійкого українського патріота, як «свою людину». Крім своїх професійних завдань, Науменко був пов'язаний з Закарпаттям також через свої родинні звязки. Тут він одружився у 1932 році з відомою, популярною співачкою Андою Остапчук (див. про неї статтю Любиці Баботи «Закарпатський соловійко». – Дукля, 1/1994, с. 55 – 58), батьки якої, що походили з Галичини, проживали на Закарпатті. Свою славну дружину, яка виступала як оперна співачка на сценах Чехії, Словаччини, в Ужгороді, давала концерти по всій республіці і за її межами, голос якої звучав по радіо, Науменко, сам володіючи високою музичною культурою, всебічно підтримував на її мистецько-му шляху. Сам робив спроби на терені художньої творчості, залишивши рукописний збірник власних російсько – та українськомовних поезій і перекладів творів словацьких поетів «Зоряні мрії та омані життя». Кілька своїх віршів присвятив Закарпатту, критикуючи у 30-их роках чеську політику всебічного гниблення місцевого українського населення, а в 40 – 60-их роках – русинам-українцям Пришвіцьщини. Засуджуючи їх насильну асиміляцію, картав їх за національну байдужість. У своєму вірші «Поема наших днів» («Думки перед перепи-

сом населення в ЧССР в 1970 році») писав: «Лиха година русинів спіткала /І вже до того бідних довела,/ Що вже й іх рідна школа занепала». Пряшівщина він знов добре, бо вели його сюди не тільки робочі обов'язки, а також родинні зв'язки дружини, сім'я закатованого мадярськими фашистами брата якої жила в Чернігові. До речі, ця швагрина Анди Науменко вписала світлі сторінки в історію народної освіти русинів Словаччини.

В Братиславі Науменко проводив інтенсивну громадську діяльність, в 30-40-х роках передусім в Товаристві українських інженерів на Словаччині, певний час – в його керівництві, підтримував організації та гуртки студентської молоді столиці Словаччини, братиславську філію «Просвіти», їх акції тощо. Був одним з ініціаторів т. зв. Допомогового фонду братиславським студентам.

Науменко замовляв пряшівські книжкові публікації, був передплатником працівничої періодичної преси. На цьому ґрунті потрапила його розвідка у Пряшів. А сталося це так.

Коли у 1967 році розпочалася робота над «Словником культури українців Пряшівщини», робоча якого назва в той час була «Українці ЧССР», і був він присвячений 25-річчю визволення Чехо-Словаччини та мав вийти у 1970 році, «Нове життя» опублікувало інтер'ю покійного М.Дробника з М.Мушинкою про це видання, в якому Мушинка, редактор Словника, запросив до співробітництва в цій визначальній публікації широку громадськість та спеціалістів (НЖ, 49/1967, с. 7 – «Готується енциклопедична монографія «Українці ЧССР»). Одним з перших відгукнувся на цей заклик саме інж. Є.Науменко. Він надіслав редакції цю свою розвідку, а в листі до М.Мушинки від 13 березня 1968 р. писав: «Я рішив послати Вам свій реферат про життя студентів в Братиславі за першої ЧСР, що написав я в минулому році... Можливо, що зібраний матеріал у якійсь формі зможете використати при виданні енциклопедичної монографії «Українці ЧССР». Запропонував також інші теми для цього видання.

Коли потім в умовах бурхливих подій 1968 року робота над запланованим виданням сповільнілась, а пізніше в умовах т. зв. «нормалізації» роботу над ним на довгий час було припинено, рукопис розвідки Науменка потрапив в архів Дослідного кабінету україністики Кафедри української мови та літератури ФФ УПІЙШ (далі ДКУ), бо робота над Словником чи енциклопедією реалізувалася в ДКУ.

Але цим доля публікації Науменка не обірвалась.

В грудні 1968 року відбулась в Пряшеві наукова конференція «Культура українців ЧССР», присвячена 50-літтю ЧСР, на якій було ухвалено постанову видати виголошені на конференції доповіді в окрему збірнику, доповнivши їх роботами дальших авторів. Я, як редактор цього збірника, попросила згоди в Є.Науменка включити його розвідку до цього збірника. У відповідь він надіслав дещо допрацьований рукопис своєї розвідки (4 травня 1970 р.), який, оскільки в умовах «нормалізації» збірник було заборонено друкувати, залишилась в мене, і зараз цей варіант з певними скороченнями і невеликою мовою правкою друкується нижче.

Залишається ще подати кілька штрихів до біографії автора.

Науменко залишив обширні і цінні спогади про свій складний, часом тернистий життєвий шлях, в якому випукло відбитє обличчя його доби. Кілька їх примірників він віддав у братиславські архіви. Вони зараз для мене недоступні. Але вдалось мені розшукати його родичку в Прієвідзі, кілька знайомих у Празі, від яких я отримала певні інформації, головне, вдалось сконтактуватись з близькою йому людиною в Братиславі, яка, оскільки Науменко у 1979 році втратив зір, під диктовку друкувала частини його споминів і в якої збереглись невеликі фрагменти та розрізнені їх сторінки, як також подарований їй збірник чок поезій Науменка. Ці матеріали вона запозичала мені, і вони послужили куцими відомостями про його життя.

Євген Науменко народився 18 лютого 1897 року в Харкові. Очевидно, тут здобув початкову, а, може, і середню освіту. Працював як робітник на Владивостоцькій залізній дорозі, служив у Російській, а потім Українській армії, разом з рештками якої опинився на еміграції в Польщі, де прожив перші, дуже сурові роки свого емігрантського життя, безперестанно мріючи про вищу

освіту. Тут, як він згадує, набув «фахові знання в чоботарстві, теслярстві та столярстві». Очевидно, в 1923 році, йому вдалось перебратись в Чехословаччину, країну його снів, бо 23-им роком датовані його вірші були написані в Сваляві та Ужгороді і в Празі, де він закінчив авто-тракторну школу. Десь в половині 20-их років, нарешті, опинився у вимріяних чеських Подебрадах, освітньому центрі української еміграції. В невимовно важких умовах життя і перешкод доборовся до того, що вдалось йому скласти іспит за 6 класів гімназії і був зарахований на т. зв. матуральні курси. Тим він став «легітимним» студентом, отримав стипендію, «нарешті відчув себе переможцем за крашою долю», зажив гідним людиною життям. Здавши іспит на атестат зрілості, чи матуру, поступив на лісовий відділ Агрономічно – Лісового факультету Української Господарської Академії (далі УГА), який закінчив у 1929 р., і з дипломом інженера вирушив в у трудове життя.

Далі в нас бракує матеріалів щодо біографії молодого інженера, але в загальному про його будівничі успіхи згадано вище. Залишається ще сказати дещо про важливий подебрадський період життя Науменка-студента.

Подебради, як скupчення високоякісних технічних, наукових і педагогічних сил, інтелектуального потенціалу української еміграції в Чехословаччині, випускали висококваліфікованих спеціалістів різних фахових сфер, озброєних як теоретичними знаннями, також практичним досвідом. Разом з тим Подебради виховували активних громадських, культурно-освітніх діячів, твердих патріотів. В Подебрадах дивовижно багатим, багатостороннім, повнокровним було також позашкільне студентське життя. Діяли тут найрізноманітніше товариства, гуртки, хори, оркестри, видавництва, виходила періодична преса, влаштовувались курси під керівництвом видатних науковців, художників, тощо. Вони давали можливість студентам широко розвинути свої дослідницькі, творчі, художні та інші інтереси і здібності. Науменко жадібно пив нектар цієї бездонної студні. Він згадував: «Моя участь в струнному оркестрі, спів в хорі УГА, участь в багатьох студентських акціях сприяли тому, що мене знали і старші і молодші колеги. Був старостою на нашому лісовому відділенні. Один рік був головою Споживчого товариства «Україна». Останній рік студій був допомогою силовою в кабінеті загальної інженерії та гідротехніки у проф. Шовгенева, був членом міжфакультетної комісії аспольвентів...». В струнному оркестрі Науменко випрацювався на хорошого гітариста.

Спомини Науменка мають ширшу об'єктивну пізнавальну вартість. Наведемо хоча б його спогад про щире приятельство з подружжям Теліг, закатованих фашистами: Михайла та видатної поетеси Олени Теліги /1907-1942/. Щирі почуття до цієї ніжної і разом з тим сповненої кричевої відваги та великої духовної сили жінки Науменко беріг у своєму серці до смерті. Олена Теліга присвятила йому дві свої поезії («Весняне», «Люблю я проходити помали...!»), Науменко кілька своїх віршів присвятив їй. «Пролетілі ніжні бурі / Ти була той зіркою, що світила / Казковим промінням в глибині душі / Ти не знала цього... Мрійко мила, Як про це я міг сказати тобі?» – так згадував чарівну Олену Телігу зачарований нею колишній студент-лісовик. (Науменко мав тяжкості з літературною мовою, що видно теж в цій цитаті і на що він скаржиться в своїх спогадах).

Може, варто згадати й інші місця про Теліг у споминах Науменка: «У великий українській колонії в Подебрадах, – згадував він, – витворювалося багато товарицьких гуртків людей, яких зв'язували спільні завдання або інтереси. Одним з таких гуртків був гурток близьких приятелів, який утворився при родині Михайла Теліги, що був надзвичайно здібним бандуристом. Був членом (громади) бандуристів в Празі та по своєму наданню гри на бандурі вважався за популярним бандуристом Ємцем на першому місці перебуваючих в ЧСР майстрів гри на цьому національному музичному інструменті.

Він женився на дочці першого ректора УГА, Олені Шовгенівні, що скінчила Педагогічний інститут Драгоманова у Празі.

Це була надзвичайно талановита, здібна людина, що закоплювалась літературою, і в тому часі почали друкуватися її вірші. Була це широкого уму симпатична та весела жінка, яка находила спільну мову з кожною людиною. Була душою товариства, мала талант чудово оповідати і часто опановувала цілім товарист-

вом... Досить часто в цьому маленькому товаристві гралися товариські ігри, фанти, писалися гумористичні вірші та інше... На наших сходинах досить часто читали свої вірші як Олена Теліга, так і я... В моєму записнику заховалося кілька віршів Олени Теліги, що були написані нею ще під час її студій в Празі... В мене залишилися найцінніші спогади про ці незабутні зустрічі та дебати в кружку родини Телігів, які сприяли уdosконаленню моєї української мови". Олезні Телізі присвячено кілька дальших сторінок у спогадах Науменка, на яких ведеться розповідь про життєвий шлях поетеси до її страти, її «гарячу смерть, неземне умیرяння», але ці сторінки вже написані на підставі відомої літератури про поетесу.

Згадую Науменко також дальших знаменитих людей, які вчилися поруч з ним в УГА, особливо тих, що потім працювали на Закарпатті і з якими він утримував стосунки: Леонід Романюк (працівник закарпатського краєвого банку, депутат першого Сойму Карпатської України), інж. Довгаль (економіст, редактор ужгородського часопису «Вперед», популяризатор господарської проблематики Закарпаття), інж. Сава Зеркаль (історик, економіст, з яким Науменко утримував контакти також в часі його перебування за океаном), журналіст Гордієнко тощо. Є тут загадка також про Євгена Маланюка (1897-1968), «який вже за перебування в Подебрадах був відомим українським поетом», про інженера д-ра Леоніда Мессенда (1898-1948), з яким Науменко бачився також в Братиславі, та інших.

Неспокійне, творче життя емігранта Науменка пройшло в Словаччині. Ставши «невласним сином Словаччини», він намагався віддячитись їй за отримане добро невтомним будівничим трудом. На скилі свого віку він згадував:

«Пройшло життя... Я часто споминаю
Все те, чим жия і чим тебе збагатив...

Люблю тебе, Словаччино, юшаную,
Та все ж не можу я забути Україну...
В думках до тебе, Рідка, вічно лину.
І серцем зболеним по Тобі я сумую...»

Як вірний син України Науменко з докором нагадував також українцям Словаччини, що можна вірним бути Словаччині, але рідне, своє берегти, не зраджувати:

«Хто Вітчизну свою забуває,
Той сумління і честі не має,
Хто народне ім'я зневажає,
Того рідна мати проклинає.

Боронив наш будитель Духнович
Наш народ, нашу рідну мову.
Відказав заповіт і Павлович:
Вірним бути матерньому слову!»

Ці слова дуже актуальні саме в наш час.

Вмер емігрант-вигнанець в Братиславі 23 грудня 1983 року. Знаменно, що, як згадує його родичка, на його похороні представник столиці Словаччини, прощаючись з цокійником, наголосив на тому, що невтомний будівник спочиватиме на тому тунелі, що сам його спорудив. Це і є той гранітний, тривкий намогильний пам'ятник, що його Науменко сам побудував собі та в якому пам'ять про його творця довго буде жити.

Примітки

1/ Цим шляхом висловлюю подяку добродійкам Марії Мешко, Марії Михайличиній, Олезні Папай та проф. Калині Шутко за інформації і матеріали до біографії інж. Євгена Науменка.

Євген Науменко

З життя українських студентів в Братиславі під час першої ЧСР (1920-1939)

Віконце, яке я одкриваю до історії життя українського студентства в Братиславі, є лише спробою дилетанта пригадати деякі моменти з життя нашої академічної молоді після першої світової війни.

Цей час нового відродження та буйного розвитку самостійних державницьких змагань майже всіх слов'янських народів для Закарпаття був повний непередбачних перешкод, ускладнень та штучно викликаної боротьби, яку можна назвати кристалізацією так національного, політичного, релігійного та соціального обличчя народу, як і боротьбою з силами, в інтересах яких було за кожну ціну затримувати нормальній розвиток частини українського народу, що живе по цей бік Карпат.

Студентство, як лабораторія зродження та формування інтелігенції народу, що переживало цю бурхливу добу з властивою йому вибуховістю та завзяттям, чимало затратило зусиль на уяснення та шукання правильного шляху, що забезпечував би, а не гальмував, розвиток народу.

Мені як людині, яку обставини примушували мандрувати по цілій Словаччині і хіба лише на короткий час повернутися до Братислави, переважно взимку, не можна рефлектувати на систематичне та на детальне опрацювання поставленої теми; залишається скромне завдання: у зв'язку зі загальною ситуацією пригадати деякі моменти, що я сам їх пережив разом з нашою молоддю, про які почув від других або знайшов у скромних та малочисленних документах української, словацької, чеської та іншої преси, літератури та доступних мені архівів.

Вважаю, що освітлення поставленого мною питання, яке торкається, правда, лише 15-20-и студентів Закарпаття, що за першої республіки вчинилися в Братиславі, є все ж таки досить важливе з історичного погляду, бо характеризує відносини між словаками й українцями і заслуговує на те, щоб було відповідно опрацьоване нашими фахівцями.

Д-р Ю.Шпилька в «Братиславському віснику» за грудень 1933 року (неперіодичний орган філії «Просвіти» та Спілки підкарпатських українських студентів в Братиславі) на сторінці 8 пише: «Наша академічна молодь в Братиславі майже вся, за малим виником, рекрутуються з Підкарпаття. Абітурієнти наших підкарпатських гімназій звернули увагу на Братиславський університет тільки в останніх роках. Із за-

галльного числа більше 250-и осіб нашого підкарпатського студентства на високих школах Праги, Брна й Братислави на останню припадає підве п'ятина.

Але вже перші з тих, які сюди прийшли на студії, переконались, що студійні умови, особливо під оглядом соціальним, є тут вигідніші, ніж у Празі або Брні, розпочали між студентством широку пропаганду за Братиславу, яка щосеместру приносить свої плоди. Вони заклали тут свої студентські організації... які окрім самодопомогової акції та стосунків з братиславським студентським загалом, в цілі напевного препрезентування нашого студентства та його інтересів звертали особливу увагу на свою внутрішню діяльність» та сприяли консолідації старшого українського громадянства, перебуваючого в Братиславі.

Під словом Закарпаття у далішому викладі треба розуміти тодішній Підкарпатській Русь та Пряшівщину, що від найдавніших часів творять суцільну етнічну цільність.

За першої Чехословацької республіки до 1938 року в Братиславі був лише один університет. В тому році була відкрита перша Словачська вища школа технічна. Кількість студентів в Братиславі тоді становили лише дві тисячі осіб, а поміж них українці (хоч тоді до республіки належала не лише Припіашчина, але й Підкарпатська Русь з українським населенням 500.000 чоловік) із загальною кількості українських мешканців 725.360 чоловік, творили зовсім маленьку групу - 2-3%. Вона, однак, жила своїми власними національними інтересами, що могла - робила в справі ознайомлення мешканців Братислави та цілої Словаччини з рідною культурою.

З інсталиційної промови ректора університету Коменського в Братиславі, професора Доброслава Орла, виголошено 5 грудня 1931 року, знаємо, що на зимовий семестр було записано 2.038, а на літній - 2.004 слухачів. Найбільше було на правничому факультеті - 1155-1115; на медичному - 638-640; на філософському - 245-249.

Культурними центрами в ЧСР звищими школами були Прага, Брно, Пржбрам та Братислава, але братиславський університет, як було згадано, не був повний, мав лише правничий, медичний та неповний філософський факультети. Тому головна сила студентства прямувала до Праги, яка й була центром студентського життя.

Гадаю, що для доповнення картини загального стану розміщення, розвитку та утримання високих шкіл в ЧСР не пошкодить цитата із статті академіка Ю. Гронца «Високошкільні вимоги Словаччини», що була опублікована в журналі „Slovenské pohľady“ у 1935 р. (с. 665-667), коли боротьба за відкриття Словакської високої школи технічної доходила вже до кульмінаційної точки: «Держава видала на високі школи в році 1935 в Чехії 81.312.000 Кч, в Моравії – 36.715.800 Кч, а в Словаччині піше 10.313.800 Кч. На технічні та споріднені їм школи в Чехії – 31.225.900 Кч., в Моравії – 17.926.100 Кч, а в Словаччині – 0; то є велика несправедливість».

В двадцятіх роках в ЧСР були три українські вищі учбові заклади: в Празі – Український вільний університет та Український педагогічний інститут імені М. Драгоманова, а в Подебрадах – Українська Господарська Академія (УГА) – висока школа технічна. Дві з них – УГА та педагогічний інститут – були зліквідовані за існування ЧСР, а університет – за виголошеним німцями Протекторату. Коли ж замість УГА було засновано 21/I 1932 Український технічно-господарський інститут заочно навчання, то, як наводилось в мukachivському часописі «Світло» (№ 1, 1933), було «громадянам ЧСР заборонено бути слухачами назавжди школи».

Усі ці згадані вищі учбові заклади мали висококваліфікований педагогічний склад, добрий адміністративний та навчально-технічний апарат, мали і державні субсидії, але ні один з них ані частково не був переведений до Ужгорода або до Пряшева, а так матурантам із Закарпаття не лишалося нічого іншого, як іти у вищі школи чеські та словацькі.

Так у неначе б то демократичний ЧСР повинніс хижаки колоніальні наміри почеволювати країну – Підкарпатську Русь, яка доброзвільно приєдналася, розбиваючи її на політично, релігійно та мовно взаємно ворогуючі групи, що, зрозуміло, перешкоджало об'єднання і без того малочисленної місцевої інтелігенції та культурному розвитку народу.

До того що треба додати прямо інвазію чехів на Закарпаття, які займали найліпші міста під гаслом помочі та старанням піднести культурний рівень краю, а автохтонне місцеве населення залишалось в старих обставинах, як і під час Австро-Угорщини. Цікаву статистику подає газета «Українське слово» у ч. 10 від 12/III 1936 р., с. 2: «У книжці Рене Мартеля »Підкарпатська Русь« подана статистика урядовців на Підк. Русі за 1927 р.: 2.745 чехів, 2.442 карпатросів, 1.273 мадярів, 221 словаців, 192 німців, 53 російських емігрантів, 39 українських емігрантів, 37 жидів, 11 поляків та 8 румунів, разом 6.991». Ця статистика є дуже красномовна.

Студентство протестувало проти такої політики уряду, але марно – все залишалося постарому.

«Українське слово» – в ч. 9 від 15/IV 1932 р. надрукувало статтю «Демонстрація наших українських і руських студентів у Празі»: «Минулого тижня в п'ятницю відвідували підкарпатські студенти перед помешканням міністра Бенеша демонстрацію за автономію Підкарпаття, проти нехтування нашої мови в урядах й на офіційних святах. На демонстраціях взяли участь і студенти «Возрождення», яке являється органом аграрного студентського союзу...»

Край був добре інформований про українські вищі учбові заклади в ЧСР і не раз ставив про їх перенесення на Закарпаття, про що говорять статті в газеті «Свобода». Так в передовіці «Свободи» ч. 15 від 7/IV 1927 р. під заголовком «За школу» вказувалось на потребу університету та високих шкіл на Закарпатті: «Лише треба перенести вже заріджений Український університет з Праги а Українську Господарську Академію з Подебрад до Ужгорода, чим би було розв'язано як національне питання, так і правильне уміщення цих шкіл на українцями заселений території».

У ч. 21 «Свободи» є оголошення прийому на навчання до УГА на рік 1927/28, а в ч. 42 та 43 подано докладний список Української Господарської Академії та навчання в ній.

Питання перенесення з Чехії українських високих шкіл на територію, заселену українцями, безупинно порушувалось українською інтелігенцією в ЧСР. Так «Свобода» у ч. 20 від 22/V 1932 р. уміщує редакційну статтю «Українська Господарська Академія має бути на Підкарпатті».

Говориться в ній про необхідність власної національної високої технічної школи для розвитку нашої культури. Цитую кінець: «Лиш один логічний, єдино доцільний вихід з того положення, в якому зараз знаходиться УГА, є перенесення її в нашу країну, із замку Юрія в Подебрадах до замку Корятовича на Підкарпатській Русі».

Чи не була б ця історична подія записана золотими літерами до книжки чесько-українських зносин? Ми жадаємо перенесення до нас Української Господарської Академії».

В газеті «Свобода» від 1/I 1937 р. (№ 1, с.4) було зміщено статтю «Справа університету». Дня 27/XII 1936 р. відбулася збори товариства «Розбудова першого університету П.Русі». В статті читаємо: «Збори вів А. Волошин. Рішено заснувати товариство, яке має приготувати справу відкриття приватного університету, який потім міг би стати краєвим або державним. Одноголосно призначена потрібна відкриття правничого та філософського факультетів, які б уможливили набути вищу освіту тим студентам, котрі з матеріальних причин не можуть учитися в Празі, Брні або

Братиславі. Вибрано управу, яка має збирати дари, виробити статут і організацію майбутнього приватного університету».

В 20-х роках Прага була найбільшим центром, у якому скучилася студіююча українська молодь, частина якої діставала й державну допомогу. Так, наприклад, 1/І 1925 р. ЧУК (Чесько-український комітет допомоги українським та білоруським студентам) подавав допомогу 1.361 українському студенту. В Празі – 1.116, в Брюн – 162, в Пржебрамі – 75, та в Братиславі 8 українським студентам.

В 1922 році в Празі утворюється об'єднання українських студентських організацій ЦЕСУС – Центральний Союз Українських Студентів. В 1923 році в цьому об'єднанні нараховується 4.650 українських студентів з Центральної Європи та Західноукраїнських земель.

24/VIII 1924 р. у Празі був схвалений статут ЦЕСУС-у, який в тому часі об'єднував майже всі українські організації Європи. У 1924 році до нього належали 22 студентські організації, що перебували у 9 державах, але у 1932 р. число їх виросло на 32.

Згідно статуту ЦЕСУС мав на меті: «Нести всеобщу моральну, культурну, станову і матеріальну допомогу своїм членам в їх стремліннях осiąгнути вищу фахову освіту» (§ 3).

В роках 1920-1923 виходить у Празі студентський часопис «Український студент», коли його замінне орган ЦЕСУС-у «Студентський вісник», який в 1925 р. почав виходити друком й був найсоліднішим міжнародним журналом українського студентства в Європі. Тоді ж українське закарпатське студентство видає в Празі часопис «Підкарпатський студент».

В часі найінтенсивнішого розвитку українського високого шкільництва в ЧСР в Празі в чеському Карловому університеті були засновані кафедри українознавства. 16/XII 1926 р. відбувся вступний виклад ректора проф. О. Колеси, якому була віврена на цьому університеті кафедра історії української мови та літератури, а 5/ІІ 1928 р. професор Дмитро Дорошенко почав викладати історію України.

На початку двадцятіх років у Празі, де студіювало приблизно 80% студентів Закарпаття, засновано Союз підкарпатських Українських Студентів (СПУС), що співпрацював з ЦЕСУС-ом. Офіційна назва цієї організації, що була ухвалена урядом ЧСР, була Союз Підкарпатських Руських Студентів (термін руський та український – синоніми). Завданням СПУС-у було забезпечувати матеріальну та моральну допомогу своїм членам. В 1931 році була заснована в Братиславі філія СПУС-у, яка під час свого існування (1931-1939) має пересічно 30-50 активних членів, в залежності від функціонування студентства.

Установчі збори братиславської філії СПУС-у були скликані на 23/XI 1931 р. до аудиторії судового лікарства фармакологічного інституту державного спілкало з таким порядком

дня: 1) Вибори голови та записувача; 2) Прийняття статуту організації; 3) Вибори управи та членів ревізійної комісії; 4) Вільні внески.

Статут був ухвалений. Головою організації було обрано Юрка Шпильку, секретарем – Василя Шлака, скарбником – Владислава Гудяка, культурним референтом – Йосипа Рущака. До ревізійної комісії обрано Миколу Поповича та Кирила Феделеша.

Членів-фундаторів було 38. Офіційною мовою встановлено українську мову. Статут філії був ухвалений Крайовим урядом в Братиславі 11/V 1932 р. (ч. 85.314-8а, 1932).

У тому ж часі невелика група студентів-українських емігрантів, що студіювали в Університеті ім. Коменського, також подала прохання на ухвалення статуту їх організації з назвою «Українська студентська громада». Установчі збори цієї Громади відбулися 31/V 1931 року. Крайовий уряд (ч. 85.313-8а 1932) цей статут повернув для поповнення та оправ. Справи про ухвалення статуту в архіві немає.

На установчих зборах було обрано до управи Віталія Петровського (голова), Івана Шарковського та Василя Селінтовича, до ревізійної комісії – Штефана Одлеваного та Марію Частухину. Від СПУС-у збори вітав Ю.Шпилька. Ця організація під час свого існування постійно співпрацювала зі СПУС-ом та іншими українськими організаціями в Братиславі, що видно з кількох справ, які находимо в «Бюлетені Спілки українських інженерів на Словаччині». Число членів УСГ встановити не пощастило. Членські внески в філії СПУС-у були 10 Кč річно, а в УСГ – 5 Кč місячно.

Із статистичних матеріалів Університету Коменського можемо увести деякі дані про число студентів з Закарпаття в Братиславі. У 1926 р. їх було 10, 1928 – 12, 1930 – 19, 1932 – 38, 1934 – 53, 1936 – 52, 1938 – 68. У 1938 році, при загальному числі братиславських студентів без чужинців 2.157 осіб, слухачі з Закарпаття становили не цілих 3,15%.

Цікаво, що число студентів з Закарпаття, що студіювали в Університеті ім. Коменського в 1932 р., точно відповідає числу фундаторів, що закладали братиславську філію СПУС-у (38). Це свідчить про те, що закарпатці творили дружину, національно свідому групу.

Переважна частина закарпатських студентів походила з незаможних робітничих та селянських родин, що були цілком на державну підтримку, і тому, що допомога давалася лише здібним, працьовитим та пільним студентам, першим й головним завданням їх було добра читися.

(Далі буде)

о. А. Пекар, ЧСВВ.

ЗГАДАЙМО ІЕРОМОНАХА АРСЕНІЯ О.КОЦАКА

(З нагоди 200-ліття від його смерті)

Серед закарпатських вчених другої половини XVIII ст. помітне місце займає ієромонах Арсеній О. Коцак, ЧСВВ, автор «Славеноруської граматики», що він списав з патріотичних почуттів, як це він сам підkreслив у вступі до своєї граматики: «даби и нас, мізерних Руснаков, не судили вси аки спростаков», мовляв, ще все не мають своєї списаної граматики.

А. Коцак, як довголітній учитель і вихователь василіанської чернечої молоді, крім мовознавства займався ще й іншими науками, на що вказують його численні рукописні праці, які зберігалися у Святомиколаївському монастирі на Чернечій горі біля Мукачева аж до 1963 р., коли були перевезені з іншими монастирськими рукописами і стародруками до бібліотеки Ужгородського державного університету. Вони описані проф. В. Л. Микитасем в другій частині його каталогу: *Давні рукописи і стародрухи*. Львів 1964 (стор. 36-45).

На жаль, Коцакові праці мало що вивчені, і цільно в новіших часах його граматика та деякі віршові твори стали предметом зацікавлення деяких науковців. Так ото відзначення 200-річчя від дня його смерті дає нам добру нагоду близче ознайомитись з його творчим життю і діяльністю.

Ієромонах Арсеній, при хрещенні названий Олексій, Коцак народився 14 березня 1737 р. в селі Великий Буковець, нині Свидницького округу на Пряшівщині, де його батько Федір у тому часі був душпастирем. Після завершення гімназії у Пряшеві 1757 р., жадкий науки, він подався на філософські студії в Кошицях, де по короткому часі серйозно захворів і був змушенний вернутись додому.

Завдяки щирим молитвам перед чудотворною іконою Пресвятої Богородиці в Краснобрідському монастирі він скоро видужав і вже 30 листопада того ж 1757 р. вступив до Святодухівського монастиря в Красному Броді Гуменського округу, де й прийняв монаше ім'я – Арсеній. Після завершення вступної проби послушника, у березні 1759 р., він склав чернечі обіти і перейшов до Мукачівського монастиря, щоб продовжати свою студії, приготовлюючись до священства.

Восени 1762 р. протоігумен М. Шугайда відкрив у Краснобрідському монастирі дворічний курс холастичної філософії, між слухачами якого знаходилося ім'я А. Коцака. Після завершення курсу настоятелі вислали його, вже як священика, на вищі богословські студії до Кошиць, де він 1767 р. осягнув звання доктора богословських наук. Ще того самого року його призначено на вчителя послушників (новаків) у Красному Броді, звідкіля, по двох роках, його переведено на вчителя монастирської школи на Чернечій горі.

1772 р. при Маріяпівчанському монастирі була відкрита для монахів богословська школа, в якій між професорами видіні теж ім'я Арсенія Коцака. Коли відтак 1778 р. школу перенесено до Мукачева, то з нею, як професор богослов'я, перейшов туди теж і єромонах Коцак. На монашому соборі 1781 р. був призначений на ігумена Буківського монастиря, звідкіля по трьох роках, для рятунку свого здоров'я, знову вернувся до обителі на Чернечій горі. Підкріпивши своє здоров'я, він за деякий час навчав у монастирській школі в Імстичеві Іршавського району, а відтак 1789 р. повторно перейшов на пост духовника і вчителя послушників у Краснобрідському монастирі.

Після шістьох років Коцака знову призначено на ігумена Буківського монастиря, де розпочав будову нової церкви. Та незабаром він новою захворів, тож під осінь 1798 р. вернувся на Чернечу гору, де 12 квітня 1800 р. й завершив своє трудолюбне життя. Там спочила і його тлійні рештки.

Будучи довголітнім вихователем молодої генерації василіян і учителем монастирських шкіл, Коцак пильно займався студіями мовознавства, монашої аскези, церковної історії та філософсько-богословської.

ловських наук, про що свідчать його численні рукописні твори та різні записи. Коцаків письменний доробок можемо заділити до різних категорій знання, а саме:

I. АСКЕТИЧНІ ТВОРИ – Як учитель послушників Коцак уклав для них: 1) розвідку «О естествѣ законника» – тобто про значення монашого подвигу; 2) «Правила и Наставления» – для кращого запам'ятання списані віршованій силабічній формі (опубліковані 1927 р.); 3) «Размысленія дневные» – ряд духовних повчань для роздумів на всі дні церковного року; 4) «Поученія монашеская ко новомачальным» – коли вдруге став учителем послушників 1796 р. Відтак 1797 р. для старших монахів списав: «Пролог духовный аскетической» – тобто духовні настанови на кожний день літургійного року, які він виголосив як ігумен Буківського монастиря.

II. ПРОПОВІДІ ДЛЯ НАРОДУ – Коцак не тільки викладав риторику (про красномовство), але й сам проповідував слово Боже для народу. Між його рукописами три збірники проповідей: 1) «Проповеди на недавы и свята» – виголошені у монастирській церкві на Чернечій горі; 2) «Слово ко народу» – це т. зв. катехичні проповіді про правди віри, вступ до яких написав віршем; 3) Різні «Поученія и Слова» – зібрані в трьох книгах.

III. ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКІ ТРАКТАТИ – Коцакові філософські трактати переважно списані по-латині й розкинені в різних збірниках чи записах, тому іх тяжко віднайти. Одинокий трактат, що зберігся в окремій книзі, це його космологія: «Orbis Pictus» – про прекрасний всесвіт.

З Коцакових богословських трактатів належить згадати: 1) «Хронологічний синопсис до книги Нового завіту» (по-латині) – в якому укладені євангельські події в хронологічному порядку. Це власливо його записи викладів одного з професорів в Кошицькій богословській академії з 1765 р.; 2) «Церковная история Старого и Нового завѣта» – списана 1771 р. на просьбуprotoігумена С. Ковейчака в Мукачеві; 3) «Календарь церковный» – тобто історичний опис розвитку церковного року. Рукопис перенесено з єпископської бібліотеки, значить, Коцак списав його для еп. А. Бачинського, надіючись, що буде опублікова-

ний. 4) *Повний курс богослов'я* – обіймає конспекти Коцакових викладів на першому й другому курсі богослов'я в Мукачівському монастирі в рр. 1779-1781; та 5) «Чин услугованія св. Тайни Покаяння» – списаний 1785 р. під час його лікування на Чернечій горі.

IV. ПОЕТИЧНІ ПИСАННЯ – Як відомо, Коцак навчав у монастирських школах також і поетику, тому й він сам почав віршувати, переважно силабічним ритмом. Вже були згадані його «Правила и Наставления», списані силабічним віршем. Таким самим віршем списаний теж і вступ до його катехічних проповідей: «Слово ко народу», далі передмова до *Церковной історії* та вступне слово до *Славеноруської граматики*. Найновіше проф. Й. О. Даендаелівський віднайшов Коцаків художній поетичний твір: «Похвала о Премудрости небесной», що його опублікував 1981 р. У передмові до *Похвали*, написаній прозою, Коцак пояснює, що він написав цю поему для того, щоб заохотити молоду генерацію до Божої і людської науки, бо тільки так вона знайде і полюбити правдиву мудрість.

Правда, Коцакові поетичні писання не представляють собою великої художньої вартості, однак, як слухно завважує акад. О. Мишанич, «в бідній на імена віршовій закарпатській літературі XVIII ст. варто і його згадати».

V. АВТОР ГРАМАТИКИ – Хоч які цінні, а навіть й актуальні являються деякі писання Коцака, все ж таки вчені головну увагу звертають на вивчення його *Славеноруської граматики*, над якою він трудився впродовж довгих років. За новітнім дослідником Коцакової граматики, проф. Й. О. Даендаелівським, Коцак лишив по собі принаймні п'ять рукописних варіантів своєї граматики, почавши від конспектних записів лекцій у Краснобрідському монастирі 1768 р. і скінчивши Імстичівським конспектом граматики, списаним 1788 р. Головним варіантом його повної граматики являється Маріяпівчанський варіант, списаний в рр. 1772-1778., який під цю пору зберігається в бібліотеці Дебреценського державного університету. І саме цей Маріяпівчанський варіант Коцакової граматики був у цілосності опублікований проф. Й. Даендаелівським і З. Ганудель у *Науковому Збірнику Музею української культури у Свидни-*

ку 1990 р. В тім же ж *Збірнику* опублікований також і Коцаків посібник для навчання мови в монастирських школах, який зберігся під заголовком: «Школа или училище грамматики руской». Його Коцак списав в рр. 1778-1781, під час вчителювання на Чернечій горі, в катехизмовій формі питань і відповідей. Вплив граматики М. Смотрицького на Коцака незаперечний, на нього він покликається й поименно.

Письменницька спадщина Коцака досі ще мало вивчена, хоч його прозаїчні твори, писані тогточною закарпатською «книжною мовою», для мовознавчих досліджень XVIII ст. повинні мати певне значення. Для церковних дослідників вагомі його богословські трактати й аскетичні писання, хоча б його повчання для монахів чи проповіді для народу. Але невмирущою його славою зостанеться його «Славеноруська граматика», яка, завдяки цінній розвідці проф. І. Панькевича (див. *Науковий Збірник Т-ва «Просвіта»*, Ужгород 1927, стор. 232-259), заслужено ввійшла до історії літератури як перша граматика закарпатських українців.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

БІРЧАК В., *Літературні стремління Підкарпатської Русі*, Ужгород 1937.

ВАВРИК М., *По Василіянських монастирях*, Торонто 1958.

ВАСИЛИЙ архим. (Пронин), «К истории Мукачевского монастыря» у журналі *Православная мысль*, Прага 1958, ч. 2, с. 117-123; ч. 3, с. 175-183; ч. 4, с. 230-244.

ГАНУДЕЛЬ З., «Арсеній Коцак», стаття у *Дружно Вперед*, Пряшів, 3 (1987) 24.

ГЕРОВСКИЙ Г., «Арсений Коцак и его грамматика русская 1788 года» у *Збірнику Путями истории*, ред. О. А. Грабарь, Нью-Йорк 1977, стор. 174- 176.

ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ Й., «Новознайдені праці Арсенія Коцака» у журналі *Дукла*, Пряшів, 4 (1980) 69-72.

ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ Й. О., «Новознайдений художній твір А. Коцака - «Похвала о премудрості троякої» у *Збірнику Літературна спадщина Київської Русі XVI-XVIII ст.*, ред. О. В. Мишанич, Київ 1981, стор. 250-263.

ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ Й. О., «Традиції М. Смотрицького в рукописній граматиці

церковнослов'янської мови А. Коцака другої пол. XVIII ст.» у *Збірнику Східнослов'янські граматики XVI-XVIII ст.*, Матеріали симпозіуму, Київ 1982, стор. 100-108.

ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ Й. О. – ГАНУДЕЛЬ З., «Граматика Арсенія Коцака» у *Науковому Збірнику Музею української культури у Свиднику*, Пряшів 1990, т. XV, книга 2, стор. 5-332.

ДУЛИШКОВИЧ І., *Исторические черты угро-русских*, Унгвар 1877, т. III.

ЗАКЛИНСЬКИЙ К., «Нариси історії Краснобрідського монастиря» розівдка у *Науковому Збірнику Музею української культури у Свиднику*, Пряшів, I (1965) 43-58.

КИНАХ Г., «Правила и наставления» о. Арсенія Коцака у *Записках ЧСВВ*, Жовква, II (1927) 336-353.

КРАЛИЦКІЙ А., «Арсеній Коцак – доктор св. Богословія», життєпис у *Науковому Сборнику Галицко-русской Матицы на 1886 год*, Львов 1886, стор. 66-67.

КРАЛИЦКІЙ А., «Монастиръ Марія-Повчансъкій», стаття у журналі *Листок*, Унгвар, 3 (1890) 32 – 33.

КУНДРАТ Ю., «Арсеній Коцак – помітний діяч XVIII ст.», стаття у *Дружно Вперед*, Пряшів, 3 (1977) 19.

МАЦИНСЬКИЙ І., «Річничні зустрічі з початками закарпато-українського мовознавства», репортаж у *Народному календарі на 1986 рік*, Пряшів 1986, стор. 25 – 26.

МИКИТАСЬ В. Л., *Давні рукописи і стародруки*, Львів 1964, част. II.

МИКИТАСЬ В. Л., *Давня література Закарпаття*, Львів 1968.

МИШАНИЧ О. В., *Література Закарпаття XVII-XVIII століть*, Київ 1964.

НЕДЗЬЛЬСКИЙ Е., *Очерк карпаторусской литературы*, Ужгород 1932.

ПАНЬКЕВИЧ І., «Славеноруська граматика А. Коцака другої пол. XVIII віка», розівдка у *Науковому Збірнику Т-ва просвіта*, Ужгород, V (1927) 232 -259.

РУДЛОВЧАК О., *Хрестоматія закарпатської української літератури*, Пряшів 1990, част. I.

СОЛОВІЙ М., *Мелетій Смотрицький як письменник*, Рим-Торонто 1978, част. II.

ЗНАЧЕННЯ І ВИСЛІВ

Стратегічні і поетологічні контакти творчості Василя Стефаника та Станіслава Ракуса.

Вибір творчості двох прозаїків – Василя Стефаника (1871-1936) та Станіслава Ракуса (1940) – не мав би значення, якби між ними не було прозових творів, які з'явилися під назвою „Chý“ (1976). Перше і поети що єдине вибране словацькою мовою з творчості Василя Стефаника вийшло в перекладі Юрая Андрічіка під назвою „Chý“ [Новина] (Košice, Východoslovenské vydavateľstvo. Ed. Lipa, 1976, 164 стор.) У словацькому культурному середовищі постійно існує глибоке зацікавлення українською літературою, тому вибране В. Стефаника звернуло на себе увагу читачів. Цей факт був підтриманий також Станіславом Ракусом, автором післямови «Світ прози Стефаника» в словацькому перекладі, його поглядом на творчість українського письменника (там же, с. 141-152).

Стефаник та Ракус зустрілися в одному середовищі – в прозі. Обе виникливо у своїй філософії, естетиці та поетиці відтворюють культурне середовище модерної європейської епіки, яка прозу та події оповідача не використовує як віддалення читача від реального. Якраз навпаки. В згоді з досвідом та переживанням людей і європейської співдружності в ХХ-му столітті піднесла епічні події до повернень – оригінальних питань буття як процесу, а після як зондування до «Я» як складного явища в часі, просторі та подіях.

Енциклопедичний погляд (Malá encyklopédia spisovateľov sveta. Bratislava. Obzor 1978, s.522) супроводить авторську словникову статтю про Стефаника такою інформацією: «(...) виявив себе майстром малої сугестивної імпресіоністичної прози та глибоким психологом. Теми для своїх творів брав з вражуючої дійсності західноукраїнського села». Ракус у згаданій рефлексії «Світ прози Стефаника» звернув увагу на такі виражальні компоненти поетики українського автора: емоціональні отуپіння, двоісте світобачення, ретроспективні зони в композиційному плані, соціальні, психологічні та етичні моменти, поширенна мотивація вчинків, присутність фольклорного досвіду (балада, казка, міф), площаща постатей, чорний гумор, градація, антиградація, сон і дійсність, мотив смерті, який би суть даного задовільливих тверджень: «Стефаник» «не плекас» культ смерті,

страждання та межових життєвих ситуацій, його проза спрямована на виявлення соціальних коренів даного стану й цілім своїм еством «закликас» до зміни» (с.151).

Зближення прозаїка В. Стефаника зі С. Ракусом не було б можливим, якби між ними стояла тільки згадана рефлексія Ракуса. Словашького письменника до Стефаника наближають його прозові твори в книгах „Žobráci“ [Жебраки] (1976) та „Pieseň o studničnej vode“ [Пісня про воду з криниці] (1979), в яких С. Ракус «спирається» на час, котрий з суспільної точки зору вже пройшов, на сільське соціальне та морально – етичне середовище і на соціальний конфлікт, що домінує в сюжеті та подіях. Літературна критика у зв'язку з цим згадала, що авторські стратегічні мотивації С. Ракуса полягають в словацькій прозі 20-х і 30-х років, в поетиці натуризму. І не один раз у цьому напрямі згадувались імпульси прозової творчості Рудольфа Яшика. Енергічна відповідь С. Ракуса посприяла розв'язанню таких сумнівів: «Здається, що в житті й творчості важливі дії справи – залишились самим собою, розвиваються, але не зупиняються. В творчості це означає не втратити своєї ідентичності, тобто того, що називається «авторським рукописом», а водночас в кожній книзі показати щось нове, відмінне від попереднього». (Nové slovo, 21, 1979, № 27, с. 20). Однаково Ракус реагував на ліризм своїх прозових творів, які його, за оцінкою критики, мали в 70-х роках поєжнати з відгомоном поетики та естетики натуризму 30-х років. І тепер С. Ракус спростував таке твердження, бо: «ліричне в прозі, так само, як і епічне та драматичне, не є нічим іншим як відповідю літератури на багатогранність та гетеогенність життя» (там же).

Ми не ставимо перед собою завдання доводити близькість між В. Стефаником та С. Ракусом. Вважаємо більш продуктивним задуматися над їхньою авторською стратегією у роботі з постаттю та композиційним стержнем. Саме тому ми зосередилися на прозі «Басараби» (Basarabovci) із словацького вибраного „Chý“ (с. 99-108) В. Стефаника та на прозі „Gendúrovci“ (Гендури) С. Ракуса із книги «Пісня про воду з криниці» (с. 51-97). Стратегію автора ми обрали як міст єднання до вислову та значення епічного твору передусім тому, що в ній відбувається синтез типологічного та типового з авторського суб'єкту і те, що створює базу для використання змісту поняття *receptus doctus* в одного й другого автора в інших національних літературах, поколіннях або в літературній програмі авторів.

В. Стефаник та С. Ракус у своїх творах спираються на драматичне начало в реальному житті й його перехід до літературного. Драматичне в середовиці «недраматичного» літературного епічного жанру означає, що композиційно можна використати і художню деталь і психологічний зонд, зосередження на конфлікт, межову ситуацію для постаті з точки зору існування чи пerezживання, образно кажучи Гамлетівське «бути чи не бути», бо розв'язання конфлікту в події приходить скороше, більш інстинктивно, ніж здатен керувати разум літературної постаті. Драматичне в епічному творі є подібним до деміурга в постаті, яка втраче контроль над раціональним у своїй сюжетній діяльності. Напружена ситуація, сюжет, композиційні злами при роботі з часом, але також смисл про просторову послідовність, нарощання конфлікту, підкорювання з'язку часу й конфлікту темпу та ритміці, змушують оповідача допомагати собі використанням фольклорних висловів, значень у рамках композиційного ритуалу і специфічним ставленням до мови, де наголошується на її лакомічності та дефінітивності названої, вже існуючої (до глибини довершеної) ситуації (Стефаник), або на поясненні очікуваної (до ширини ситуації, яка розгортається) (Ракус). Для наочності можливо допомогло б – і у відношенні до проз «Басарби» та «Гендурі» уявити собі цілу прозу і ядро авторської стратегії і таким способом, щоб Стефаника дорівняти до оповідача події, який стрімголов наде в «провалля» С. Ракуса до конструктора оповідацької «піраміди».

Проза С. Ракуса «Гендурі» – це історія матері та сина, між якими стоїть жадоба до влади над селом, жадоба до майна, тінь самогубства діда, чоловікова та батькова смерті з відчакою, хвороба небажаного, пізно народженого сина (та брата), що межує з гріхом, містична таємниця сьомої картини з мотивом анафеми. «Гендурі» С. Ракуса композиційно рухається, як ми вже згадували, в горизонталі неквапливого, поетизуючи приєднуваного ланцюга епізодів, «образу» внутрішнього, невимовленого й оповідного міфами світу влади індивіда й нікчемності родини, що розвивається, до злочину й кари з нелюбові, підйому й падіння одної постаті – матері Анни. І все це мусить відбутися тільки тому, що жінка – чоловік, мати – син забули заповідь про любов і покірність. Новела С. Ракуса містить в основі (лінія матері та лінія сина) розвинену особисту, емоціональну, фізичну, суспільну загибелю Анни на життєвій дорозі від діачини, молодої жінки, матері, дружини, аж до вдови Анни Гендурової,

яка не зуміла переступити тінь колективного призначення через самогубство батька. Своє життя побудувала на помсті й жадобі маєтку для свого сина, бо арозуміла це як можливість всім довести, що тінь своєї долі, кари й ганьби можна переступити і продовжувати в житті свого сина вже й тому, що мати вирішила злитися з «Я». Основна ідея прози «Гендурі» залишається відкритою, однак підказує, що жіночий елемент в стражданні є сильним, навіть незниціщим, і голос крові залишається все – таки дужим, хоч би навіть і був власною кров'ю принижений, бо «Анна ще все є слабкою, ще боїться ночей, однак вже відчуває, в загадках про обіймі Шімона біля муру вже знає, що незабаром буде перевувати в гендурських висотах» (с. 97). І так «останнє слово» належить її синові, до якого влився чоловічий принцип її батька. І тому, що йдеється про сільський, етнічний, моральний, звичаєвий колектив, потрібно нагадати, що Ракусову постать матері Анни і її сина Шімона визначає у відношенні до найближчої спільноти ціна: хата з зведеними поверхами, купівля землі і внародження дитини – спадкоємця Ондрея. Значить, постаті С. Ракуса мають свій сон, і разом з ним відкривається їхній внутрішній монолог із життям. Сон керує їхньою мораллю у відношенні до всіх і до всього. Тому для авторових постатей може стати остаточною поразкою в житті все те, що їм стане в дорозі (немужній чоловік, небажаний брат, нелюбимий син Амброз, красива невіста, неплідна дружина). Рух в рамках крайностей особистого простору («Я», хочу – самотність, конфлікт «Я» та «Я») на життя стає не лише самознищувальним у відношенні до сили на вибагливe, ненаситне, не-тактовне буття єдиного «Я» тому, що воно руйнує і позбавлює реальності все, що є гарним, людським, що викликає радість із звичайного життя в ширшому колі, а там, в сільській спільноті, не можна залишитися без співчуття та чуйності у відношенні до будь-якої іншої людини. Вислів і значення мотиву помсти приводить до руху в прозі «Гендурі» композиційну схему, в якій посилюються і затихають посередництвом мотиву сну (З. Фрейд: дений сон, нічний сон; «сни відходили, замінивали їх нові сни», с. 90), алюзії на міф, біблійні мотиви і казку: «Амброзові чорні, страшні очі, сутінками закривали сонце і до темноти говорили: Ще мене не було в світі, а ти мене вже топив. Топив ти мене. Шімон! Шімон, Шімон, я міцний. От, мертвий, а оціля воскреслій! Умираючи, я одужую, гинучи, встаю і бачу тебе з кулею зализною» (с. 88-89). «Гендурі» своїми

літературними ситуаціями (епізоди в складному часовому ланцюгу посилюють внутрішнє напруження посередництвом сюжету) композиційно рухаються в напрямі горизонталі, що ми вже згадали. Притому постать матері Анни та сина Шімона спільно створюють «свої» мікропростори з напрямом до середини і там застосовується психологічне пізнання про таємничі нутро морально, соціально, типом та долею незідповідного індивіда. «Гендурів» вирости до своєрідної «піраміdalьної» конструкції помсти, яка викликає іншу помсту до середини роду Гендурів, хоча б вже і в тому, що бажаний спадкоємець Оndрей не приходить. Антиполюсом образної побудови особистості влади Анни та Шімона, їхньої пихатості відносно села, відносно злой долі з тінню самогубства в родині (батько Анни), виступає хата матері та сина Гендурів з чотирма поверхами. Хата височіє над місцевістю, щоб сповістити розпад влади, зарозумілості, сну про нову долю індивідів з таємничого трикутника: мати Анна, син Шімон, невіста Мікрушка, де на хвилинку постать привабливої невісті підкоряється ілюзії про її «нову» владу. Однак її сон про владу у відношенні до нечародженого сина Оndрея, цинічно огортається аж до примітивної пристрасності: «Ти небораче, ти такий же самий, як і твоя мати, ти такий, яким був і твій батько, твай божевільний брат, всі ви безталанні, не здатні ні до чого, психічно хворі. Ви падете, борсаєтесь, впиваєтесь до смерті, взаємно повбиваєтесь, подушитеся, ви, Гендурі, хворе плем'я! Я буду тут, у вашому поросі пакувати!» (с. 95). «Але ти мене навчи любові, повільної, тої, що прискорюється... а я тобі за те віддячуся, щедро віддячуся...» (с. 96). Домінанти стратегії складання подій в С. Ракуса поєдналися з авторським оповідачем, складною практикою з часом, концентрованим сюжетом, закритим природним, соціальним та родинним простором, з поняттям хата, дорога, кров, вода, любов, очі, звук, сон, дитина, смерть.

«Басараби» Василя Стефаника є прозою про відтворення долі, її причині й виявленні таємниці роду, в якому смерть вимагає іншої, нової, молодшої смерті, яку приймають безвинні правнучки. Однак це розкриття родової таємниці не зупинить набіті любов, воно є поясненям і в селі загально відкритим пізнанням про причини прокляття завдяки бабі Семенисі. По чоловічій лінії роду потомство самогубством розплачуються за гріх прадіда Басараба, тобто за злочин вбивства. Проза сконцентрована до одного приміщення, родини, села і часом відтворення подій і до одної лінії розповіді. В. Стефаник працює з міфіч-

ним, казковим і новозавітним біблійним мотивом доленоносного прокляття: смерть за смерть аж до сьомого покоління. Автор з мотивом смерті працює як із віялом, в якому кожна його частина вимагає, щоб була послаблена та, яка йде за наступною, або, більш насильно, за першим «а» повинно йти друге «б» й опісля всі члени алфавіту обов'язково повинні зазнати цієї «дороги». Казкові номери 3, 7 та 13 мусять виконати своє магічне призначення і таким може стати виключно смерть як вираження вартості кари й значення сільської справедливості життя і рівності перед смертю. Вже в тому так мусить трапитись, бо діє закон зендети – закон кривавої помсти, так само, як діє моральна норма у відношенні злочину й кари. І в прозі Стефаника домінує культурний міф влади, багатства, помсти, смерті дитини, самогубства предка. Але, на відміну від стратегічної мети С. Ракуса – розгорнути «драматичну» дію, змагання, посередництвом сюжету, в прозі В. Стефаника вже все відбулось, в кожного такий стан доведений до відома. Зверх того, трагедію роду і його індивідів (Лесь, Николай, Іван, Тома, Миколай) Басарабів залишає сквально замоквати в сільському колективі. Справа в тому, що самогубство в етичній свідомості Стефаникового села ототожнюється з її уявою справедливості для багатих. Соціальний мотив залишається в прозі «Басараби» захованим за мотивом смерті. Рівночасно він становить її внутрішній рушійний механізм практики в усвідомленні справедливості спільноти первісного, тобто корінного типу. Якщо в казці любов є настільки міцною, що має силу звільнитися з влади зла, міф уможливлює винятковою силою тіла або духа свого нося і вчинити опір прокляттю, пророцтву ала і жорстокості законів природи в світі – соціально, географічно, етнічно, історично – реальних і замкнених у собі «звичайних» людей В. Стефаника, людей важкої праці селяніна, залишається єдиний платіжний засіб і правило: за зло потрібно поплатитися, бо слова нічого не розв'язуть. Старозавітне пізнання механізму ала, на основі котрого причинне зло породжує лише моральне зло, вже не знаходить поширення там, де діють інші критерії: вбивчий, екзистенціальний бачений контраст голоду й ситості, багатства та бідності. зло, як інструмент та вираження влади – в прозі В. Стефаника необеззбройть ані реальний опис, пізнання детального процесу «душевних гризот» совіті і внутрішнє спонукання до самогубства в обширній розповіді Томи: «Та як така хмаря злопотить по небі, та їй тоді приходить сам час, аби трапитися. Йдете коло води, а вона вас тягне, як

цілює, як обіймає, як по чолі гладить, а чоло таке, як грань, як грань. Таки бисте у ту воду, як у небо скочили. Але десь відкись виринає в голові слово: тікай, тікай, тікай!» (с. 107). Там, де закон більшості створює філософія емпірії, виведена із сили води, вогню, ритму, туди мусить для сільського колективу прийти інший деміург їхнього життя, і таким стала справедливість таємничої долі. Доля у свідомості Стефаникових сільських жителів багато разів засвідчена. Переконливою справедливістю і прямою правдою, яку можна «ощупати», але біля якої: «Ей, що докторі знають!..» (с. 108) інша реальність не може знайти собі застосування. Басараби закінчують родинну пораду про подорбниці і механізми «їхньої» правди, про долю «їхнього» проклятого роду питанням: «Де він [Миколай] пішов?» (с. 108). Властиво кажучи «те», з чим були ознайомлені на основі розповіді останнього, неспішного аделя смерті Томі, було зайвим, і так буде все до сьомого покоління продовжуватись, бо прокляття, голос крові з жадобою помсти, смерть як єдина правда, є в світі соціального і морального пригнічення сильнішими, ніж розум і пізнання.

Василь Стефаник побудував реалізм своєї прози на композиційному сполученні контрастів фольклору та цивілізації, сну і пізнання. В Ракусовій прозі «Гендурі» мати Анна, а пізніше також Ї син Шимон мріють про сина Ондрея, коч в них спільній гріх: нелюбов до сина і брата Амброза. В прозі В. Стефаника «Басараbia» за злочин прадіда до сьомого покоління покутують лише сини та онуки: «То видно по них, що іх Бог карає. Бо і маєтки їм дає, вони богачі, і розум їм дає – а нараз все забирає та й висаджує на бантину» (с. 100). С. Ракус постать жінки (мати Анна, невіста Мікрушка) «використав» для обряду зародження життя, на рушійний елемент чоловічої жадоби, але й зневіри після голосу природи, який чує лише тіло людини: сплодити її народити дитину, спадкоємця. В. Стефаник довірив постаті жінки сказати «правду» про свій рід. Нічого більше ні один інший від неї не очікують. Здається, що саме в цьому наближаються до архетипного, домінантного чоловічого принципу, до природного закону в світі природи для використання сили тіла людини, щоб людство могло вижити навіть тоді, коли вже не можна жити (як показано в прозових творах В. Стефаника). На увагу заслуговує і те, що обидва прозаїки свідомо «визволили» себе з половину культурного міфу матері, хоч би в такому дусі, як його пропонує християнська цивілізація. Історична локалізація Стефаникової родової

драми про плин і безперервний рух вищої сили, тобто кари, має свою неzmінну достовірність, бо: «...гріх не минає, він має бути відкуплений!» (с. 101). Не є випадковим, що злочин і кара Басараబів беруть свій початок в часах турецьких завоювань: «Бо то десь ваш ще праਪрадід воявав з турками та вбив семеро маленьких дітей» (с. 106). Погляд у загальне історичне пізнання може мати, і, очевидно, має інше значення: алюзію на брутальність, жорсткість і звирство турецьких нападів у Європі. В. Стефаників рух на грани архетипу природне стосовно цивілізованого, наказ, щоб пережити супроти права на життя, не прямує до наaturalістичного бачення (не)існування. Всупереч тому скоріше зосереджується на композиційному використанні виразу і значення принципу візуального і морального шоку. І тому починає свою розповідь про Басараబів *in medias res* (лейтмотив із відгуку незавершеного самогубства Томи), щоб продовжувати детальним, міфологізуючим «спонуканням» чоловічої постаті взяти собі життя. Передчуття смерті є виразом людського буття у вимеженому часі і, фактично, означає все, що людину поєднує з життям і чому його постаті повірять, але ще не зрозуміють: «Розповідай же нам, Томо, чого тобі так тяжко на світі жити, чому ти хочеш покидати свої діти, свою жінку та їй рід? Не встидайся, але викажи свою ідь, що тебе єсть, та, може, ми що тобі порадимо або поможемо?... Кажи, кажи, не затаю нічо, та тобі легше буде... бо як не скажеш, то ми будемо гадати, що жінка тобі зла, або діти не вдалися, або ми тобі договорили. Та й обачіні май над нами. Ти знаєш, що як один у нашій фамілії стратиться, то зараз другого за собою тягне» (с. 104). В. Стефаник і С. Ракус в прозових творах зонduють причину чому бути, як явище, в якого свій час і простір, і, крім того, концентровано аналізують лише наслідки процесу буття, бо супроводять його (не)моральні вчинки і ставлення: індивідуальні і колективні. Епіка В. Стефаника і С. Ракуса вимагає конфлікту зсередини, який в їхніх композиційних намірах організовує час. Саме тому постать обох прозаїків змінюються на жертву для свого обов'язку бути і на точку перетину життєвих подій. Припускаємо, що саме тому Василь Стефаник та Станіслав Ракус співзвучно містифікують смерть і демістифікують життя як вираз на пізнане «Ми» і на значення для неїзначеного «Я».

Микола Дуйчак

СЕЛО З НАЗВОЮ МИНІВЦІ БІЛЯ СТРОПКОВА

В науковій ономастичній літературі на означення назви села існує слово ойконім, яке утворене від грецького слова ойкос «оселя, словацьке osada» та онім «ім'я», дослівно ім'я села. Місце, де люди в минулому поселялись, ставало оселею й отримувало назву. В основу назв сіл закладеноapelлятиви різного семантичного значення, наприклад, рослинного чи тваринного світу (*Березовець, Буковець, Грабовець [Руський], Вільшавиця, Дубова, Дуброва, Липова, Рокитовець, Тополя; Сорочин, Конюш*), або назви реальму (*Меджібріддя, Потічки, Потоки, Прислуп, Розтоки*), або різні форми особових імен (*Валків, Даївидів, Матівці, Михайлів*) і т. д.

Нашу увагу привертають саме відіменні назви. Адже ім'я – це найвірніший супутник людини. Його тайна криється ще в тому, що не ми собі його вибираємо, але обираємо її наші батьки чи рідні. Ім'я, таким чином, засвідчує духовне багатство батьків, глибину їх усвідомлення духовних витоків рідного народу. На ґрунті давніх слов'янських та запозичених християнських імен у наших предків викристалізувалася самобутня система імен з їх багатою народно-розмежованою варіантністю. Відомо, що до християнського іменника наших людей увійшли імена старогрецькі, староєврейські, римські. Насильно поширювані візантійською церквою ці імена наші предки пристосовували своїй вимові, відмінюванню, словотвору. Одним з таких імен є ім'я Михайло. Це одне з найдавніших імен, яке зустрічається в іудейській, християнській та мусульманській літературі. Етимологічно воно з'язане з гебрейським Micha-el (el по-єврейські бог, бог – Яхве), що значить «рівний богу Яхве».

У Ветхім завіті Михайло виступає як князь єврейського народу, «князь великий, який захищає синів народу» (Книга Пророка Даниїла, 12,1) і як архістратиг, керівник небесного царства в боротьбі з силами зла. У цій же функції він є зображеній «Апокаліпсисі» (Откровення Іоанна Богослова, 12,79), де говориться про битву й перемогу Михайла над драконом. В інших біблійських епізодах він є провідником ізраїльтян у пустині під час їх вигнання з Єгипту. Служитель богу й людям, великий посередник між Небом і Землею – таким є божественне визнання Михаила Архангела¹. Саме тому Михаїл є патроном багатьох церков нашого регіону² (див. також відбиток печатки №1, взятий з копії свідоцтва про народження з 1927 року).

Ім'я Михайло значно поширене серед русько-українського населення Східної Словаччини. В окремих регіонах українського етносу Східної Словаччини воно має такі номінативні форми: Ми'галь, Михайло (*Снинщина*), Михал і Михайло (*Лабірінтина*). В останніх регіонах поширенна форма Михал. Поряд з наведеними номінативними формами на всій українській етнічній території значно поширені розмовні форми Мік'б, Міш'ко, а в Зубному та Нехваль-Полянках і Міл'o (але Міл'kjo зовуть і *Еміла Медвідя* у Сорочині), поряд з якими існує цілий ряд варіантів цього імені, що є виразником різних емоцій зокрема таких, як пестливість, іронія, заневага, що дає право говорити про елементи семантики в них. Наприклад: Михаїло (Збійне), Михалко, Михайла (Габура), Михайлец'ко (Чукалові), Михайлко (Стачин), Михал'c'o (Рокитовець), Міхалей (Р. Воловий), Мігалко (Гамра), Мігал'o (Гаваф),

Печатка № 1

Печатка № 2

Сучасна печатка

Михайда (Телепівщі), Михайлко (Рокитів), Михайло (Тополя), Міхело, Міндж'ул' (Улич), Микаръ, Межо (Праврівці), Меш'ко (Востурня), Миж'вік (Н.Миротів), Миж'инко, Мизар (Рімне), Миж'ура (Завада), Миж'уро, Миж'уш[ів] (Ганигівці), Миж'уш[ів] (Якуб'яви), Михар (Риців), Майко (Сметлиці), Майо (Потоки), Мі"цо (Рувина), Мі"з'o (Бенадіківці), Мизо (В.Миротів), Мезо (Чірч), Міштик (Фіаш), Мінто (Н..Яблінка), Мінкош (Дубова), Мін'o (Уяк, Стация), Мін'ко (Збійне).

Різні розмовні форми імені Михайло лежать в основі прізвищ, наприклад, Михалишин (Н.Миротів), Міх'яле"ц" (Кленова), Михал'ич (Капішова), Міх'ялко (Убля, В.Ядлова), Михалчи (Хмельова), Мікалчін (Ряшів, Стеблик), Мікал'цо (Збуї), Мигалисю (Чабини), Мигалич (Вираза), Мігал'ув (Козяки), Миж'ура (Конюш), Міндеш (Пчалиній), Мінд'аш (Шамбрія), Мышадала (Якуб'яви), Мигайло, Між'еко (Кружлів), Мінд'ак (Вільшинків), Мінчак (Бенятіна), Мінчук (Орабіна), Мінчіч, Мін'o (Стация, Улич, Ковбасув, Містиско), Міценко (В.Ядлова), Мішковіц (Востурня).

Слід підкреслити, що в окремих випадках форма Мін'o наявна і від особового імені Митро, наприклад, Митра Шака в Малій Поляні кличуть Мі"н'o, а його жінку Мін'овка.

Виходячи з вищепередвидених прикладів треба констатувати, що в основі назви села Минівці лежить розмовно- побутова форма Мин'o від імені Михайло, яку утворено з допомогою суфікса -иці, що виражав ознаку колективної присвійності. Особа, яка іменувалась Мин'o була в період прізвищетворення, пораздоподібно, шовтисом. Назва села у формі Miniewagasa вперше згадується в історичних матеріалах з 1430 року.

В навколошніх сусідів селах вживані побутуючі катайконімі Min'ivčančik [Авдій Фечко в Брусниці, бо мати била Min'ivčanka], До Min'ivčaka, Василь Min'ivčakів [так звату Василя Гриш'а в с. Лімве], на основі яких можна створити витриману катайконімічну систему, а саме: Minivčane, Minivčan, Minivčančka, прикм. minivčanskiy.

Історично село вважається русько-українським⁴ (див. відбиток 2-мової печатки з 1945 р.), хоч згідно з останнім переліком населення в 1991 році всі 308 жителів були записані словаками³. Найстарша генерація утримує русько-українську бесіду, се редка – білінгвальна, а діти тяжіють до «шаришчини» – польсько-української мішанини, яку називають діалектом словацької мови. Національне й релігійне усвідомлення минівчан надзвичайно низьке, його нікому плекати, оскільки словацька школа й греко-католицька церква ідуть шляхом асиміляції. Старослов'янську літургію для 238 греко-католиків села було наряджено замінити словацьким перекладом, а проповіді вести по- словацьки.

Ономастичні дослідження здійснені нами за останні три роки говорять про те, що творцем оімій є місцеве українське населення. Зібрані назви мають усі лексичні та фономорфологічні ознаки найзахідніших діалектів української мови, які, зрозуміло, зазнають впливу сусідніх сіл Брезниші, Турян та Нижньої Вільшави, жителі яких говорять по-шаришськи. Цей вплив спостерігаємо й на мікротопонімах – назвах полів, пасовиськ, лісів, лук, потоків, студенок і т. д.: Баранов, Вербіків, Вершок, Гірка [студенка] На Гірці й На Горце, Гради"ско, Гора (На Горі[е]), Грун, Гергел'ова Дол'ина, Дубини, За Воду, Затки, Яблоновець [-овица/-ище], Йацків Берег, (Під) Кацін'їв[иков], Круги, Кр[у]човець, Під Кр[у]чівцом. Кут (На Кут'ї На Куте), Лан, Луки, Лучки, Медж'ї Потоки, Мразовець (-ища / -овица) [потік], Мразі(о)віч [пасовисько, ліс], Парап'їна Дол'ина, Перша Міра, Піл'а Містка, Плази'ни, По(ї)д Плаж'їна-мі, Поуланки, Рін'i – Перши, Други, Штредн'i, Н'ижн'i; Сосн'їна, Ставл'їн(')ець.

Не менш цікавою є й антропонімічна система – прізвища, прізвиська та особові імена.

Прізвища: Бал'o (жінка [далі ж.] Ган'a з Брусниці Курейка і Бал'an'a), Братко (з Матяпка), Буйдоши (з Хочі, ж. Марієна з Нижніх Вільшав), Верба (ж. з Брусниці), Гал'ко (з Кошаровець), Гоцко (ж. Ан'ча з Вишніх Вільшав), Гріцко (з Віслави, ж. Марієна Гріцкан'a з Грибова), Гуркій, -к'їй/-ого [офіційне словацьке Нигпú] (ж. Марієна з Токайка Кан'учка Кай'ук – дівоче і-ще], Гойдич (ж. Ган'a зо Сухої), Гойдек (з Бані, долин), Грошко (з Голчиковець), Дем'ян (ж. Ган'a з Градзіска, ж. Марія з Брежниші), Дзурин, Дубас (зо Вязного), Зозулік (зо Солника), Йенчо (ж. Йенчан'a, обое з Дяпаловець), Йурко (ж. Іреня з Пуплака, ж. Ева з Морави, ж. Ган'a Сакалка з Крушинце), Ковалець (ж. з Волі), Капа (ж. чешка, ж. з Нижніх Вільшав, Янка Капу зовута Капко, Міш'ка Капу зовута Міл'кавчик – по матері), Кытл'ян (ж. Кытл'янка), Крал' (з Петейовець), Лукачішник (з Корузкови), Маруш'чак, Медвід' (ж. Терча з Мігалка), Міш'чик (з Брусниці), Немергут (зо Стропкова, ж. чехин'a Немергутка), Ондз'їк (з Нижніх Вільшав), Пастерн'ак (отець з Сика'ї, ж. Марія Пастерн'ачка), Падч'инський (з Голчиковець), Попович' (з Піскоровець, ж. Вета з В. Вільшав), Потома (ж. Потомая'), Прокопович (з Вітовець), Рак (Корункови, ж. Ган'a Ракан'a, ж. Гіта з Стропкова), Рогач (з Голчиковець), Семацко (з Корункови), Смол'їнга (ж. Ган'a Лабаніха з Токайка),

Стропковський (з Токаїка), Тарапчак, Фаркаш (ж. з Н. Вільшав), Федор (піп), Ікⁱ мбора (ж.[Гаг'я] Цымброва Брежничанка, ж. Ал'я [Алжбета] з Вишковець), Шафранко (з Словенської Кайні), Шкублік (ж. Шкублік'я) – Іг'я Каша[овá], ж. Гаг'я Сивакан'я з Петровець, ж. Гелена з Вариковець, ж. Марія з Турівці, ж. Тера Токаїка). Значний приплив шариських пришельців (приєштів і невісток) у Минівці негативно впливає на мовний стан корінних жителів села, які в розмові з останніми приспособлюються «шариціні». Це обумовлене низьким рівнем національного усвідомлення минівчан, які ганбляться за своє, але ганбляться і тому, що їхня мова, віра і національність віками зазанавали безперервного пригнічування владіючи більшістю.

Прізвиська: Грибівка (<оік. Грибів) – Мар'я Шкублік[овá], Кертиска (<Кертис -дівоче п-ще), До Бортн'ака – Прокопович Василь (з Вітовець), До Контурким, Дзур'я Контурчиⁱ – Д. Смол'яна, його ж. Ал'я (Alžběta) Контурчинка, До Петріху – Маруш'чак Дзур'я, його ж.. Мар'я Петрішына; До Тутекан'я, Тутекан'я – Мар'я Маруш'чак[овá] – від дівочого п-ща; До Ферія – Ката Фері, «Франтішек», Маріцінка – Гелена Гонко з Кр'учова, Міл'кам'я – Гаг'я Смоліга (по матері з Вільшав), Цебриⁱ – Йанко Смол'яна.

Особові імена: 308 жителів села є носіями 36 чоловічих і 44 жіночих імен в іх різних, найчастіше здрібнілих, формах. Носіїв особових імен можна розділити до трьох груп: батьки – юні діти – онуки. Найстаріша генерація є ще носієм класичних імен: Андрій (4⁶), Васил' (3), Дзур'я (4), Йанко (30), Михайл (10), Йошко (13), Штефан (4), жіночі: Гаг'я (27), Марія (19), Іл'я (1), Гелена (7), Ул'я (1), Ал'я (1).

У середньої генерації повністю відсутні такі імена як Андрій і Василь, кібито вони не модерні, «русацькі». Інші класичні імена здобули розмовні шарисько-діалектні форми типу Д'урі (2), Йан'чо (6), Ми'ж'o (7), Міт'o (3), Д'од'o (3), Шт'єво (2); Ган'ча (2), Ган'ка (7), Ган'чка (1), Ан'ча (1), Ан'чка (6), Мак'a (5). Крім цього у представників середньої й наймолодшої генерації появляється, часто поодиноко, певна кількість сучасних модерніх імен, баగатий вибір яких вводить довідник для метрикарів під назвою „Meno pre naše dieťa”⁷. Наприклад: Бранко (3), Душан[к]о. Ерік, Ігор, Йаро, Лубош (4), Марек (2), Маріан (2), Марош, Март'ян (2), Мілан[к]о (8), Міро (3), Пал'o (3), Радо, Робко, Стано (4), Тмібор; жіночі: Анежка, Габ[ік]я (3), Івета (3), Йанка (4), Ленка, Маріанка, Маріен[к]я (11), Марцела, Марушка, Марта, Мілка (3), Моніка, Олін[к]я (5), Рената, Сильвія (2) та ряд інших.

В статті аналізуємо походження та утворення імен Минівці, в основу якої закладено розмовну форму особового імені Михайл, історія якого пов'язана з св. «Архистратигом Михаїлом», добродіяния якого були для пригнічуваної й віруючої людилості надзвичайно привабливими. Тому не випадково, що й серед нашого русько-українського населення Східної Словаччини воно, як особове ім'я, стало улюбленим, популярним і поширеним, про що говорить утворений від нього цілій ряд розмовних варіантів, які часто ставали прізвиськама, а згодом і прізвищами. Наведені інші класи онімії – мікротопоніми, прізвища, прізвиська, особові імена – дають уяву про етнічний, мовний та культурний розвиток і сучасний стан аналізованого села-об'єкту під назвою Минівці.

Література й примітки

¹ Комарова Р.А., Михаїл – «подобний Богу». Русская речь, 1985, № 1, с.98-99.

² Села, в яких патроном церкви є св. Архістратиг Михаїл „sv. archangel Michal“: Баєрівці (1880 – рік побудови храму), Бачков (1970), Валеївці (?), Віловажка (1778), Бистра (?), Богулярка (1836), Бокша (1774), Борів (1776), Березинка (XIX ст.), Великий Липник (1794), Вишне Німецьке (1810), Вишне Ремети (1856), Гайдура (1740), Гажин (1970), Видранъ (?), Вирава (?), Вишківці (1901), Войчіци (1780), Гельцманівці (ХVІ ст.), Грабівчики (1812), Герлаків (1844), Дмитрак (1812), Дігчів (1390), Завадка [Списоковесовська] (1775), Глани (I 771), Янов (1884), Герлачів (1798), Кенкішів (1911), Крайня Бистра (1929), Коромля (1300), Ладомирівка [дерев'яна] (1742), Лачні (1838), Ляйтманова (1778), Лімів (1811), Лімін (ХІІІ ст.), Микова (1780), Михалів-Топол'янин (1937), Нехаваль-Полінки (1728), Нижня Пислава (1913), Нижня Мирошів (?), Новоселіця [дерев'яна] (1745), Ортугова (1842), Осадине (1792), Остурик (1797), Піркра [дерев'яна] (1777), Пістрік (1930), Пчолинів [каспиній] (1901), Ринів (1770), Рокитовець (1800), Руська Воля [над Піліградом] (1913), Руська Кайка (1850), Руський Погін [дерев'яна] (1740), Сандичники (1813), Станица (1789), Старків [Сталібознянська] (1778), Сланське Нове Место [каспіанія] (1820), Стреда над Водорогом (1812), Сулін (1879), Улич-Криміць [дерев'яна] (1718), Тополя [дерев'яна] (1700), Фікін (1830), Фричка [дерев'яна] (1829), Цигла (?), Чабедіці (1741), Шариський Шавник (I 028), Шеметківщ (1752). Дакі взялі з довідника Schematizmus Gréckokatolíčeho prešovského biskupstva, Prešov , 1994.

³ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, Bratislava 1977, zv. 2, s.266

⁴ Минівці – Мілousce okr. Стропків. З історії написі сіл і міст (37). Нове життя, 1996, № 7-8, річник 48, с.7. Див. також Латта В. Атлас українських говорів Східної Словаччини. Словаштське педагогічне видавництво в Братиславі , видліл української літератури в Пражшеві, 1981.

⁵ Це стало наслідком реструктуризації також: «Ту в Мі 'н'ів'ю така зберба, за свое с'я ганбл'ят, в церкви служат по словен'ски а кет' хдемо чуті Службу Божу по руски та мусиме іт' і на друге сало ».

⁶ Цифра в хужках указує на кількість носіїв імені.

⁷ Mníčán M., Považaj M. Meno pre naše dieťa, Bratislava 1993.

Гей, хто в світі, озовися!

Анатолій Качан

БІЛЯ ТИХОГО ДУНАЮ

*Розповідь першокласниці
з містечка Вилкового на Дунаї*

Біля тихого Дунаю,
У саду старої школи,
Вітерець перебирає
Перше листя на тополі.

То цілує він те листя,
То рахує поцілунки:
Добереться десь до «двісті» –
І збивається з рахунку.

А у мене біля хати
Вітерець гортає книжку:
Не навчився ще читати,
Та вдає, що вміє трішки.

Ось він знов гортає жваво
За сторінкою сторінку:
Видно, що йому цікаво
Роздивлятися картинки.

Можу дати чесне слово,
Що якби я владу мала,
То його б обов'язково
В перший клас зарахувала.

РОЗЛИВАЄТЬСЯ ДУНАЙ

Розливається Дунай,
А із-за Дунаю
В наш забутий богом край
Ремез прилітає.

Пташка ця непоказна
Має дивну звичку:
Навесні лише вона
В'яже рукавичку.

Ось поглянь: цвітуть сади,
І вона із пряжі
На вербі біля води
Рукавичку в'яже!

В рукавичці, як і слід,
Є аж два віконця,-
Щоб дивитися на схід
І на захід сонця.

Там, де ремез для гнізда
Місце обирає,
Кажуть, має бути вода,
А ще вхід до раю.

Поет Анатолій Качан (другий зліва)
разом з художником Григорієм Ко-
ренем. Київ, квітень 1997 р.

Виглядають на Дунай
Ремезові діти.
Відйди й не заважай
Їм на світі жити.

ПІСНІ СТЕПУ

Ходить сонний ранок по траві
І вітає квіти степові:
Ковилу, горицвіт, воронець,
Молочай, волошку і чебрець...

А вгорі над нами – ось поглянь:
Будить жайвір піснею катран,
Залізняк, безсмертник, деревій,
Материнку, м'яту, звіробій...

Ллється пісня з неба до землі,
До гнізда, де жайвори малі,-
Щоб тоді, як виростуть вони,
Не забули батьківські пісні;
Щоб тоді, як полетять на Крим,
Не співали голосом чужим.

Ці небесні співи, синя вись
В мою душу теж перелились.
Тільки як мені цю благодать,
Як це хвилювання передать?..

Я прийшов додому, фарби взяв,
Жайвора і степ намалював,-
Степ, який піснями навесні
Розбудив художника в мені.

ПОДАРУНОК ДЛЯ КРОЛІВ

Є у мене два кролі,
Ці кролі вже немалі,

Тож сьогодні я зробив
Подарунок для кролів.

Цілий день біля дошок
Танцював мій молоток
І гула ручна пила,
як над квітами бджола.

А з рубанка, мов живі,
Розлітались по траві,
По дошках і по мені
Самокрутки запашні.

Хлопці кличуть за байрак –
На баштан по кавуни,-
Молоток киває: «Так»,
А пила гуде: «Ні-ні!..»

Та рубанок їх мірив:
Під горіхом у садку
Він по дошці шурхотів,
Наче хвиля по піску.
Тож і я усім казав,
Що мені не до забав.

Цього дня із-за кролів
Я на річку не ходив,
Не пішов на сіножать
Змія в небо запускать,
А лише пилиав, стругав,
Молотку допомагав...

Від незвички на руках
Мозолі натер я – жах.
Та зате мої кролі
Будуть жити, як королі!

Ігор Трач

Народився 7 червня 1959 р. у місті Львові. У 1976 році закінчив з відзнакою (золотою медаллю) львівську школу № 53, продовжив навчання у Львівському медичному інституті, звідки восени 1979-го року був виключений «за націоналізм та антирадянську пропаганду», «перевиховувався» на різних чорних роботах та армії...

У 1982-1983 рр. спроби дістатися на гуманітарні факультети (філологічний, історичний...) завершилися безрезультатно – «не підходив ідеологічно...»

Поет Ігор Трач,
Прага, січень 1999 р.

У 1986 році вдалося завершити медичну освіту, але роботи в підсвітській Україні за фахом так і не знайшов...

З 1988 року проживає в околицях німецького міста Цвікау (Саксонія), де й працює психотерапевтом.

1989-1991: співредактор суспільно-політичного журналу «Пертурбанції» (Варшава).

З 1993 року: головний редактор й видавець літературно-мистецького альманаху українців Європи «Зерна».

Поет – пише українською та німецькою мовами.

КНИЖКОВІ ВИДАННЯ.

Поезії: Стіна (Варшава, 1991), Вірою живу (1993), Напруга серця (Львів, 1993), Лабіринти пам'яті (Львів, 1994), Розмова без масок (Львів, 1994), Диптихон (Львів-Цвікау-Париж, 1995), Дотики (Фюрт, 1997). Дотики (Fürth, 1997) вийшли у власній інтерпретації автора німецькою мовою Berührungen (Fürth, 1997). Перекладні видання поезії – німецькою мовою (одна збірка).

«Драматизм епохи – через призму душі. Сучасна українська поезія на європейському континенті поза межами України кінець 80-х – початок 90-х років» («Золотий Гомін». Українська поезія світу випуск 2-й, 1997, Київ, с. 470-483). «Стежки українські» («Зерна», 1994, число 1, стор. 41-43, «Зерна», 1995, число 2, с. 92-94, «Зерна», 1996, число 3, с. 117-123, «Зерна», 1998, число 4-5, с. 253-258).

«Сучасна українська поезія» («Слово і час», № 10, 1997, стор. 57-63). Та багато інших публікацій у газетах, часописах світу ..., наприклад, «Нові дні» (Торонто), «Визвольний Шлях» (Лондон), «Наше життя» (Нью-Йорк), «Дзвін», «Українське слово» (Париж), «Християнський голос» (Мюнхен), «Дукля» (Пряшів) і т.д.

* * *

Рішаю вічну я дилему –
– життя і смерть...,
 а я чомусь іще живу,
Ніяк не вирішу проблему –
 люблю політ,
 невже отак собі й помру...

Рішаю вічну я дилему –
– любов і смерть...,
 граничне поєднання барв...,
Тебе люблю лише шалену,-
– ти хто?
 Людина?
 Тінь?..
 чи може Божий дар?..

Рішаю вічну я дилему,-
 невже життя,-
 то твій свавільний ніж журби?..
Хоч і знаходжу іншу тему,-
– куди підеш?,-
 – довкола нерозорано степи...

* * *

О, мій ненамріяний Світе,
щоночі приходиш у снах,
і правди вже нікуди діти,
проймає смертельний нас жах...

О, мій ненамріяний Світе,
розп'ятий Месіє гріха,
ще буде Надія жевріти,
мов букви на давніх хрестах...

О, мій ненамріяний Світе,
щоночі приходиш у снах,
я буду і далі любити,
хоч спалене тіло,
та нам залишився ще прах...

* * *

Квіти іншим не дарують,
як не говорять іншим
 лагідні слова,
очі лиш одні чарують,
не потребую істин –
 – істина проста!...
Губи іншим не цілють,
хоча і тиснуть руку
 своїм ворогам,
лиш тоді любов цінують,
коли її нема –
 – лишився шрам!...

* * *

Тепер вже – тисячі причин,
Хоч серце докором нуртує,
люблю тебе.
 Ти ж не мовчи.

Мовчанням болю не вгамуєш.
Як не охопиш зором вись.
Як сум не втопиш у криниці.
Коханням, прошу, озовись.
...Або закуй мене у крицю.

* * *

Площина паперу – чистий сніг,
перша, ще не ходжена порошем.
Тільки серця аритмічний біг
пружну, ніжну тишу потривожив.

А до кроку залишилась мить,
Вже рядки прошкують білим полем.
А душа збентежено горить,
спалахнувши враз
високим болем...

* * *

Тебе вбирають всю мої долоні,
я – берег,
ти – нестримна течія...
і вже не знаю у жаркім полоні,
де твай кінець,
де починаюсь я...

* * *

Ще осінь бентежна
нам душу бентежить,
голубить вустами
черлені вуста.
Ще осінь нас любить,
і ми їй належим,
та лезо зими
вже у груди вроста.
У груди дерев,
обтінаючи листя.
У груди небес,
відтінаючи вись.
Поглянь: і птахи
вже над нами знялися,
мов голі дерева
навшпиньки звіались.

* * *

Чому навкіл така зневіра
шматує тіло мое й душу,
Хрести, Хрести – могили Віри,
а я іще й любити мушу...
Страждає ніч, мое безсоння,

перегортаю кожен згорток...
Рядки, слова, життя спросоння...
і смуток, смуток...,
мій же смуток...

* * *

Невже любов буває пізня,
– ХУРТОВИНА за вікном –,
Невже ЖИТЯ
журлива пісня

I...

небає місця
ДВОМ...
Невже ЛЮБОВ буває пізня?...
???...

* * *

А все-таки
життя – прекрасне,
Хоча і стукає
коса у двері,,,
Нехай любов
моя не згасне,
заснувши на партері...

А все-таки
кохати – щастя,
Хоча й холодний
лід прощань,
Не знаю чи мені
ще вдасться
з тобою знов дістатись
до моїх – твоїх світань...

А все-таки
життя – прекрасне,
шукаю я
твоєї доброти,
Нехай ЛЮБОВ
моя не згасне
від холоду твоєї правоти...

МИСТЕЦТВО

Тетяна Андрющенко (Київ)

Образотворча шевченкіана музею Тараса Шевченка

П'ятдесят років тому поріг Київського державного музею Тараса Шевченка переступив перший відвідувач. Відтоді скарби музею, а тут зберігається 60 тисяч експонатів, і серед них понад 600 оригіналів Тараса Шевченка, побачило 8 млн людей.

За 50 років у музеї зібралась досить об'ємна (4.800 експонатів живопису, графіки, скульптури) колекція образотворчої шевченкіані, значна кількість якої і сьогодні зберігає свою мистецьку чи історичну цінність. Певною мірою вона відбиває рецепцію Шевченка майже за 160 років: від перших портретів поета, чи ілюстрацій до його творів В.Штернберга, Я. де Бальмена, М.Башилова чи Л.Жемчужникова, до творів наших сучасників: Ф.Гуменюка, І.Марчука, О.Заливаки чи В.Франчука. Інші епохи, інша мистецька мова, зрештою, інші світовідчуття і бачення Шевченка.

Цікаво поміркувати з приводу місця і ролі образотворчої шевченкіані у сучасному житті нашого музею, особливостей її впливу у формуванні світоглядних та естетичних засад наших відвідувачів.

Загальновідомо, що основним критерієм цінності музейної збірки, її науковості є повнота представлення певної групи експонатів та потенційні можливості їх дослідження. Щодо повноти Шевченкових малярських творів у нашій колекції нам можуть позаздрити багато музеїв. Адже не так часто складаються такі міцні монографічні збірки. Це дає можливість глибокого різностороннього вивчення Шевченка. Хоча є і інша, повністю протилежна думка відомого українського музейника, археолога П.Курінного, який вважав, що централізація спадщини Т.Шевченка стала «засобом знищення й¹⁾», маючи на увазі державницьке підпорядкування останньої заданим ідеологемам.

Монополія на зберігання, а отже монополія на дослідження, природньо, має свої обмеження. Про що слухно писав Д.Степовик ще шість років тому, звинувачуючи мистецтвознавче шевченкознавство в Києві в некомпетенції і сектантстві.²⁾

Образотворча музейна шевченкіана не може пишатися такою ж повнотою і науковістю добірки чи чисельними спробами її наукового осмислення, як колекція малярських творів Шевченка, її потрібно було збирати протягом цих п'ятидесяти років. Значну кількість творів сучасні художники виконали на замовлення для потреб музею «у справі висвітлення життя та творчості поета для широких народних мас» та у з'язку з ювілеями 1961 та 1964 років, решта збиралася принагідно.

Розвиток радянського музезнавства, який не міг не торкнутися і нашого музею, привів до змішування різних типів музеїв, що в свою чергу поступово перетворювало наукові і художні музеї на політико-культуральні установи, де рівноправно виставлялися репродукційні і копійні матеріали. Основні музейні функції – зберігання оригіналів, їх наукове дослідження,

культурно-просвітницька робота з відвідувачами були поставлені «з ніг на голову».¹⁾

Саме крізь призму образотворчої шевченкіані можна певною мірою пристежити, як відбувався планомірний процес творення офіційного іконостасу та просвітнянського прочитання Шевченка.

Зневага до особистості, непотрібність її як такої для суспільства, потребували уніфікованих музеїних експозицій, розрахованих на гіпотетично примітивного масового глядача. Чи не тому шевченківські музеї так подібні між собою?

Цим питанням присвячена стаття Г.Грабовича «Советська альбомна шевченкіана: колаж, bricolage і кіч» (Критика, березень 1998, число 3,4), в якій говориться про наш музей і яка чомусь не знайшла відгуку з боку останнього.

Аналізуючи картини радянських художників, яким уже немає місця в біографічній частині нашої експозиції (а це, безперечно, є великою нашою заслугою, хоч ми і керувалися лише науково-хронологічним принципом. Але це мало неабияке значення у творенні незагальнюваного правдивого образу Шевченка), учений зауважує, що «основний ключ, основна модальності цих «творів радянських художників» – це кіч.³⁾ В них згідно з вимогою соціалістичного реалізму все має бути на поверхні, все має бути доступне для смаку та інтелекту найпростішого споживача.

Розглядаючи біографічний аспект в образотворчій інтерпретації Шевченка, Г.Грабович виділяє два найцікавіших моменти. В першому випадку йдеться про символічну послідовну і планомірну інфантилізацію Шевченка, а заразом і примітивізацію всього українського. (Йдеться про задано зменшений вік Шевченка, його «недозрілість» і «затурканість» на картинах Г.Мелікова, Г.Гавдинського, Г.Галкіна і т.ін.).

У другому випадку з допомогою ілюстрацій вибудовуються «факти», яких не було, але які необхідно було створити. Так створюються численні сюжети на теми «Шевченко і Белінський», чи «Шевченко серед російських «соплатників-учителів», де поетові відводиться місце лише пасивного іконного тла.

Визначальною особливістю творення такого образу поета, вважає Г.Грабович, є не тільки його заідеологізованість, але й його естетична недиференційованість: «Так само як советське шевченкознавство не окреслюється науковими критеріями..., так і дана «художня» шевченкіана не розрізняє між мистецтвом і не мистецтвом, тобто кічем».⁴⁾

Беззастережно з таким твердженням погодитися не можна. Аналізуючи книжку англійця – Матью Каллерна-Бауна «Живопис соціалістичного реалізму», американська дослідниця Роберта Рідер зауважує, що сьогодні «ми можемо незалежно оцінити соцреалізм, серйозно розглядаючи його та тільки як соціологічний матеріал, з якого режим виліплював свою політичну міфологію, але також і як художній рух, у річищі якого створювалися справжні твори мистецтва».⁵⁾

І підтвердженням цього є професійний живопис того ж Г.Мелікова, М.Дерегуса, К.Трохименка, а, скажімо, картина С.Беседіна «В.І.Ленін на шевченківському вечері у м.Кракові» так мистецьки переконливо творить бронзовий ідол поета у штучно освітленій залі, що в реальності його існування годі й сумніватися.

Цілі покоління виховувались на інтерпретації Шевченка І.Іжакевичем та В.Касяном. І хоч їх однозначне побутово-реалістичне трактування поетово-го слова, позначене надмірною соціологічністю, не спонукало до пошукув його поліфонічності, ці ілюстрації було виконано художньо, майстерно. А станкові роботи І.Іжакевича «Шевченко – пастух», «Перебендя» залишаються поза часом; твори «Гонта в Умані», «Коліївщина» В.Касяна стали класикою образотворчої шевченкіані.

У наших фондах зберігається велика серія малюнків Ф.Коновалюка, які чи не вперше були виставлені на виставці, у ДМШ, присвячений «150-річчю друкованого слова Шевченка» і які вирізняються не лише м'яким ліризмом, експресивністю, тонким колоритом, а й вибором нетрадиційних сюжетів. Це по суті, і я на цьому хочу наголосити, не ілюстрації, а малюнки на шевченківські теми.

Окремим зоровим рядом не лише за мистецьким трактуванням, а й історичним включенням в активне життя, постають роботи О.Кульчицької, О.Сахновської, О.Павленко, М.Бойчука (у нас лише копія плаката «Шевченкове свято»), В.Седляра (лише в ілюстраціях до «Кобзаря» 33,34 рр.).

В образній будові їх творів, генетично пов'язаних з монументальним мальстромом, головну роль відіграє людина, як найголовніша цінність. Це ріднить їх із творчістю самого Шевченка. Так, скажімо, в ілюстрації О.Павленко до «Гайдамаків» художниця припиняє біг часу, розширює до безмеж-я невеликий аркуш і герої опиняються посеред потоку вічності, вічні у своїх пристрастих і почуттях.

Своєрідністю трактування Шевченкового слова відрізняються у нашій збірці лінорити С.Караффи-Корбут. В її скупих лаконічних лініях монументальність, епічність, глибока національна символіка.

Високою мистецькою культурою позначені роботи М.Дерегуса, О.Данченка, В.Зарецького.

Принципово новий, глибинно-внутрішній підхід до образотворчого прочитання поезії Шевченка знаменують ілюстрації І.Марчука, О.Івахненка. Нам належить майже сто (97) ілюстрацій останнього до двотомного видання «Поезії Т.Шевченка» (1991). Художник свідомо відмовився від реалістично- побутового прочитання поезії, пішов шляхом узагальнення форми. Пощук чистоти стилю, площинні моделювання композицій, м'який національний колорит, глибоко індивідуальне трактування традиційно зображеніх сюжетів, роблять його ілюстрації одним з найсерйозніших надбань сучасної української графіки.

Г.Грабович справедливо закидає творам радянських художників за відсутність «вільного не задіяного і не силуваного бачення предмету», відсутність глибинного духовного виміру, за бездарну експлуатацію Шевченкових автопортретів, фотографій. Але не все ж так однозначне. Я спробувала на кількох роботах сучасних художників простежити, як намагалися вони реалізувати життєву необхідність творити незаангажований образ нашого генія, намагалися наблизити, розгадати його велич, доторкнутися до невловимої таєни його поезії.

Це насамперед «Портрет Шевченка» роботи Ф.Кричевського. Народна основа цієї роботи висловлена графично чітко. Монументальна, могутня постать – вольова і рішуча – займає все полотно. В його потужній фігуруті є щось від ренесансних героїв. Художник відмовився від літературної описованості чи фотографічного відтворення зовнішності поета, уникаючи етнографізму та перевантаження побутовими аксесуарами, у важких ритмах ліній та «суворому» колориті, побудованому на контрастах білого і чорного, Кричевський передає внутрішню життєву енергію українського генія.

Через півстоліття цю силу внутрішньої енергії спробує передати Р.Багаутдинов. Художник переконаний, що духозна енергія великих не зникає з їх фізичною смертю. Вона увіходить у тих, хто внутрішньо готовий її сприйняти.

Р. Багаутдинов не хотів, щоб це було ще однією інтерпретацією вже давно відомого, і вирішив надати слово самому Шевченкові. Отак і з'явилася свое-рідна цитата – останній автопортрет Шевченка і образ самого поета народженого уявою художника. Момент вікна немов відгороджує, замикає світ страждань і борінь поета; замкнений простір майстерні, тінь і світло, реальні предмети і їх відбиток у заплаканій шибці драматизує образ Шев-

ченка, увиразнюючи його людські і творчі грани, і одночасно робить невловимим, непізнаним для сучасника. Зрештою, як і все велике, планетарне.

Десь, мабуть, на підсвідомому рівні художник намагався розвінчати устновлений образ «батька» Тараса у кожусі і шапці, «віднайти Шевченка, яким він був із його нюансами, з його відчуттям стилю, іронії, епатажу».?)

Не поспішає відразу і повністю «розшифрувати» свою складну художню мову І.Марчук, пропонуючи глядачеві діалог і самостійне мислення. Марчуковий портрет Шевченка має сюжет складної внутрішньої динаміки: зовнішня статика стану покори і терпіння, догоряюча свіча і хресна дорога поетових зшивків – все будь-якої митті готове вибухнути незнищеною силою бентежного духу.

Мужнього у своїй молитві і своїй вірі являє нам Шевченка О.Заливаха. Майже іконописний образ поета поруч із ликами святих – осянене золотавим світлом чоло, сильні руки у тихій молитві. Могутні мазки, сміливі моделювання, розкute пластичне письмо – все дуже цільне і переконливе. Тут і поетове: «Для кого я пишу, для чого...»; тут же: «І язик мій оніміє, високе лукавий, як забуду пом'янути тебе, моя славо».

Це інакше, органічніше заглиблення у феномен Шевченкового генія, осмислення його історичної ролі для України.

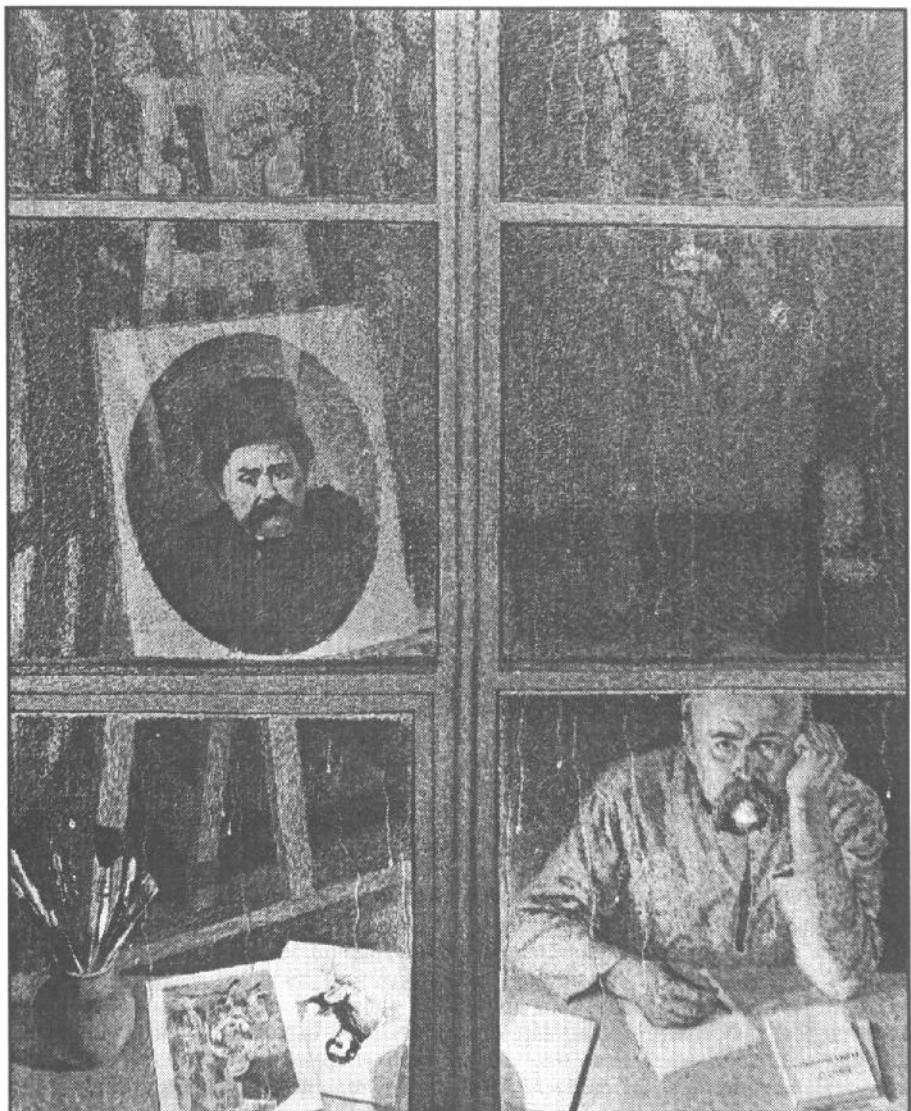
Шевченко в Україні і в українцах тоді і сьогодні – ось лейтмотив «Трьох літ» В.Франчука. Він напружує полотно до краю. Світ гармонії тріснув і розпадається на грани. Тут немає єдиного простору – все гранями, площинами, безліч точок зору. Пожилі бані соборів, яким не дають упасти лики святих, не можуть більше мовчати козацькі могили. Драматичний, патягнутий, як струна, Шевченків образ не полишає глядача у спокої, змушує до напруженої роботи душі і думки, вхоплює в цей вихор історії і сьогодення, у пошуках нас самих, нашого коріння.

Цікаво зауважити, що всі названі художники в Шевченків образ повною мірою вкладали свої власні автопортретні риси. Навряд чи це робилося свідомо. Їх внутрішнє відчуття поета настільки глибоке, що часом у творчому процесі робилася тонкою грани між митцем і його героем.

Тут доречно згадати ще одну важливу проблему в сучасному використанні і прочитанні образотворчих творів. Це одізьна таємниця, на якій наголошував Б.І.Антонич, конфлікту між митцем, що намагається втілити свої думки і почуття у певну форму, не завжди одразу доступну для прочитання, не рахуючись з одвічним прагненням глядача до найменших зусиль під час сприймання. Більшість глядачів воліють бачити більш зрозуміле фігуративне мистецтво. Досліджуючи загальні пріоритети, художниця Л.Сироїд зазначає: «Селу потрібна фігуративність (згадаймо «На пасіці», «Сільська родина» Тараса Шевченка) жанру, зміст якого б уособлював духовний зв'язок селянина з рідним довкіллям, з пантеїзмом його світогляду. Це повинно бути мистецтво особливого типу, в якому були б виражені архетипи національні, глибоко закорінені в буттєво – сучасну реальність України».⁸⁾

Мистецтво лише тоді набуває духовної вартості, коли має народну основу. «Щоб культура була справді собою і продукувала щось, треба аби вона та її члени, усвідомлювали свою інакіштість чи навіть вибраність», – писав Клод Леві-Строс.⁹⁾

Якщо говорити про духовний вимір у нашій експозиції, то десь відлікові, опорні моменти ми певною мірою повинні відшуковувати і в найкращих по-зачасових образотворчих творах сучасних художників. Тут не обйтися без І.Кавалеріда, М.Лисенка, Г.Петрашевич, І.Гончара. Тут і Гуменюкові «Колядники» та «Різдв'яний вечір» Ю.Герца із відчуттям свята теплого, чарівного, як дитячі спогади, різnobарвного і таємничого, як вітраж у сільській церкві. Тут і дніпрові хвилі М.Бурачека із відчуттям чогось всеокоплюючого, українського, усталеного і вічного. Це роботи, які створюють

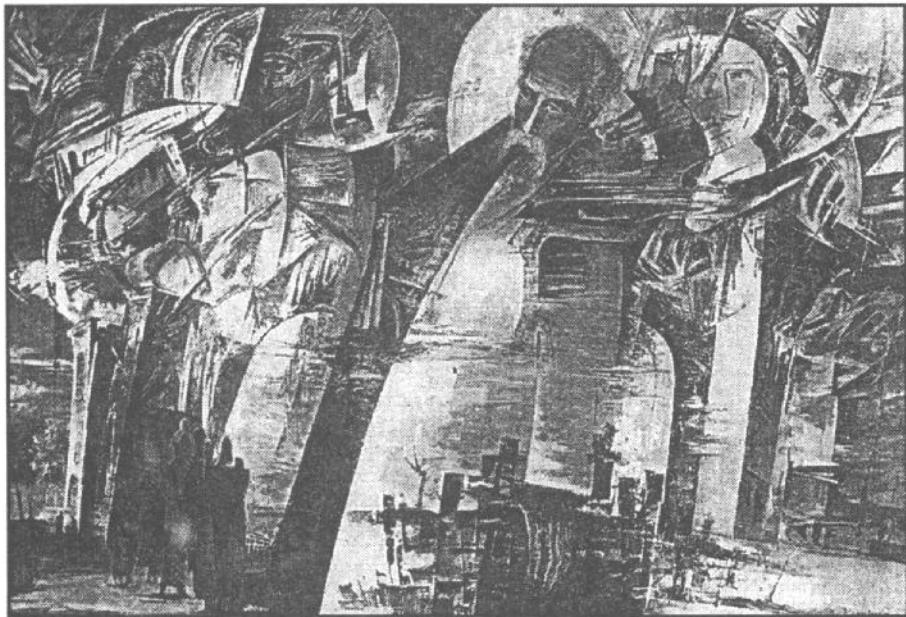
Рафаель Багаутдинов: Тарас Шевченко.

синтезований образ нашої українськості, на який накладається наша національна психіка, міфологія, звичаєвість.

Принагідно наведемо цікаву характеристику М.Бурачека письменником Тодосем Осьмачкою: «Цей пан... був відомий усій культурній Україні як безпомилковий знавець маліарського мистецтва і мистецтва поетичного в слові. І сам пішався славою незрівняного пейзажиста». ¹⁰⁾

Якщо говорити про сьогоднішнє функціонування образотворчої шевченкіані у діючій експозиції, то воно досить обмежене, не враховуючи, звичайно, творів минулого століття. Тут навіть іноді спостерігається їх домінування над маліарськими творами самого Шевченка. Маю на увазі картини Соколова «Проводи в рекрути» чи копію «Купальська ніч».

Що стосується мистецьких творів нашого століття, то їх фактично немас в експозиції вже з десяток років. І мене ніхто не зможе переконати, що об-

Валерій Франчук: *Три літа Шевченка*.

раз Шевченка з плакату П.Соколова-Скаля більш необхідний для формування національних засад та естетичного мислення нашого глядача ніж робота Ф.Кричевського, а Бурачекові гнучкі верби успішно заміняються очеретом Лели Мусмечі.

Одночасно тим, хто більше знайомий із музеяною образотворчою шевченкіаною, відомо, що підібрати достатню кількість творів для окремого залу, та щоб вони ще й достойно співіснували, досить не просто. (Скажімо, Шевченків крик гніву і помсти у А.Горської («Гнівний Шевченко») ніяк не уживається з експонатурою 17 залу).

Попри всю об'ємність і значимість образотворчої збірки мусимо про це говорити. Довгий час, працюючи в експозиції, де змішані види мистецтва, жанри, стилі, часові рамки, ми донедавна звикли поезію Шевченка розкривати через ілюстрації радянських художників, забуваючи, що далеко не завжди один вид мистецтва можна успішно «перевести» в інший. Мені лише у В.Антоновича зустрілася думка про те, що Шевченко дуже мало ілюстрував свої власні твори, дуже точно відчуваючи, що саме та чи інша думка, ті чи інші почуття найкраще висловити відповідно своїм хистом поета чи художника. Знаємо, як критикував його П.Куліш, коли Шевченко не зумів дотриматися цього суворого естетичного правила внутрішнього цензора при роботі над картиною «Катерина». А уявіть собі, приміром, що Шевченко малює себе за плугом, даючи нам зоровий ряд свого: «Орися ж моя ниво...» А для нас, сучасників, подібні плакати експлуатуються не лише як пам'ятка історії. Як легко буває суто мистецьке явище використати в політичних цілях, – досить вилучити з нього духовну сутність.

Образотворча шевченкіана не може припинатися безцеремонного, а часом brutal'ного роздягання митця. мистецтво – це тайна, чарівність, елітарність. І справедливо говорить І.Ліховий: «На жаль, в Україні сьогодні Шевченко не усвідомлюється як сила, як мудрість, як дух, без чого нація не може побудувати нову державу, ні, по суті, стати новою. Викликано це, можливо, протестом внутрішнім від сформованого образу Тараса Григоровича, такого бронзового, закостенілого діда у кожусі і барабанячій шапці, співця

гноблених і упосліджених. Все це так. Але молоде покоління шукає у Шевченкові відповіді на питання, які сьогодні мучать...¹¹⁾

Ми повинні читати мистецьке явище, відверто кажучи, не тільки зліва направо, але й вертикально, згори додолу. Читати як оркестрову партитуру, бо написане на першій сторінці увиразнюється на п'ятій.¹²⁾

Ми ж іноді звично і завчено прочитуємо певні мистецькі твори, не намагаючись віднайти в них ту інтертекстуальність, яка притаманна справжнім мистецьким творам.

Так, бля мозаїки М.Стороженка, як правило, шукаємо «Апостола правди і науки», не замислюючись, що Шевченко не лише ставить запитання і що, мабуть, найважливішим у його творчості є саме оптимізм, віра у людину, віра у всеперемагаючу силу любові, яка здатна змінити цю людину:

...добре житъ
Тому, чия душа і дума
Добро навчилася любить!
Не раз такому любо стане,
Не раз барвінком зацвіте.
Отак буває в темну яму
Святе сонечко загляне,
І в темній ямі, як на те,
Зелена травка проросте.¹³⁾

Література

- 1) Тимченко Тетяна. Українські музеї сьогодні і вчора. ж. Образотворче мистецтво. Число 2, 1998. – С.42
- 2) Д.Степовик. Газ. Культура і життя. 13 листопада 1993 р.
- 3) Г.Грабович. Названа праця. – С.26.
- 4) Г.Грабович. Названа праця. – С.29.
- 5) Роберта Рідер. У скляних домівках. Критика, число 3, 1999, с.9.
- 6) М.Слабошицький. Дорога від себе й до себе. ж.Вітчизна, № 8, 1991. – С.206.
- 7) Г.Грабович. Названа праця. – С.13.
- 8) Любов Сироїд. Кому ми потрібні. ж.Образотворче мистецтво. число 2, 1998. – С.13.
- 9) Клод Леві-Строс. Міт та значення. В кн. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів, 1996. – С.348.
- 10) Тодось Осьмачка. План до двору. К., 1998. – С.232.
- 11) І.Ліховий. Тарасова гора. ж. Українська культура, № 3-4, 1999.
- 12) Клод Леві-Строс. Міт та значення. В кн. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів, 1996. – С.353.
- 13) Т.Шевченко. Кобзар. К., 1961. – С.454.

РЕЦЕНЗІЇ

До Києва далеко...

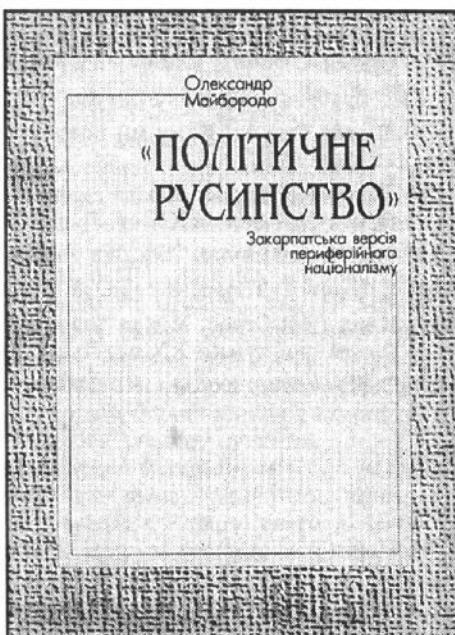
Якби я мав силу збудити героя.
/Василь Пачовський/

Ні, ми в ніякому випадку не хотіли б говорити про географічну відстань, бо зараз вона зменшується. Адже, зараз насправді не проблема дуже швидко добратись до Києва чи у Сідней. Як каже майб один знайомий: «Треба лише хотіти». Але існує ще одна «відстань», не поборовши її, можна наробити багато шкоди. Це – брак інформації, а ще гірше, коли йдеться про якесь нігілістичне ставлення до інформації, яка ж і наперекір згадуваній відстані, все ж таки доходить до того ж центра. Правда, цим нічого ще не вирішується, коли центр до інформації не прислуховується.

Саме таке враження мав автор цих рядків, прочитавши брошуру Олександра Майбороди «Політичне русинство» / Закарпатська версія периферійного націоналізму/.¹ Вже у вступі О. Майборода так трохи накреслює свою позицію до цього питання. Його позиція, здається, і не є позицією, але скоріш певним поглядом /або оглядом?!/ цієї проблеми, яка, зрозуміло, не долягає з такою силою на Київ, як на українство на Закарпатській Україні, ще більше у сусідній Словаччині.

Олександр Майборода починає розігрувати досить дивну гру. Можливо, йому її треба, можливо, ще комусь, але як інакше прокваліфікувати його твердження, що за етнографічними критеріями українці Закарпаття мають повне право вважати себе групою зі своєрідною етнічною ідентичністю. Саме тут і зупинимось, щоб детальніше розглянути історичні умови, аспекти культурного розвитку цього населення. Член-кореспондент НАН України Олекса Мишанич, уродженець Закарпаття, який у своїх наукових роботах грунтovно простежує цей процес, написав: «Історія Закарпаття, його мова, література, побут, звичаї

і вірування, релігія – все свідчить про те, що цей край належить до загальноукраїнського історичного і культурного комплексу, хоча, звичайно, із своїми місцевими особливостями».² Лінгвісти неодноразово доказали, що немає ніякого сумніву, що мова населення – українська. Вже у 1919 році Чеська Академія наук визнала, що « місцеве русинське наріччя в Карпатській Русі... це, безперечно, наріччя малоруське». Олекса Мишанич йде ще далі: «Письменство, писане слово є найкращим документом і доказом цієї культурної спільноти. Аналізуючи пам'ятки давнього закарпатського письменства, зіставляючи їх з аналогічними пам'ятками, писаними чи друкованими в той же час у Східній Україні чи Галичині, легко дійти висновку, що це одна мова, одна література, одна жанрово-стильова структура, зрештою – один книжковий репертуар».³ Додаймо ще, що українські друковані видання розповсюджувались серед населення Закарпаття вже в давнину. Наприклад, саме на Закарпатті зберігся один з найцін-

ніших українських рукописних співаників XVIII ст. – так званий співаник Стефана Вагановського. Українці Словаччини колись важко піддавались впливу асиміляції, зберігаючи мову, пісню, звичаї, традиції. «Близькість матірної землі, її постійна духовна допомога були вирішальними для збереження нашого роду за Карпатами. Яка б тільки потреба не виникла, прабатьківщина завжди була напоготові допомогти. Треба було, скажім, духовників у нові руські осели за Карпатами? – прибували брати з Галичини; бракували рукописні чи друковані книги для їх щоденного вжитку? – завозились із Львова, Києва, Пochaєва». ⁴ Іван Франко карпаторуську літературу XVII–XVIII ст. розглядав як частину всієї давньої української літератури.

Повернемся ще до мовного питання. Між говірками українців Словаччини і Закарпатської України є лише незначні відмінності, вони належать до спільногоКарпатського говіркового арсеналу, який є складовою частиною південно-західної гілки українських діалектів.⁵

Всі ці моменти слід брати в увагу. Представники політичного русинства їх навмисне обминають, оскільки такі аргументи розбивають їхні «концепції», тому й залишаються у площині політичного авантюризму. Якби автор брошури був акцептував оці спільні риси, то напевно був би гостріше зареагував на заяви «духовного батька» політичного русинства П.Р.Магочі. Сказавши «А», треба сказати і «Б». Якщо, на думку О.Майбороди, історичні факти ілюструють тривалі коливання в середовищі закарпатців щодо своєї ідентичності, то треба було набагато ширше розаналізувати історичні умови, в яких жило населення цього краю, а не зупинитись лише на русофільських чи українофільських течіях, які спричинили ці «коливання». Це дуже складний комплекс історичних подій. У зв'язку з русинами Словаччини автор спирається на дані прорусинських орієнтованої преси Закарпаття, яка і в цьому випадку далека від правди.

Нібито об'єктивний підхід до цього наболілого питання часто завершується алібістичним узагальненням. Як інакше розуміти такі слова: «Оскільки термін «політичне русинство» був запроваджений критиками й опонентами руху, ми застосовуємо його із застереженням, що не маємо наміру використовувати його в оціковому сенсі». Зайва обережність!

Якщо на початку політичне русинство приховувало свою антиукраїнську діяльність, зараз відкрито висуває свої вимоги, які явно працюють проти української державності. «Складність проблеми полягає в тому, що новітнє політичне русинство має відчутну підтримку проімперських сил Москви, а також певних антиукраїнських сил у Канаді, в Америці, Угорщині, Польщі, Словаччині, Югославії, де компактно чи розсіяно живуть українці /русины/. Якщо у всіх цих країнах русини-українці вважалися одним народом, то нині між ними також стався розкол: русини проголошують себе відокремим народом, відмежовуються від українців, пропагують агресивну українофобію. Робиться все це за одним сценарієм – відірвати колишніх австро-угорських русинів від України, оголосити їх новим народом і виборювати для них нову державність. Епіцентром цього сепаратистського антодержавного, антиукраїнського руху стало Закарпаття, але втягнуто і русинів-українців Словаччини, Угорщини, Югославії, польських лемків».⁶

Сучасні прояви політичного русинства справді дають підставу твердити, що для їхніх лідерів це вже стало професією, професією ганебною, зрадницькою, запроданською, суть якої полягає в тому, щоб розколоти український народ і рушити проти цілісності його території.

Автор О.Майборода кілька разів згадує зв'язок «центр і периферія», це стосується і взаємної недовіри між Києвом і представниками політичного русинства та навпаки. У зв'язку з цим твердить і таке: «Почуття взаємної недовіри не в останню чергу підігріваються нетерплячістю деяких українських націоналістичних сил у досягненні національної єдності населення країни». Чого ж настільки перебільшувати? Чи не бачить автор сучасну політичну апатію в Україні щодо цього питання?

Україна ж занадто поблажливо ставиться до проблематики політичного русинства. Вона ж до нині не дала чіткої оцінки цього явища, різкої відповіді різним антодержавним і антиукраїнським виступам та заявам. «Керівництво обласної державної адміністрації та обласної Ради народних депутатів більш як два роки вперто не помічало і не хотіло помічати антодержавної діяльності «Общество подкарпатських русинов», а навпаки – всіляко підтримувало його боротьбу з місцевими демократичними організа-

шіями». ⁷ Алібістично повела себе українська сторона і щодо проведення Світового конгресу русинів в Ужгороді. Олекса Мишанич у газеті «Карпатський голос» про це написав: «Місцева закарпатська обласна адміністрація недвозначно противиться проведенню такого конгресу на Закарпатті, вважає, що він посіє міжнаціональний і міжетнічний розбрат в області і піде на шкоду національним інтересам України. Київ, однак, більше бавиться в демократію, вагається, хоч добре розуміє, що йдеться про спалах сепаратизму, який зачіпає також інтереси сусідніх держав, де проживають русини-українці». ⁸ Деякі представники Києва своє підлабузництво репрезентували і на «конгресі». Ужгородська газета «Орбіта-логос» у зв'язку з цим написала: «До речі, перед учасниками зібрання виступив директор київського інституту статистики пан Карпов, який повідомив, нібито у переліку національностей, який готовується для перепису населення в Україні, вже внесено окремий код для русинів. Чи так це насправді і хто уповноважив шанованого столичного гостя робити такі заяви – невідомо. Зрозуміло одне, будь-хто з державних осіб України, яка допустить до того, аби політичні авантюри окремих самопроголошеннів перетворили українське Закарпаття на друге Косово, вчинить національну зраду і заслужить на ганебну пам'ять нашадків». ⁹ Ще одним з цвяхів у домовину українства /і на теренах Словаччини/ було й те, що згадуваному ужгородському «збіговиську» надіслав вітання і голова Верховної Ради України Олександр Ткаченко. Що вже тут сказати?! Ну, важко визначити, чи оточення голови українського парламенту не має інформації, чим загрожує Україні політичне русинство? Чи, можливо, це був один з прийомів передвиборної кампанії одного з кандидатів на посаду президента?

Автор публікації «Політичне русинство» здебільша відкликається і цитує антиукраїнські русинські періодичні видання /«Християнська родина», «Подкарпатська Русь»/ і на такій основі буде свої теорії. І потім аж ніяк не дивно, що сумніваючись /«Якщо наведена у русинофільських виданнях статистика є достовірною, то картина...»/ і сам доходить до справді сумнівних висновків. О. Майборода не звернув увагу на ті видання, які розглядають політичне русинство з інших пози-

цій, і які з'явились в Україні, але і за її межами.

«Цікаві» й підсумки, до яких дійшов Олександр Майборода, коли заявляє, що виникнення русинського націоналізму у Закарпатті можна вважати випадковим і закономірним водночас. Треба ж знати, що ідеологія русинізму у ХХ ст. будувалася на руїнах пансловізму і «московофільства», які пережили себе і пішли у небуття разом із зникненням Російської імперії у 1917 р. Їх спадкоємцем мав стати «свой малый, но сильный русинизм». ¹⁰ Про яку ж випадковість може бути мова?! Виникає запитання, кому послужать такі підсумки? Авторові? Чи, може, Фонду Фрідріха Еберта, за підтримки якого було здійснено оце видання. Але це вже інша розмова...

Іван Яцканин

Примітки

1. Майборода О.: «Політичне русинство» /Закарпатська версія периферійного націоналізму/. Центр досліджень національної безпеки при Національному університеті «Києво-Могилянська академія», Київ -1999 р.
2. Мишанич О.: «Карпаторусинство», його джерела й еволюція у ХХ ст. Видавничча фірма «Відродження», 1992 р.
3. Мишанич О.: Загальноукраїнський контекст літератури Закарпаття. В-во «Гражда», Ужгород, 1996 р.
4. Гостиняк С.: На шляху до прозріння. Додаток до газети «Нове життя». Пряшів, № 51-52, 1992 р.
5. Штець М.: До питання «русинської» літературної мови. Додаток до газети «Нове життя». Пряшів, № 39, 1992р.
6. Мишанич О.: Політичне русинство і що за ним. В-во «Гражда», Ужгород, 1993 р.
7. Там же.
8. Мишанич О.: Русинський сепаратизм в дії, газета «Карпатський голос». Ужгород, № 24, 1999 р.
9. Паславський А.: Наша пісня, файна, нова..., газета «Орбіта-логос». Ужгород, № 25, 1999 р.
10. Мишанич О.: «Карпаторусинство», його джерела й еволюція у ХХ ст. Видавничча фірма «Відродження», 1992 р.

Про образотворче мистецтво української діаспори

Мистецтво української діаспори

Повернуті імена. - Випуск I.

Члени редколегії:

О.Федорук (головний редактор),
Д.Степовик, В.Врублевська, М.Коць.
Київ, 1999. - 382 стор.

На початку 1999 р. (з помилкою датою 1998 р. на титульному листі) у Києві було видано давно очікувану книжку - «Мистецтво української діаспори», авторами якої є, в основному, українські мистецтвознавці та мистці, які з різних причин та в різний час опинилися на Заході. Частина статей належить перу сучасних мистецтвознавців України. Зміст книжки розподілено до трьох розділів.

В першому - «Есеї та дослідження» (с. 3-128) Т.Геврик разповів про авангардну архітектурну творчість Радослава Жука, Каліна Ніколов - про мало-відомий пам'ятник Михайла Парашука болгарським єреям, що загинули під час балканських воєн (1912-14), Дарія Даревич - про долю «одного з найкращих українських мистців у світі» - Мирона Левицького, а Володимир Попович - про другий (абстрактний) період у творчості живописця Михайла Андіренка. Узагальнюючий характер мають дві розвідки - «Сучасний український іконопис діаспори» Дмитра Степовика з Києва та «Українські мистці у Західній Європі після 1945 року» Володимира Поповича з Парижа. Обидві розвідки насичені конкретними фактами і мають характер енциклопедичних довідників. В.Попович навів сотні прізвищ художників, які жили і творили у Франції, Німеччині, Австрії, Англії, Швейцарії, Чехії та навіть у невеликому Люксембурзі.

В розділі «Статті та повідомлення» (с.130-256) опубліковано цікаві нариси про десятках визначних діячів україн-

ського мистецтва: Василя Хмелюка, Бориса Крюкова, Петра Мечика, Олександра Буненка, Григора Крука, Петра Андрусіва, Володимира Баранова-Россіне, Людмилу Морозову, Олександра Архипенка та Темістокля Вірсту. Кожен з них ішов до мистецтва іншими щляхами, кожен жив на іншому місці, кожен творив іншим художнім стилем, та всіх об'єднувала спільна ідея - любов до України, за визволення якої вони боролися засобами мистецтва.

В третьому розділі - «Спогади» (с.255-369) 16 художників, яких доля вигнала з рідних земель на чужину, діляться своїми споминами, здебільшого про тих, які формували їхні художні профілі. Серед них на перше місце слід поставити спогади С.Гординського та І.Нижник- Вінниківної про художню школу Олекси Новаківського, М.Дмитренка - про Федора Кричевського та розповідь Ю.Кочубея про зустріч з Василем Хмелюком. Тут же подано і кілька автобіографічних спогадів (Левоніда Молодожаніна, Миколи Черешньовського, Миколи Бутовича, Любослава Гуцалюка та ін.). В додатку опубліковані короткі біо-бібліографічні довідки про 21 закордонного автора рецензованої публікації.

Книжка багато ілюстрована чорно-білими й кольоровими фотографіями, в основному - репродукціями художніх творів. На жаль, технічний рівень репродукцій (зокрема чорно-білих) не відповідає сучасним поліграфічним стандартам.

Публікація є переконливим свідченням того, що українське мистецтво ніколи не завмирало. В час, коли на Рідних Землях все, що не відповідало ідеологічним канонам т. зв. «соціалітичного реалізму» було репресоване і фізично нищене, в діаспорі буйним цвітом розвивалися всі види і творчі напрями українського мистецтва. Нині ці *невідомі імена* повертаються в загальноукраїнську культуру, а книжка, упорядкована О.Федоруком, є засобом такого повернення. В добрій пригоді вона стане всім, хто цікавиться українським мистецтвом.

Микола Мушник

Монографія про лемківське село

В житті вже так буває, що люди на найбільше любить те, що загубить, що в ней було загарбано або викрадено. Лемкам у Польщі у 1946-47 роках було відібрано те найцінніше – рідний край. З власних прадідівських хат їх було переселено в Радянський Союз, а тих, що уникли переселення, під дулами автоматів вигнали з рідних хат і розпорошено на широких просторах т.зв. «земель одзисканих» у польському Помор'ї, де вони, в умовах антиукраїнської істерії, навіть з власними дітьми не наважувалися говорити рідною мовою. Та лемки і після півстоліття від цієї трагедії безмежно люблять свій рідний край, а любов до Лемківщини намагаються приступити теж своїм нащадкам, між іншим, і посередництвом краєзнавчих монографій про рідні села – нині вже не існуючі, або заселені польською людністю.

Одною з таких монографій є книжка Івана Майчика та нині вже покійного Миколи Цуприка «*Одрехова в минулому*», видана Фундацією дослідження Лемківщини у Львові¹. І. Майчик (1928) є відомим диригентом, композитором, збирачем та дослідником фольклору, автором та упорядником десятка книжок. М. Цуприк (1900-1978) – невідомий сільський вйт, який, живучи в Україні, за власними спогадами та спогадами інших односельчан, написав історію рідного села. І. Майчик відрегував ці спогади і разом зі своїми синами Тарасом та Остапом доповнив їх новими даними і за допомогою спонзорів (Я. Кобеляка та М. Сивика) видав окремою книжкою. Суттєвим додатком до історичної частини опису

М. Цуприка є скорочена передмова І. Керницького та О. Купчинського до книжки «*Акти села Одрехова*», виданої Академією Наук України у Києві 1970 року та «*Королівські привілеї села Одрехова*», передруковані із книжки Ю. Тарновича «*Ілюстрована історія Лемківщини*» (Львів, 1936).

Книжка «*Одрехова в минулому*» є гармонійним поєднанням спогадів старожила з історичними документами, які поповнюють ці спогади і стверджують їх достовірність. М. Цуприк з документальною точністю описав не лише історію села від найдавнішої згадки з 1419 року, але і його географію, геологію, рослинність, тваринний світ, побут, календарні та сімейно-побутові звичаї (Різдво, Великдень, хрестини, весілля, похорон), навів списки його мешканців у різні історичні періоди, статистичні дані про населення, списки сільських учителів (до 1939 р.), священиків від 1813 по 1946 рік, вйтів (від 1503 по 1946 рік), назви одрехівських гір, піль, пасовищ, лісів тощо. Чимало уваги він присвятив народній демонології, віруванням, заняттю населення, архітектурі та народним промислам.

Найбільший розділ присвячено історії села (с. 54-112). Її подано на фоні центральноєвропейських подій, в яких автор, незважаючи на свій аматеризм, дуже добре розбирався. Його нарис переповнений конкретними датами, іменами й фактами. Особливо яскраво змальовані події ХХ століття, безпосереднім свідком яких був сам М. Цуприк. Співавтор І. Майчик на кількох місцях поширив опис М. Цуприка, подавши свої

поповнення іншим шрифтом (курсивом).

Його нарис «Лемківський музичний фольклор на основі друкованих збірок та музичного матеріалу села Одрехови» (с. 133-185), опирається на аналіз всіх збірників лемківських пісень, виданих у післявоєнний період, та власну рукописну збірку «Народні пісні села Одрехови», що містить 150 пісень з мелодіями. Частину з них подано у додатку до нарису, деякі навіть у трьохголосному виконанні, що є у сучасній фольклорній видавничій практиці рідкісним явищем.

Книжка доповнена етнографічними рисунками, географічними картами, ксерокопіями письмових документів та десятками автентичних фотографій.

Це – зразкова краєзнавча історично-етнографічна монографія про село, з якого у мирний післявоєнний час було виселено всіх людей лише тому, що вони були українцями. Цей аспект червоновою ниткою тягнеться цілою книжкою. Автори не нарікають, не домагаються відплати за сподіяні кривди, не лаютъ тих, що ці кривди спричинили, а на конкретних фактах доводять, що в Одрехові, як і на всій Лемківщині, з періоду Київської Русі жили чесні й працьовиті люди, які вміли не лише землю обробляти, худобу годувати

ти, але й обороняти свій рідний край.

Стиль книжки, незважаючи на її документальну фактографічність, є аж занадто простий, розрахований на масового читача. Із книжки відчувається ностальгія за втраченим краєм, але є в ньому і висока поезія. Ось як простий сільський вйт М. Цуприк закінчує розділ про тваринний світ свого села: «Природа Одрехови дуже різноманітна. Весною та влітку тут дуже весело: щебечуть пташки, співають жайворонки, кукають зозулі, свистять коси, тъюхтають соловейки, туркотять воротили та стукають дятли. Усе це творить чудову музику природи, до якої приєднується шум лісу, дзвижчання бджіл. Людина, вслуховуючись у цю симфонію, під впливом запаху фіалок, живиці та інших різних пахощів, забуває про всі свої турботи і mrіє, щоб все це існувало вічно. Такою є Одрехова, та оцінити її може тільки той, хто її втратив».

1. Майчик І. – Цуприк М.: Одрехова в минулому – 1419-1999. Видано до 580-річчя першої письмової згадки про село Одрехова. під редакцією Я. Швягли. – Бібліотека Лемківщини ч. 19. – Львів, 1999. – 186 стор.

-ММ-

Україна видає

Видавництво «Криниця» /Київ/ нещодавно випустило цікаву публікацію. «У Кобзаревій славі» йдеться про лауреатів Державної премії імені Т.Г.Шевченка 1998-го та 1999-го років. Тут опубліковано виступи окремих лауреатів – письменника Ро-

мана Андріяшка, композитора Миколи Дремлюги, який сказав, що симфонія, яку присвятив жертвам голодомору 30-х років, – це його творча сповідь перед українським народом; художниці Marii Litovchenko, Володомира Пасивенка, Володимира Прядка, художнього керівника і головного диригента Національної заслуженої академічної капели України «Думка» Євгена Савчука, художниці Тетяні Яблонської, артистки Ольги Нагорної, артиста Михайла Дідика, майстрів народного мистецтва Іван Білика, Михайла Китрихи, Василя Омеляненка; артиста Валерія Буймистра, композитора Ганни Гаврилець, письменника Дмитра Креміння. Тут же виступи режисера Миколи Мерзлікіна, композитора Ігоря Шербакова, літературознавця Дмитра Наливайка, художника Володимира Патики, скульптора Богдана Мазу-

ра. Чи дійдуть до українців слова В. Яворівського: «Понад століттями, ліниві українці, лише топчемося біля Ньюго. То молячись, то возвеличуючи його, то вишукуючи, чого він «вчить», що «заповідає»... Ми начебто боїмося зінатися собі у найголовнішому: щоб у всіх у нас була Шевченкова Україна – ми мусимо любити її так, як любив він. Саме з цього треба починати. Всі наші нещастя, всі історичні блуди, всі наші помилки – тільки від того, що до рівня його патріотизму піднімалися лише окремі особистості, але так і не піднялася ціла нація, або ж її більшість. І це не його вина».

«Я не прикрашав своєї праці і не сповнював її ні розлогими міркуваннями, ні крикливими й пишними словесами, ні іншими принадами та оздобами, якими багато хто звичайно чепурить і присмачує свої твори, бо хотів, щоб уся робота або залишилася непоміченою, або привернула увагу єдине розмایтістю змісту і важливістю предмета». Ці слова

належать титану італійського Відродження, філософу і мислителю, історику й письменнику Нікколо Мак'явеллі /1469-1527/. Київське видавництво «Основа» у перекладі А.Перепаді видало його «Флорентійські хроніки», де подано історію Флоренції, починаючи з доби Давнього Риму і закінчуючи встановленням синьорії Медічі 1434 року. У трактаті «Державець» автор намагається пізнати загальні закони політичного життя, трактує роль, місце і значення державця, володаря, зверхника в Європі та Італії XVI ст.

Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України в Києві видала антологію віршованого твору Володимира Сосюри «Любіть Україну» у перекладі мовами народів світу. До антології увійшло 69 текстів. Як зазначають упорядники цього видання, під віршем В. Сосюри справді підпишеться кожний український патріот, не кажучи вже про видатних керманічів національно-виз-

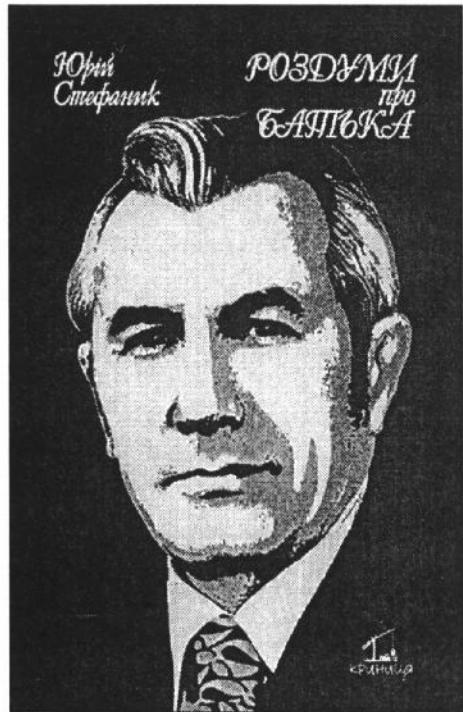
вольних змагань українського народу. У примітках подано короткі відомості про час виконання й публікацію тієї чи іншої трансформації, біографічні відомості про перекладачів та їх внесок в ознайомлення своїх народів з кращими здобутками української літератури. Віршований твір Володимира Сосюри на словацьку мову переклав поет Любомир Фелдек.

Валерій Шевчук – один з найавторитетніших сучасних українських письменників. Його творчість – багатогранна, шляхетна, глибоко вкорінена в національну культурну традицію і водночас відкрита до здобутків європейського модернізму. Книга повістей «Жінка-змія» несподівана тим, що її герої змушенні покидати Шевчукову «вежу зі словової кості» для зустрічей з Фатальною Жінкою, з незабагненою для чоловіцтва Демонічною Жіночістю. Письменник витягає на світло дenne з міфологічних глибин одівичну динамомашину людських

взаємин – Спокусу. Книга повістей «Жінка-змія» вийшла у львівському видавництві «Класика» у серії «Сучасна проза».

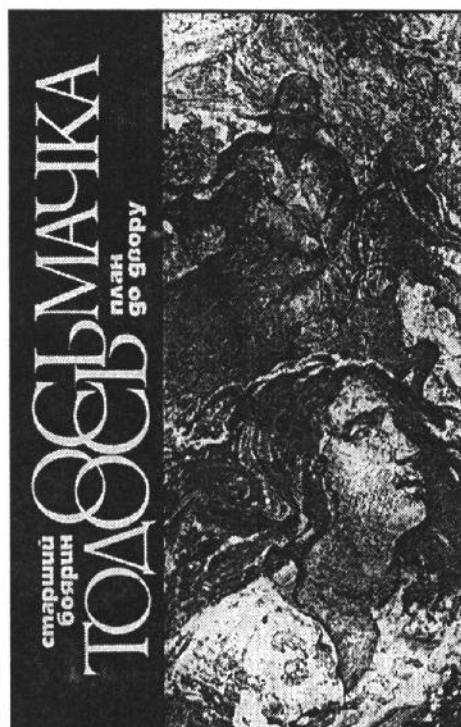
Київське видавництво «Криниця», яке спеціалізується на виданні літератури для дітей, художньої, науково-популярної, довідкової літератури, зокрема словників, а також альбомів з питань історії і теорії мис-

тецтва, історії України та ін. видало нещодавно «Роздуми про батька» Юрія Стефаника. До книжки увійшли дослідницькі статті та дослідження Юрія Стефаника, його вибрані листи в Україну, що присвячені дослідженю життя і творчості батька Василя Стефаника. Вони розкривають багато важливих сторінок біографії і творчої спадщини видатного новеліста, вводять у літературний обіг документи його архіву, який Ю.Стефаник почав опрацьовувати зразу після смерті батька.

Жахливу правду про більшовицький терор на Україні в 20–30-х роках ХХ століття розкривають рома-

ни Тодося Осьмачки /1895-1962/ – «Старший боярин» та «План до двору», які нещодавно вийшли у київському видавництві «Український

писменник». Степан Пінчук у передмові «Свідок і оборонець» «зірваної з кореня України» написав і таке: «Є щось фатальне у прямуванні України до Нобелівської премії. Така велика і багата література світу цієї премії не має. Було принаймні три кандидати на неї, але всі вони не одержали її через одну і ту ж обставину – їхню смерть. Чи не віддзеркалюється в цьому якоюсь мірою вся доля України? Про В.Винниченка, У.Самчука та О.Гончара не будемо говорити, бо з ними не дійшло до висунення – все обирвалося на самих намірах та розмовах. Ідеться про іншу тріаду. Це Франко, якого висунули на здобуття Нобелівської премії у 1916 р., але він помер, не дочекавшись кількох місяців до 28 жовтня. Це Осьмачка, який мав би одержати премію 1962 р. Це, нарешті, Василь

Стус, якому на Заході готували премію 1985 року, але цього не сталося: загинув у карцері на Колимі в ніч на 5 жовтня того ж року. Ось в яку тріаду входить наш Тодось Осьмачка».

Духовна поезія, вірші на біблійні мотиви – це явища природні для всіх періодів буття української літератури. У своїй новій збірці «Покаянна молитва» /видавництво «Кри-

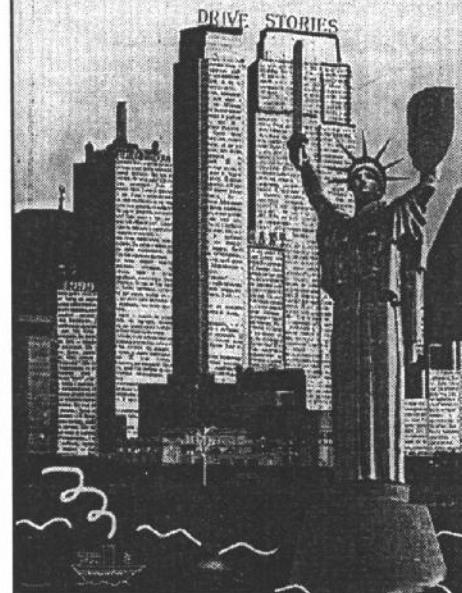

ниця»/ Тетяна Майданович намагається відтворити закорінену в тисячолітніх пластиах сутність сучасної людини, на яку впливають бурхливі події становлення посткомуністичної України. Авторка прагне зберегти у слові глибину почувань християнина-неофіта, який шукає свій шлях спасіння на руїнах ідеології «червоної імперії» вояовничих безбожників».

«Хтось з нинішніх літературознавців порівнює його з Зощенком, хтось – з Чапеком, хтось називає «королем суржикового оповідання»... Нині Богдан Жолдак у чудо-

вій творчій формі. Його називають найбільшим українським письменником і не лише тому, що він важить 154 кг. В його комп’ютері сотні нових оповідань, які ще чекають

**Богдан ЖОЛДАК
БОГ БУВАЄ**

на свого читача. Ця книга – краще з написаного Б. Жолдаком за останні кілька років і перша книжка нової серії «Динамічна проза», представлена видавництвом видавництвом «Факт» – отак пише у коротесенькому вступі до книги Богдана Жолдака «Бог буває» Світлана Короненко.

Сучасний український поет Петро Осадчук приходить до свого читача з новими творами. На цей раз це збірка поезій – «Паранормальні явища або мала енциклопедія великого лицедійства» /видавництво «Дніпро»/. А там поета привожить і таке:

Давня пекуча проблема
І давня замацана тема,
Що не варта овацій
На хрещатих дорогах націй, –
Хто з нас корінні, а хто ні?..

ПЕТРО ОСАДЧУК

ПАРАНОРМАЛЬНА
ЯВИЩА

* * *

Тож виймаймо з-за пазух
каміння
У ці скарапуджені дні,
Бо ми корінні!
Наше коріння в Києві,
Де топталися орди Батиєві
Й відкотилися на Москву,
Наших предків загнавши
в криваву траву.

В українців за всі віки склалася багата рослинна символіка. Вона зросла і розквітла не на запозиченнях, а на ґрунті власного світобачення і власної художньої творчос-

Євген Шморгун

ті. І це є ще одним свідченням самобутності українського народу, древності його витоків, глибинності його коренів. Оповідання про рослинну символіку українського народу написав письменник Євген Шморгун і під назвою «Мова Зела» появилась у видавництві «Азалія» Рівненської організації Спілки письменників України.

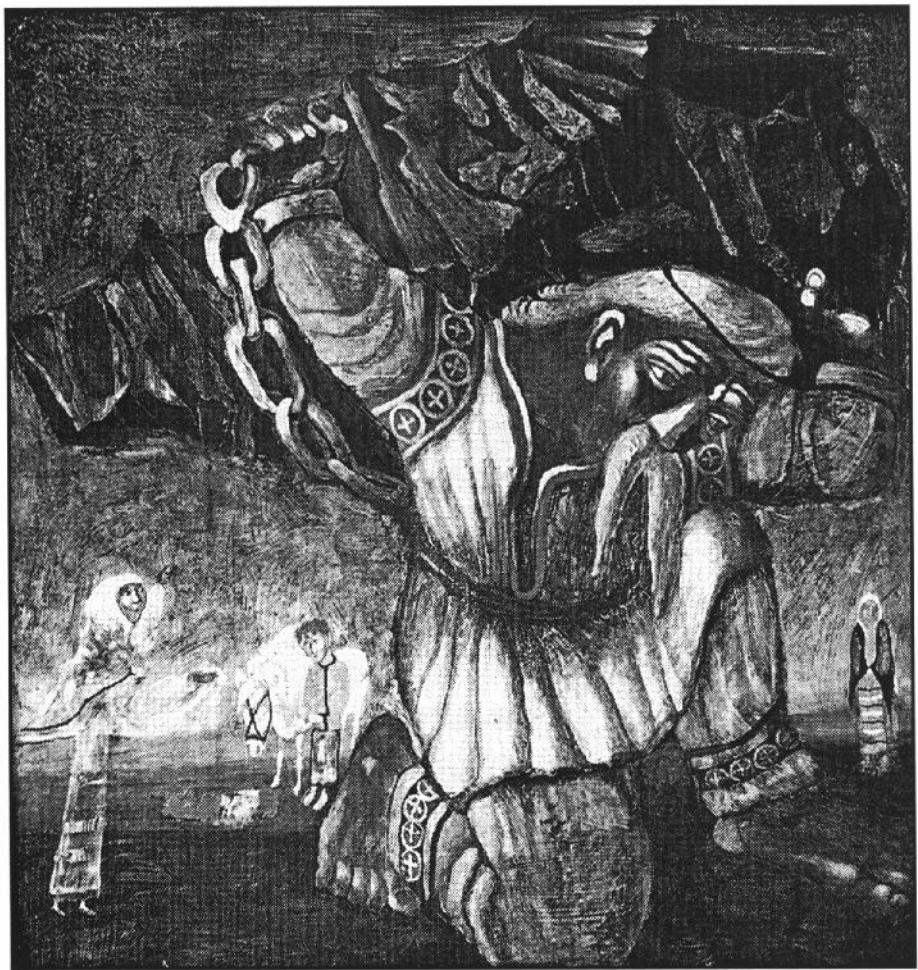
/ія/

Якщо ми з вами всі
Родом із Київської Русі –
І місцеві корифеї,
І українські святе,
То з БОЖОГО благословіння
Маємо спільне коріння,
Що під свист ятаганів
І гуркіт ординських підків
Сягає в глибини віків.

* * *

Народ корінний. На шляху
до мети
Через злети й важкі падіння
Він тоді корінний, коли предків
хребти
Повростали в столітнє коріння.

На першій сторінці обкладинки твір українського художника Рафаеля Багаутдинова «Рембрандт», на другій сторінці обкладинки твір того ж мистця «Пам'яті Врубеля», на третьій сторінці обкладинки твір художника Андрія Антонюка «Каменяр».

Ціна 10 Ск

Індекс 49092